

SAYI 60 1999

TARIM VE MÜHENDİSLİK

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIN ORGANI

TÜRK ULUSU! BÜYÜK GEÇMİŞ OLSUN!

Kapak Fotoğrafi: 18 Ağustos 1999, Gölcük-Tepetarla (Hamdi Mengi)

TARIM ve MÜHENDİSLİK

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
YAYIN ORGANI

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANIR

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

ADINA

Sahibi

Prof.Dr. Gürol ERGİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Ali TAN

Yayın Kurulu

Dr. Ali TAN

Dr. Cemil Ertuğrul

Necdet ŞEN

Bilim Kurulu

Prof.Dr. Gülcan ERAKTAN

Prof.Dr. Muammer KAYAHAN

Prof.Dr. Ekrem KÜN

Prof.Dr. Mustafa Özcan ULTANIR

Prof.Dr. İhami ÜNVER

Doç.Dr. Orhan DOĞAN

Doç.Dr. Aydın ÖZTAN

Yönetim Yeri

Ziraat Mühendisleri Odası

Karanfil Sokak 28/19 Kızılay - ANKARA

Tel: 425 05 55 - 418 55 97 • Fax: 418 51 98

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın yapıldığı kaynak belirtilmelidir. Özgün ve derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluklar ise çevirene aittir; Ziraat Mühendisleri Odası ve Tarım ve Mühendislik Dergisi yazılardan hiçbir şekilde sorumlu değildir. Yayın Kurulu gönderilen yazılar üzerinde gerekli gördüğü düzeltmeyi yapmaya yetkilidir. Dergide yayınlanmış yazılar kaynak gösterilmek koşuluyla başka yayın organlarında yayınlanabilir ya da aktarılabilir.

REKLAM FİYATLARI VE KOŞULLARI

Arka Kapak	100.000.000.- TL
Ön Kapak İçi	80.000.000.- TL
Arka Kapak İçi	80.000.000.- TL
İç Sayfalar 1/1	60.000.000.- TL (Renkli) 40.000.000.- TL (Siyah-Beyaz)
İç Sayfalar 1/2	40.000.000.- TL (Renkli) 30.000.000.- TL (Siyah-Beyaz)

- ZMO, KDV'den muaftır, bu fiyatlara KDV eklenmez.
- Bir yılda en az iki sayı yayınlanan reklamlara %10 indirim uygulanır.
- Reklam boyutları 17x24 cm'dir. Brüt sayfa boyutu 20x27 cm.'dir.

Yapım

Kozan Ofset Mat. San. ve Tic. Ltd. Şti.

1. Cad. Alibey İşhanı No: 99-32

Büyük Sanayi - ANKARA

Tel: 384 19 67 - 341 14 27

6000 Adet Basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

- ✓ **Sunuş**
Prof.Dr. Gürol Ergin 2/3
- ✓ **Depremin Toprakla İlişkisi Kurulmadan Felakete Dönüşmesi Önlenemez**
Dr. Nüvit SOYLU 4/12
- ✓ **Yeni Yüzyılın Anayasası MAİ Bağlamında; Modern Çağın Bir Gereği Yada Yeni Bir Kapitülasyon Biçimi Olarak Tahkim**
Gökhan GÜNAYDIN 13/17
- ✓ **Tarla, Bağ ve Bahçe Temizliği Niçin ve Ne Zaman Yapılmalıdır?**
Prof.Dr. Zeki ÖZER 18/24
- ✓ **Türkiye Hayvancılığı Geliştirme Projesinin Genel Hatlarıyla Değerlendirilmesi**
Dr. Nevin DEMİRBAŞ 25/31
- ✓ **Trakya'da Üreticilerin Tarımsal Kuruluşlara Üyelik Durumları ve Girdi Temininde Karşılaşılan Sorunlar**
Dr. Arif SEMERCİ 32/40
- ✓ **Kırsal Alanda Kadın ve Kalkınmadaki Rolü**
Yrd.Doç.Dr. Orhan ÖZÇATALBAŞ 41/47
- ✓ **Yitirdiklerimiz 48/49**

Merhaba Sevgili Meslektaşlarım,

Geride bıraktığımız dönemde, ülkemiz için çok büyük acıların kaynağı olan ard arda iki büyük depremi yaşadık. Depremde yaşamını yitiren tüm yurttaşlarımıza Tanrıdan rahmet, geride kalanlara başsağlığı ve sabır diliyoruz. ODA'mız felakete uğrayan illerde üç gün süre ile ve tüm Yönetim Kurulu olarak, meslektaşlarımıza ulaşmaya çalışmış ve gücünün de üstünde bir yardım ve destek faaliyetinde bulunmuştur. Dileğimiz; halkımızın böyle bir felaketi bir daha yaşamamasıdır.

Bu sayımızın sunuş yazısında sizlere önce, 1999 yılı içerisinde Samsun, Gaziantep, Denizli ve Antalya Şubelerimizin kendi mülkümüz olan çalışma hizmet binasına kavuştuklarını; Balıkesir Şubemizin var olan yerini genişletmek amacıyla yeni mülk edindiğini, Kayseri Şubemizin de vakıflardan uygun koşullarla kiraladığı ve içini tefriş ettiği yeni çalışma mekanına taşındığını müjdelemek istiyoruz.

Bir ikinci müjdemiz ise, Maliye Bakanlığının, deprem sonrasında el koyduğu Yalova Atatürk Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü'nün bahçesindeki yaklaşık 5 dönüm alandan, ODA'mızın konuyu zamanında basın organlarına yansıtması ve Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile işbirliği içeri-

sinde konunun üzerine tüm ciddiyetiyle gitmesi üzerine vaz geçmesidir. Maliye Bakanlığı, aldığı ikinci bir kararla, Yalova'daki Enstitü'nün arazisinden elini çekmiştir. İlgili Enstitü Müdürlüğü'nün bir kadirşinaslık örneği olarak ODA'mıza yazdığı teşekkür mektubunu, yan sayfamızda bilgilerinize sunuyorum.

ODA'mız, özellikle tarım topraklarının amaç dışı kullanımını önlemek için bundan böyle de var gücüyle savaşıacaktır.

Çok Değerli Meslektaşlarım, Ziraat Mühendisliği 5. Teknik Kongresini 17 - 21 Ocak 2000 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştiriyoruz. Hazırlıkları yaklaşık iki yıldan buyana süren bu Kongre'de yaklaşık 200 bilim adamı ve araştırmacı tarafından hazırlanan 53 bildiri değerli meslektaşlarımızın bilgi ve değerlendirmelerine sunulacaktır.

Beş yılda bir düzenlenen bu çok kapsamlı kongrenin siz değerli meslektaşlarımızın katkılarıyla başarıyla gerçekleşmesini diliyoruz.

Değerli meslektaşlarım, sizlere güzel günler, sağlıklar diliyoruz.

Sevgi ve Saygılarımızla

Prof. Dr. Gürol ERGİN

Başkan

T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI
ATATÜRK BAHÇE KÜLTÜRLERİ MERKEZ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

MÜDÜR: 0 226 814 10 05
SANTRAL: 0 226 814 25 20/3HAT FAKS: 0 226 814 11 46
e-mail: administrator@yalova.tagem.gov.tr

08.12.1999

Sayı: 20/2251
Konu: Teşekkür.

Sayın :

Prof. Dr. Gürol ERGİN
Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı
ANKARA

17 Ağustos 1997 tarihinde ilimizde meydana gelen deprem nedeniyle Yalova'ya kadar gelip Enstitümüz ve personelinin durumunu yerinde görerek, geçmiş olsun dilekeleriniz ve nazik yardım tekliflerinizden dolayı size müteşekkirimiz. Ayrıca ve özellikle, başka kuruluşlar tarafından Enstitümüz arazisinde yapılması düşünülen ve hem Enstitü bütünlüğünü bozucu, hem de 1. sınıf tarım arazisi katliamı niteliğindeki beton yapılaşmasını engellemek için göstermiş olduğunuz yakın ilgi, çaba ve uğraşlarınızdan dolayı kendim, Enstitü personeli ve Türk Tarımı adına sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Size memnuniyetle müjdelemek isterim ki, gösterilen ortak çabalarımız olumlu sonuç vermiş olup, sözkonusu arazinin tekrar Enstitüye tahsisi sağlanmıştır.

Bu vesile ile çalışmalarınızda başarılar diler saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Maşum BURAK
Müdür V.

TÜRK ULUSU! BÜYÜK GEÇMİŞ OLSUN!

YÖNETİM KURULUMUZ DEPREM BÖLGESİNDE

İNCELEME VE HASAR BELİRLEME ÇALIŞMASI YAPTI

Ülkemizin bugüne kadar yaşamış olduğu en büyük doğal felaket olan ve ulusumuzu derin acılara boğan 17 Ağustos depreminin etkilerini belirlemek, bu acıyı tarımcı depremedelerle ve diğer depremede yurttaşlarla paylaşabilmek amacıyla, ODA Yönetim Kurulumuz 27-29 Ağustos tarihlerinde deprem yöresinde üç gün süreli incelemelerde bulundu. ODA Başkanımız Prof.Dr. Gürol ERGİN, II. Başkan Özkan GÖKSEL, Yazman Gökhan GÜNAYDIN, Yönetim Kurulu Üyesi Dr. Cemil ERTUĞRUL, Genel Sekreter İlhan HAN, Eskişehir Eski İl Temsilcisi Feyyaz UYSAL'dan oluşan kurul Adapazarı, İzmit, Gölcük, Değirmendere, Yalova ve İstanbul'da ziyaretlerde bulunmuşlardır.

ODA'mız TRT'nin açtığı yardım kampanyası-

na 500 milyon TL., TMMOB tarafından açılan yardım kampanyasına 50 milyon TL. katkıda bulunmuş, ayrıca önceden belirlenen talepler çerçevesinde, Adapazarı'na 5.000'er adet çatal, kaşık, bıçak ve tabak, bazı depremede meslektaşlarımız için çadırlar, çeşitli giyecek ve yiyecek maddelerinden oluşan yardımları da deprem yöresine ulaştırmıştır. ODA'mız, deprem yöresinde bulunan tarımcıların taleplerini belirleyerek, bu talepler çerçevesinde, çok daha büyük bir yardım paketini ODA'mız saymanı Enver ÇETİN vasıtasıyla deprem yöresine ulaştırmıştır. ODA'mız ayrıca, ziyarette bulunulan meslektaşlarımıza, meslektaşlarımızın ailelerine ve çeşitli meslek kuruluşlarına her konuda kendilerinin yanlarında olduğunu iletmıştır.

28 Ağustos 1999 Yalova; Eskişehir Eski İl Tem. Feyyaz Uysal, Kocaeli İl Tem. Ergun Turan, Genel Sek. İlhan Han, Y.K.Ü. Dr. Cemil Ertuğrul, Yazman Gökhan Günaydın, Başkan Prof.Dr. Gürol Ergin, 2. Başkan Özkan Göksele

Yalova Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nde çalışan Enver KESKİN ve eşinin, emekli meslektaşımız Yılmaz ÖZVARDAR ve eşinin, Bursa'da özel kesimde çalışan Şazi AVCIER'in, Kocaeli Tarım İl Müdürü Muhammed KARAOSMANOĞLU'nun kızının, Karamürsel Tarım İlçe Müdürü Nuri ŞAHİN'in kızı ve Kocaeli ve Gölcük'te veteriner, teknisyen ve tekniker olarak görevli 7 çalışma arkadaşımızın ve ailelerinin bazı fertlerinin, deprem felaketi sonucu yaşamlarını yitirmiş olması tarımcılar arasında da derin üzüntüye neden olmuştur. Ayrıca, 16 saat enkaz altında kaldıktan sonra kurtarılan Adapazarı Tarım İl Müdürlüğü Bitki Koruma Şube Müdürü Seyfettin ÖZATA, böbrek rahatsızlığı nedeniyle, halen Çapa Tıp Fakültesinde yatmaktadır. İstanbul Şube Başkanımız Zehra EYİCİL bu meslektaşımızı yattığı hastanede sürekli ziyaret ederek, gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır. Deprem felaketinde yaşamını yitiren tüm yurttaşlarımıza, meslektaşlarımıza ve aile fertlerine Tanrı'dan rahmet, bütün yaralılara acil şifalar diliyoruz.

ODA'mız deprem felaketinin etkilerinin bu denli büyük boyutlara ulaşmasında, siyasilerin, kamu yönetiminin ve rant çevrelerinin vurdumduymazlıklarının, bilimsel gerçeklere saygısızlıklarının ve çıkar hırslarının etkili olduğunu üzüntü ile belirlemiştir.

ODA'mız tarafından yapılan ısrarlı uyarılara ve kazandığımız mahkeme kararlarına rağmen ülke çıkarlarına ve bilimsel gerçeklere hatta, vatandaşlarımızın can güvenliklerine aykırı bir şekilde, tarım arazileri üzerinde gerçekleştirilen kentleşme ve sanayileşme, tarıma büyük zarar verdiği gibi, kentleşme ve sanayileşmeye de büyük zarar vermiştir. Deprem değil, yanlış yer seçimi ve sağlıksız yapılaşma, insanlarımızın büyük özverilerle sahip oldukları konutlarını, ekonomimizin can damarı sanayi tesislerimizi, en kötüsü de telafisi mümkün olmayacak şekilde yurttaşlarımızı, alıp götürmüştür.

Toprak Ana, maalesef, kendisine yapılan ihaneti affetmemiştir.

.18 Ağustos 1999 - Gölcük

ODA'mızın deprem yöresine yaptığı ziyaretin sonuçları, ODA Başkanımız Prof.Dr. Gürol ERGİN tarafından, 5 Eylül 1999 tarihinde yapılan bir basın toplantısı ile tüm Ulusumuza duyurulmuştur.

Odamız ayrıca, depremin yaralarının sarılması amacıyla bir "Yardım Kampanyası" düzenlemektedir. ODA'mız 500 milyon TL ile kampanyayı başlatmıştır. ODA Yönetim Kurulu üyelerimiz ve çalışanları da 100 milyon TL ile kampanyaya katılmışlardır.

Bağış İçin Banka Hesap Numarası:

TC Ziraat Bankası, Ankara Meşrutiyet Şubesi: 303093

DEPREMİN TOPRAKLA İLİŞKİSİ KURULMADAN FELAKETE DÖNÜŞMESİ ÖNLENEMEZ

Dr. Nüvit SOYLU^(*)

Deprem sonrası yapılan düzenlemelerde bir bölümünü gördüğümüz, oda ve meslek olarak, toprak üzerindeki her türlü faaliyetin ilgili tüm meslek disiplinleri tarafından belgelendirilmesi, ilgili meslek odalarından belge alınması gereğini yazılı görüşlerimiz kanıt her platformda savunduk.

Bu haklı talebimize, olumlu hiçbir yanıt alamadık ve yaptırım sağlayamadık. Ne var ki büyük bir bölgeyi kapsayan depremin acı sonuçları alındıktan sonra 02.09.1999 tarihinde 23804 sayılı Resmi Gazetede çıkan İmar Yönetmeliğinde ilgili bazı meslek disiplinlerinden daha belge alma zorunluluğu getirilmiştir.

Ancak anlayış eksikliği mi aceleden mi bilinmez bu düzenlemelerde de, depremin, üzerinde her türlü faaliyetin gerçekleştirildiği asıl önemli kaynak toprakla halen ilişkisi kurulamamış, toprak yapısını önemsemeyen yapının bu felakete neden olduğu anlaşılammış gerçek sorun olan, toprağı rant aracı olarak gören zihniyeti bundan böyle ortadan kaldıracak, yer seçimi ile ilgili toprak niteliklerini belirleyen toprak haritalarını belgelendirme yaptırımları yer almamıştır.

İlgilere sorulması gereken, depremin toprakla ilişkisini anlayabilmek için bir başka felaketin olması mı gerekiyor ?

Hükümetin olağanüstü yetkilerle donatıldığı şu kısa dönemde kesinlikle bu eksiklik giderilerek, Ziraat Mühendisleri Odasından toprak niteliklerini belirleyen belgenin de alınması zorunluluğu başta çıkarılan İmar Yönetmeliğine eklenerek ilgili ve çıkarılacak her mevzuatta yer almalıdır.

İnsan ihtiyaçlarının sınırsız oluşu ve bu ihtiyaçların, sınırlı, kıt ve yeniden üretilmeyen doğal kaynaklara bağımlılığından **ekonomi** kavramı doğmuştur.

Bireyden topluma tüm insanlığın ihtiyaçlarının karşılanmasında, önceliklerin önemi yaşamsal fonksiyonlar için gerekli ve sürekli olandan başlayarak, artan dünya nüfusunun baskısıyla, daha çok insanın yararlanması gerçeği ile sıralanarak, mevcut kaynaklar doğrultusunda üretim faktörlerinin doğru kullanılması gereği, **planlama** kavramı güncellenmiştir.

Bu gerçekler, her ülkenin kendi toplum yapısında, toplumsal yaşamı düzenleyici ve toplum yararını öncelikli kılan yapılanmaları gerektirmiştir.

Yapılanmanın bu önceliklerini önemsemeyen ülkelerin gelişmişlikle ilişkisi azalmış, kopmuş ve önemseyen ülkelerin ekonomik güçlerine muhtaç olmuşlardır. 20. yüzyılın köle-sömürge anlayışı ekonomik egemenlikle açıklanmaktadır.

Diğer bir deyişle, kaynakları özellikle yeniden üretilmeyen doğal kaynakları ekonomik ilkelere göre plan hedefleri belirleyerek ve bunları ödünsüz uygulayarak kullanmayanlar, kullananların ekonomik egemenliği altına girmişlerdir.

Yanlış kararların yanlış sonuçları ile ülkenin borçlanma talebi hergün biraz daha artarken uluslararası kuruluşlarının alt kademe memurlarının iki dudağından çıkacak sözle ülke ekonomisi yönlendirilmeye gelmiştir.

Ekonomi kavramı, üretim faktörleri ve bağılı unsurlarının doğru planlanıp doğru kullanılmasını gerektirir.

Üretim faktörleri kişiden kişiye toplumdan topluma değişmez niteliktedir diğer bir deyişle sabittir. Üretim faktörleri **arazi, sermaye, girişimci ve emektir**. Bu faktörlerin zaman gibi diğer etmenlerle ilişkilendirilmesi planlamaların amacına uygun gerçekleştirilmesini sağlar.

* Ziraat Yüksek Mühendisi, TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi.

Üretim faktörleri, arazi, sermaye, girişimci ve emeğin sabit ve vazgeçilmezliği, bu 4 unsur biraraya gelmedikçe üretim ve ürünün elde edilemez olduğundan kaynaklanmaktadır.

Ekonomik unsurlar olarak, bu üretim araçlarını tek tek inceleyip birbiriyle ilişkilendirdiğimizde, üzerinde yaşadığımız gezegen dünyanın, yerküre olarak tanımlanan kısmının karasal bölümünü ifade eden kıtaları, ülkeler olarak sınırları, ulusal olarak kullanım alanlarımızı ifade ettiği açıktır. Okyanuslar, denizler için de durum farklı değildir.

Diğer bir deyişle evrensel anlamda da değişmeyen, insanlığın bireyden topluma üzerinde her türlü faaliyeti gerçekleştirdiği kara parçaları, dağ, tepe, orman, ova, yayla, mera nitelikleri üzerinde yönlendirilen faaliyetlere göre tarla, arazi, arsa, toprak ifadeleriyle tanımlanmıştır.

Bu nedenle tüm faaliyetlerin gerçekleşmesi yurtdaki değişik tanımlar da olsa bir arz parçasına gereksinim duymaktadır.

Bu durum, faaliyetlerin / üretimin gerçekleştirilmesinde vazgeçilmez olan 4 üretim aracının 2 temel unsurunun önemsenmesini gerektirmektedir. **İnsan ve toprak.**

Üzerinde her türlü faaliyetin gerçekleştirildiği arazi olmadan üretim olamaz. Ancak bu üretimi parasal kaynağı kullanma bakımından -sermaye-, işgücünü kullanma ya da satın alınan işgücü bakımından -emek-, arazi, emek ve sermayeyi kullanabilecek doğru karar alabilme yeteneklerine sahip -girişimci- olarak yer alan insan unsuruyla, yetenek ve nitelik olarak birleştirilerek önce arazi ve insan üzerinde incelemekte yarar vardır.

Açıklamalar, afet olarak tanımlanan, sel, heyelan, çığ gibi doğal bir doğa olayı depremin felaket olmasının nedenlerinin, sebep ve sonuç ilişkilerinin doğru saptanmasını gerektirmektedir.

Konuyu Marmara Bölgesinde yaşanan deprem boyutundan tüm afetler bakışına taşımadan ya da topraklar üzerinde gerçekleştirilen tüm faaliyetler olara: bütünselleştirmeden, birbirini etkileyecek kısır kararlarla yönlendirmek tarafımdan son derece sakıncalı ve gelecekte daha büyük felaketlerin yaratıcısı olarak değerlendirilmektedir.

Mevcut durumda, kurum ve kuruluş kargaşası kimin nereye kadar yetkili olduğu tartışmalarının bu-

günkü ortama ve sonuçlara neden olduğu gerçeğinden hareket edilerek çözüm aranmalıdır.

Bu kargaşa ve çelişki öyle boyuta ulaşmıştır ki, aynı bakanlığın bünyesinde yer alan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Deprem Araştırma Dairesi Başkanlığı-Deprem Mühendisliği Şubesi ve Sismoloji Şubesi ile **Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik** yokmuş gibi ve sanki uygulamayı üniversiteler yürütüyormuş gibi, 17 Ağustos'ta bu yana bilim adamları ön plana çıkarak, deprem konusunda bilimsel bilgi ile halkı donatmak, çoğu zaman birbiriyle çelişir açıklamalarla halkın kafasını daha çok karıştırarak infialin büyümesine neden olmuşlardır.

Afet adına her ne olursa olsun, tanımlanmasından da anlaşılacağı gibi, nasıl ve ne zaman oluşacağı önceden bilinmeyen ve beklenmeyen, ancak, olabilir olasılığı yüksek bölgeleri bilimsel olarak onlarca, yüzlerce yıllık bilgilerle sabit ve gelişen teknolojiye koşut daha geçerli ve hızlı elde edilebilen bilimsel verilerin kullanılmaması bilimi ve tekniği dışlayan, önemsemeyen uygulamalarla, ya da bu bilimsel verilere sahip kişilerin proje bazında milyon dolarlarla yürüttükleri bu çalışmalarını uygulamaya aktarmayan/aktaramayan yapıyı şimdi medyatik sergileme tutkularıyla anlamak mümkün değildir. Mevcut durumda var olan mevzuatın eksikleri ve uygulanmaması ile alınması gereken önlemlerin ihlali olarak açıklanabilir son durum, geçmişte sorgulamayan, örneğin Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesinin % 70' nin çökmesinin nedenlerini ve sorumlularını ortaya çıkarmadan kaderci toplumun kaçak inşaatlar nedeniyle enkaz altında kalmasını, ve bir iki günah keçisi bulup ki - bu kişilerin de kesinlikle sorgulanması ve cezai yaptırımların uygulanması kanısındayım - önce gerçek sorumluların ortaya çıkarılmasını gerektirir. Aksi davranışlar korumacı yaklaşımlar devletin saygınlığını zedeler, güvensizlik ortamını daha da artırır.

Çalışmalarda yasal, yapısal - yönlendirme, yönetim, teknik - boyutta irdelemenin dürüst, önyargısız, tarafsız, çıkar düşünülmeden oluşturulması çok önem arz etmektedir.

Yasal boyut :

Anayasa,yasa, tüzük ve yönetmeliklerin uygulanması eksikliklerin giderilmesi, çelişkilerin ortadan kaldırılması, bu olayla yeni yasalar çıkarılıp işleme-

yen, işletilemeyen kadük olan yasalar, ölü hukuk kuralları yerine, halkın devlete,devletin halka saygı ve sevgisini arttıran, birileri değil toplum yararına uygulamaları içeren düzenlemelerin, yasal ve yönetsel içeriğinde yönlendirme ve teknik boyutunun ortaya konması gerekmektedir.

Anayasa :

43,44,45,46,47,63,166,167,168,169,171,135.
Maddeleri hükümlerine uyulması

Yasalar :

Kalkınma Planları, 3194 İmar, 1580 Belediyeler,2886 İhale Yasası başta olmak üzere 3030 Büyükşehir Belediyeleri, 2510 İskan Kanunu, 2634 Turizmi Teşvik, 3621 Kıyı, 4070 Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı, 6200 DSİ Teşkilat ve Görevleri, 155 Harita ve Planların Korunması, 5516 Bataklıkların Kurutulması, 2985 Toplu Konut, 2981 İmar ve Gecekondu, 2644 Tapu, 2859 Tapulama ve Kadastro,3091 Taşınmaz Mal Zilyedine Yapılan Tecavüz, 2565 Askeri Yasak Bölgeler, Güvenlik Bölgeleri, 441 Tarım Bakanlığı, 443 Çevre Bakanlığı, 383 Başbakanlık Özel Çevre Koruma, 388 GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 355 Turizm Bakanlığı, 4081 Çiftçi Mallarının Korunması, 3039 Çeltik, 2903 Pamuk, 3573 ve 4086 Zeytin, 3083 Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesi, 2873 Milli Parklar, 3202 KHGM Teşkilat ve Görevleri, 3155 Tarım Reformu GM Kuruluş ve Görevleri, 2924 Orman Köylüleri, 6831 Orman ve 4144 Anız ve Orman, 1164 Arsa Ofisi, 775 Gecekondu, 442 Köy, 1311 Türkiye Bağcılığı, 3800 Orman Bakanlığı, 2872 Çevre, 3092 Çay, 2844 Fındık, 2863 Kültür ve Tabiat Varlıkları, Ticaret Kanunu, 4046 Özelleştirme, 2960 Boğaziçi Koruma, 5846 Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 4342 Mera, 7472 Ziraat , 6235 TMMOB, 3458 Mühendislik ve Mimarlık,

Tüzükler ;

Taşocakları,arazi toplulaştırma, tapu sicil, tarım ürünlerinden bazılarının satışı hakkında mevcut tüzükler

Yönetmelikler;

Askéri bölgeler ve güvenlik bölgeleri, kamu arazisinin turizm yatırımlarına tahsisi, turizm bölgeleri - turizm alanları ve turizm merkezleri belirlenmesi,orman kanunu, yapı sistemlerinin tesbiti ve uygulanması, sulama alanlarında arazi düzenlenmesi,baraj

inşaatı alanlarında kamulaştırma, orman köylüleri kalkındırma,tarım reformu, zirai kazanç ölçülerinin tesbiti, haşhaş ekim-kontrol-toplanma-değerlendirme-imha-satınalınma-satılma-ihraç-ithal,bakanlıklar arası harita işlerini kontrol ve planlama, fındık üretim planlaması ve dikim alanlarını belirlenmesi, harita ve harita bilgilerini temin kullanma, arsa sayılacak parsellenmemiş arazi hakkında karar yönetmelikleri bakanlar kurulu kararıyla yürürlüğe girmiştir.

Bakan onayı ile yürürlüğe giren yönetmelikler;

Zeytinciliğin islahı, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespit- tescil ve sit alanı ilanı sırasında müktesep hakların korunması,kıyı kanununun uygulanması, kesin inşaat yasağı getirilen taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu sit alanlarındaki taşınmaz malların hazineye ait taşınmaz mallar ile değiştirilmesi, orman arazilerinin tahsisi,arsa ofisinin görev ve yetkileri- döner sermaye harcama usulleri ve arsa işleri, orman sayılmayan yerlerdeki ağaç ve ağaççıkların sahiplerinin faydalanması, başbakanlık özel çevre koruma kurulu çalışma esas ve usulleri, orman sınırları dışına çıkartılacak yerler, tarım alanlarının tarım dışı gaye ile kullanılması, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında planı bulunmayan alanlarda uygulanacak imar yönetmeliği, su kirliliği, yerleşme alanı uygulama, otopark, büyükşehir belediyeleri yönetimi hakkında 3030 sayılı yasanın uygulanması, toplu konut uygulama, gecekondu kanunun uygulama, imar planı yapılması ve değişiklikleri, imar kanunu 18. Maddesi uyarınca yapılacak arazi ve arsa düzenlemesi ile ilgili esaslar, 3030 sayılı yasa kapsamı dışında kalan belediyeler tip imar yönetmeliği

Kurum ve kuruluşların mevcut şartname ve talimatnameleri de, uygulamadaki yaptırımlardır.

Bilim, bilgi ve tekniği dışlayan bir yapıdan önemseyen bir yapıya dönüşmede, bu konuda sadece benim saptadığım 12 Anayasa maddesi, 45.Yasa, 19 adedi Bakanlar Kurulu ve 19 adedi Bakan onayı ile yayınlanmış yönetmelik olmak üzere şartname ve talimatlar hariç toplam 95 adet ilgili ve ilişkili mevzuat dikkate alındığında, konunun ciddiyeti ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda açıkladığım ilgili ve ilişkili yasa ve mevzuat dışında kanun hükmünde olan Kalkınma Planlarından VII. BYKP da yer alan **Toprak ve Su çerçeve yasaları** da dahil olmak üzere çıkarılan ve çıkarılması düşünülen yeni yasa ve mevzuatın

birbiriyle çelişerek ileride hukuku meşgul etmesi ya da işletilemiyerek yasa çöplüğü haline gelmesi, ölü hukuk kuralları olarak kalması bakımından endişelerim bulunmaktadır.

Ayrıca birbiriyle çelişen ya da eksiklikleri asgariye indirmeden çıkarılacak mevzuatla yapılanmanın hukuksal açıdan iptalini gündeme getirecek olan hususlar, devleti zedeleyici olmaktadır.

Yönetmel:

- Yasaların uygulanması,
- Kararların yasalara uygun alınması,
- Kalkınma planları yasa gücündedir. Uygulanması,
- Kalkınma Planlarının doğru yönlendirilmesi Haddimköy - Erzurum, Adapazarı - Sivas örneklerinin değerlendirilmesi ve açıklanması,
- Yasal mevzuatın yanlış uygulanmasının cezai yaptırımlar içermesi,
- Ekonomi ve kararlar,
- Dayatmalardan vazgeçilmesi,

Yargı bağımsızlığı, eğitim özerkliği gibi **teknik bağımsızlık** İ.Amasıyalı'nın açıklamaları.

Hangi tür bağımsızlık? Siyasi yapıdan arındırılıp, politika malzemesi yapılmaması.

Nasıl ?

- Hiçbir siyasi baskının olmayacağı görev ve sorumluluk bilincinde karar amacı gütmeyen rantın sözkonusu olmadığı kamu kurumu niteliğinde **meslek odalarından belgelendirme zorunluluğunun** getirilmesi,

- Çağdaş yapılanma ve planlama kavramları,
- Planlamanın hiyerarşik içeriğinin incelenmesi,
- Kurum ve kuruluşların yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesi, ilişkilendirilmesi, ilgili meslek disiplinlerinin karar mekanizmalarında yer almasının sağlanarak doğru kararların alınmasının sağlanması

Deprem sonrası yapılanma ve alınan kararlar:

Hukukun üstünlüğünü benimseyen bir sosyal devlet yapılanmasında, bütün toplumun can ve mal güvenliğini ilgilendiren bir konuda, ve yukarıda verilen yasal dökümandan anlaşılacağı gibi konunun ele alınış biçimi, ilgi ve ilişkileri yok eden bir düzenleme içermiştir.

Mesleki bilgi ve ilgi alanları önemsenmemiş hatta ihlal edilmiştir.

Yapılmaya çalışılan düzenleme aşağıda verilen iki örneğe yanıt bulabilir mi?

Tüpraş yangınının bir felakete dönüşmesi durumunda zararın bir kısmının sigorta ile karşılanması çözümün hangi safhasıdır ve neyi çözümlenmiş olabilir, sorumlu meslek disiplini hangisidir ? Bu konu hangi meslek disiplini tarafından belgelendirilecektir. Yeni yapılanma bu soruya yanıt verebiliyor mu ?

Aksa fabrikası binanın zemini ve iç- dış kullanım alanı için son derece güvenilir ve sağlıklı olabilir. Bugün ortaya çıkan sonuç hangi meslek alanlarının görev, yetki ve sorumluluk alanlarıdır, kimler belgelendirmelidir ?

Arazi önce tarım arazisi olmaktan çıkarılıp sanayi ve bu sanayilerin talep ettiği işgücü tarafından motive edilen yerleşim alanı kimliğine bürünmüştür. Bu konuda afetle ilişki kurularak hiçbir denetim geçmiştir sözkonusu değildir ve yeni yapılanmada da önemsenmemiştir.

Bu bakış, **kendi üretimi için halen güvenilir** olan bu tesisin çevreye yayılan tonlarca zehirli atığının insan ve diğer canlılara ölüm sağtığı bilinerek , tarım yapılan alanlarda analizlerle belirlenmiş ve imha kararı alınmış ürün dağlarını medyada izlerken oysa izleyemediklerimiz **yeraltı suyunun kirlenmesi oysa bu atıkların yeraltı suyuna da geçiyor olması, bu yeraltı suyundan depremzedelere içme suyu temini için kuyular açıldığının bilinmesi, sadece imha edilen tarımsal ürünler değil yeraltı suyu ile sulama yapılan alanlarda tarımsal ürünlerin devamlı imha edilmesi gereği ve en önemlisi yeraltı suyunun biyolojik temizleme olanağının olmadığı bilinmesi ve bu tehlikenin sürekliliğinin kesin olması karşısında** hala yapı denetimi boyutunda olayın şekillendirilmesinde binanın sağlam olmasının yapı denetiminde bina ile sınırlı kalmasının, depremden kurtulanların sağlam dayanıklı binanın faaliyetleri sonucu deprem sonrası ölmesinin olumlu ve uygun karşılandığına hükmeder.

Verilen iki örnekten anlaşılacağı gibi konunun yukarıdaki yasal mevzuata bağımlılığı varolan sorunlara yapı denetimi ve sigorta ile acele değiştirilmiş tip imar yönetmeliği çerçevesinde bakışın sıklığının ciddi göstergeleridir.

Jeoloji, jeofizik bilim dalları arzın ana kaya yapısını inceleyerek deprem için verileri sağlar, harita

eğimle ilgili bilgilerle sel, taşkın gibi afetlerin önlenmesi bilgilerini içerir. Oysa toprak nitelikleriyle ilgili bilim ve bilgi Ziraat Mühendisliğinin ilgi alanıdır ve bu durum yeni düzenlemelerde iki türlü önemsemeyi gerektirir.

Birincisi, tarım toprakları üzerinde sanayileşmeyi öngören, buna koşut kentleşmeyi ve yerleşimleri motive eden, belirleyen zihniyetin giderilmesi, ikincisi tarım topraklarını imara açan ya da açılması için dayatan ve bilgisizliğinin kurbanı bugün enkaz altında kalan toprak sahiplerinin bu dayatmalarına son verecek, yerel yönetimlere baskı yapılmasını engelleyerek, arazinin toprak niteliklerinin belgelendirilerek doğal doğa olayları afetlerin felaketlere dönüşmesini engelleyici düzenlemeleri oluşturmasıdır.

Çevre Bakanı 14 Eylül 1999 tarihinde deprem bölgesinde **çevre kirliliğinin var olduğunu ve kabul etmek gerektiğini** vurgulamıştır. Ancak bunun giderilmesi mümkün olmayan boyutunu, süreklilik arzedecek konuları dile getirmemiştir.

Çünkü bakanın meslek alanı, Çevre Bakanlığının yapısı ve ÇED değerlendirmelerinde istenen belgeler, bu konuda doğru saptamaları engellemektedir.

Sadece çevre bakanlığı ile sınırlı kalmayan **belge ve belgelendirme** sorunu belediyeler dahil, ilgili tüm kurum ve kuruluşlarda eksik ve sadece bina noktasında talep edilmektedir.

Gerçekten hukukun üstünlüğü ve toplum yararı gözetilerek anayasal, yasal, yaptırımlara dayalı ilgili mevzuatla ilişkilendirilerek doğru yapılanma isteniyorsa, DEVLET - TOPLUM, TOPLUM - DEVLET işbirliğinin önkoşulu bireysel olmayan toplum yararını önde tutan anlayışın yerleştirilmesi, yaptırımlarının oluşturulması gerekir.

Böyle bir ilkeli anlayışta, Japonya'dan daha riskli bir bölgede yaşayan halkın deprem konusunda eğitilmesi, anaokulundan başlatılarak gerçekleştirilmelidir.

Üniversite eğitim programlarında afet konusu, lüks olmaktan çıkarılmalı bölüm olarak geliştirilmelidir.

Bu aşamaların gerçekleştirilmesinden sonra halkın duyarlılığı beklenebilir.

Anılan aşamalar ise devletin ilgili ve sorumlu kuruluşlarının yönlendirmesiyle ilişkilidir.

- Yapı denetimi ve sigorta Yasa Tasarısı

Hukuksal olarak mümkün olmayan, kamu denetimini dışlayan, denetimin, hataların büyük bir bölümünün kaynağı, mevcut özel sektöre havalesi, meslek odalarının denetiminin zorunlu sigorta kapsamında, sigorta şirketleri aracılığı ile yönlendirilmesi, gelişmiş ülkeler de dahi bu sistemlerin yürütülemediği olması, zorunlu trafik sigortası gibi algılanmaması gereken bir konunun, yürürlükte olan zorunlu trafik sigortasının dahi % 33 düzeyinde gerçekleştiği saptamalarından yola çıkarak değerlendirilmesi,

Yapı denetimi kavramının, bir süreç olarak değerlendirilmesi, bina kapsamında ele alınarak sürecin ortasından başlatılarak, zemin ve üzerindeki kısmın dayanıklılığı, güvenilirliği ve sağlıklı olmasının mevcut sorunlara çözüm üretmeyeceği gerçeğinden hareket ederek, çağdaş yapılanmanın gereklerini oluşturmaya çok özen gösterilmesi,

Bu sürecin basamakları ya da hiyerarşik düzeni, I. sınıf tarım topraklarının kentleşme ve sanayiye açılmasının önlenmesini diğer bir deyişle toprak niteliklerinin belirlenmesini gerektirmektedir.

Buna neden, I. sınıf tarım topraklarının en önemli özelliklerinden birinin taban suyunun yüksek olduğundan kaynaklanmaktadır.

Açıklaması, 30 cm derinlikte su çıkan topraklar üzerindeki yapılanma, deprem diye adlandırılan doğa olayının felakete dönüşüp resmi rakamlarla 15 000 in üzerinde ölüm olayının en önemli nedenidir.

Denetimin süreci, Kalkınma planlarının ulusal planlama, bölgesel kalkınma, kırsal ve kentsel kalkınma emirlerinden yola çıkarak, kentsel planlama ya da sektörel olarak tarım, sanayi, kentleşme, turizm gibi amaçlara yönelik yapılanmaların, bina inşaatlarının başlamasından çok önce alınması gereken belgelere dayandırılmasını gerektirir.

Bu nedenle belgelendirmenin, Ziraat Mühendisleri Odasından alınacak toprak haritalandırması ve toprak niteliklerinin belirlenmesiyle başlatılması bir zorunluluktur.

Toprakla depremin ilişkisi bu yönüyle çok önem arz etmektedir. Doğal bir doğa olayı olan bilim ve

teknik ölçütlerle açıklanabilen depremin, bir felakete dönüşmesini binanın zemini ve üstünün dayanıklılığı noktasında ele almak bir çok uygun alan var iken yerleşime ve sanayiye açılmaması gereken alanlarda, kaynakların birdaha geri dönüşümü olmayacak şekilde yok olmasını ve aynı amaçla çok daha ucuza elde edilebilecek bir ürünün daha fazla maliyete neden olabilecek unsurları gerektirmekten öte katkısı olamaz. Bu durum ekonominin öngörülmediği kalınma planlarıyla da açıklanamaz.

Üstelik ülkenin parasal kaynak sorunlarının hat safhada olduğu bir dönemde bu yerleşimlerin riskli, sorunlu bölgelerde tekrar planlanmasının savunulmıyacağı bilinmelidir.

Bu süreç yeniden üretilmeyen doğal kaynakların kit özelliğiyle bütünselleştirilerek, Orman Mühendisleri Odasından orman toprağı özelliklerinin belirlenmesi, sel, heyelan gibi felaketler öncelikli harita mühendisleri odası belgelendirmesi, yerleşimlerin ve binanın zeminin uygunluğunun Jeoloji ve jeofizik mühendisleri odasından inşaat için elverişli olup olmadığının belgelendirilmesi, şehir, bölge planlaması gereklerinin belgelenmesi, peyzaj mimarlığı değerlerinin hem açık alan hem de konut alanı olarak belgelendirilmesi, çevre değerlerinin belgelendirilmesi, bu konularda uygunluk saptandıktan sonra fabrika, konut, turizm, gibi sektörel ihtiyaçların karşılanmasında kullanılacak binalarının yapımında zemin etüdlerinin belgelendirilmesi ve üzerindeki kat, m² ye göre betonun kalitesi, kullanılan malzemenin standartlara uygunluğu, demir mi, çelik mi kullanılmasına karar verilen proje safhasının ele alınarak, binanın projeye uygunluğu, projenin onayında İnşaat Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası, Makina Mühendisleri Odası, Elektrik Mühendisleri Odası, Kimya Mühendisleri Odası, Metalürji Mühendisleri Odası tarafından belgelendirilerek, binanın güvenilir ve sağlıklı olduğuna karar verilebilir.

Deprem sonrası başlatılan yeniden yapılanma sürecinde üzülmektedir ki, deprem öncesi süreçte dayatıldığı gibi, düzenlemeyi gerektiren konu primitif değerlendirilmekte, karar sürecinde yasa, yönetmelik dikkate alınmamasının ya da eksikliklerinin ilgili ve sorumlu kuruluşlarda siyasi erklerin kullanılarak verdikleri kararlardan kaynaklanmıyormuş, denetimlerin yapılamamasının nedeni bilinmi-

yormuş gibi yeni felaketlerin yaşanmasının öngörüsünü hazırlamaktadır.

Ayrıca ;

Yapı denetiminin zorunlu sigorta ile bütünleştiği hatta denetimin sigorta ile yapılması görüşünün ağırlık kazandığı mühendislik meslek disiplinleri bakımından son derece sakıncalı bulunan yapılanmada konu bu noktaya getirilmeden önce ele alınması gereken ülkemizdeki mevcut sigortacılık durumunun irdelenmesidir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı sorumluluk alanında olmayan oysa konuyla ilişkilendirilen Yapı Denetimi ve Sigorta Yasa Taslağı ile ilgili uğraşta, Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğünün ve hukukun üstünlüğünü benimseyen devlet yapılanmasında sigortacılık konusunun halen hukuksal bir zeminin olmadığı bilinerek bu kadar önemli bir konuda zorunlu sigorta getirmeden önce sigortacılık faaliyetlerinin hukuksal bir zemine oturtulması sağlanmalıdır.

Mevcut durumda Sigortacılık faaliyetleri, Sigorta Genel Müdürlüğü ile birkaç sigortacının üçüncü şahıslara karşı, diğer bir deyişle sigorta yaptıracak bireye karşı kendini koruma anlamında çıkardığı hukuksal zemin olmayan nasıl çıkarıldığı da tarafımdan anlaşılabilen bir kitapçığı **mevzuat diye** adlandırmaktan oluşmaktadır.

Bu yapı düzenlenmeden zorunlu sigorta getirmek son derece sakıncalıdır, yürütülmesi mümkün olmadığı gibi hukuksal geçerliliği de yoktur.

2 Eylül 1999 R.G İmar Yönetmeliği, 3 yıllık geçmiş olan mevcut kullanılan imar yönetmeliğine göre yeni hazırlanmış ancak, amacı **özürüler için hazırlanmış tip imar yönetmeliği olan**, bir yönetmeliğe acele ile yapılan birkaç eklemeye, eksiklikler içeren, yeni sorunlar yaratacak bir uygulamanın zeminini oluşturacak niteliktedir.

Jeoloji, jeofizik bilim dalları arzın ana kaya yapısını inceleyerek deprem için verileri sağlar, harita eğimle ilgili bilgilerle sel, taşkın gibi afetlerin önlenmesi bilgilerini içerir. Oysa toprak nitelikleriyle ilgili bilim ve bilgi Ziraat Mühendisliğinin ilgi alanıdır. Bu durum yeni düzenlemelerde iki türlü önemsemeyi gerektirir.

Birincisi, tarım toprakları üzerinde sanayileşmeyi öngören, buna koşt kentleşmeyi ve yerleşimleri belirleyen zihniyetin giderilmesi, ikincisi tarım topraklarını imara açan ya da açılması için dayatan ve bilgisizliğinin kurbanı bugün enkaz altında kalan toprak sahiplerinin bu dayatmalarına son verecek, arazinin toprak niteliklerinin belgelendirilerek doğal doğa olayları afetlerin felaketlere dönüşmesini engelleyici düzenlemelerin oluşturulmasıdır.

Açıklanan gerekçelerle, 2 Eylül 1999 tarihli **3030 sayılı kanun kapsamında kalan belediyeler tip imar yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik** te

Sayfa 15. 3 - a) şıkkının yer seçimi ve projelendirme maddesi olarak değiştirilerek, zemin belirleme konusunda jeoloji ve (uygulamada bilinen ciddi gerekçelerle kesinlikle ve / veya olmamalıdır) jeofizik mühendisi belgelendirmesinin bu bölümde zorunlu tutulması ayrıca bu bent içinde, toprak niteliklerini belirleyen toprak haritaları için ziraat mühendisinin de belgelendirmesinin yer alması sağlanmalıdır.

Daha önce yapılan çalışmalarda da ciddi tartışmalar yaratan, ve bu bilgilerin varolduğu sayılarak yönlendirilen konu, depremle birçok daha belgenin gerekliliğini ispatlamıştır.

Üzerinde her türlü faaliyetin gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan olmazsa olmaz arz parçasının adı ne olursa olsun, tarla - arsa - arazi tanımıyla üzerindeki **toprağın** niteliklerinin sadece tarım sektörü açısından değil **depremle de ilişkisi** ortaya çıkmıştır.

02.09.1999 tarih ve 23804 sayılı Resmi Gazete 30. sayfada yer alan, İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik te madde 2 - 1 de yer alan Nazım İmar Planı ile ilgili varsa kadastral durumu, 10. varsa bölge ve çevre düzeni planlarına uygun olarak.... ifadelerinin yarattığı keyfiyetle olmasa da olur anlayışını uzaklaştırıp tekrar aynı acılarla felaketi yaşatmamak gereği anlaşılmalı, yönlendirmede esas olan yaptırımlarda çevre düzeninin arzın;tarla arsa, arazi olarak toprağın kullanımında hizmet ve faaliyetlerle her türlü boyutta ilişkisi ortaya konmalıdır.

İmar yasası değiştirilirken de bu konuyla ilgili imar yasasında mevcut, varsa ifadesi kaldırılarak

zorunlu hale getirilmeli, konuya bakış yukarıdaki yasal mevzuata bütünsel bakışla başlatılmalıdır.

2 Eylül 1999 tarihli 23804 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan Tip İmar Yönetmeliği 3030 sayılı yasayı da kapsamalıdır.

Meslek odalarının mesleki denetimde güçlendirilmesi, projeyi bir bütünlükte içerdiği değerlendirme olanağı yaratan ve sürecin bütün aşamalarında izleme bakımından, Harita, Peyzaj, Jeoloji, Jeofizik raporlarının ilgili Meslek Odasından onayı alınmadan önce Ziraat Mühendisleri ve Orman Mühendisleri Odasından tarım ve orman toprağı olup olmadığı konusunda, toprak niteliklerini gösteren toprak haritalarının bina yapılmasına (konut, sanayi,turizm) uygun arazi olup olmadığı onayı alınarak, tüm bu belgelerin tamamlanmasından sonra mimari ve inşaat projelerinin istenmesi, Şehir ve Bölge Plancılarının, Çevre Mühendislerinin kendi meslek disiplinleri açısından konunun önemini toplumsal boyutu ve planlama kavramının gereği onayının alınması gerekmektedir.

Halkın, mühendis ve mimari bilgilere sahip olmasını isteyemezsiniz. Doğru bir yaklaşım da değildir. Yaptırımların ve belgelerin doğru düzenlenip ihlali halinde koşulları, yaptırımları belirler ve uygularsanız sorun kendiliğinden çözümlenecektir.

Halktan isteyeceğimiz, kaçak yapılara,izinsiz ve belgesiz inşaatlara güvenmemesi, fayans ve mermerin gösterişinden önce can güvenliğinin geldiği bilincini taşıması doğru yönlendirmeye çok yakın ilişkilidir.

Bu bilinç binanın zemini ve üzerinin dayanıklılığı ile sınırlı tutulamaz ve yönlendirilemez.

Bu bilinç, toplumun, her kesimin, bu belgeleri ev/tesis/ürün alırken talep etmesi değil, devletin ilgili kurum ve kuruluşlarının, uygulama esnasında bu belgeleri konunun sahibinden / yatırımcıdan eksiksiz talep ederek izlemesi koşullarının yaratılmasını talep edebilmesidir.

Dünyanın hiçbir ülkesinde tüketici ürün sahibi olurken bu belgeleri isteme zorunluluğunda bırakılmamaktadır. Deprem sonrası tesbitler de yaşanan olayların önlenmesi de kamusal alanın başlıca görevinin bu yapılanmadaki görevini ve düzenlemeleri inkar edemeyeceğini, devredemeyeceğini bir kez daha göstermektedir.

YENİ YÜZYILIN ANAYASASI MAİ BAĞLAMINDA; MODERN ÇAĞIN BİR GEREĞİ YA DA YENİ BİR KAPİTÜLASYON BİÇİMİ OLARAK TAHKİM

Gökhan GÜNAYDIN^(*)

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişikli Yapılmasına İlişkin Kanun", 14 Ağustos 1999 gün, 23786 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Buna göre, T.C.Anayasası'nın 47. maddesinin "Devletleştirme" olan kenar başlığı "Devletleştirme ve Özelleştirme" olarak değiştirilmiş ve Devlet, KİT ve diğer kamu tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller ile, yukarıda sayılanlar tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzel kişilere yaptırılabilceği veya devredilebileceğinin kanunlar ile belirlenebileceği hükümleri maddeye eklenmiştir.

Bunun yanında, yine T.C.Anayasası'nın "Yargı Yolu" kenar başlıklı 125. maddesinin "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" şeklindeki birinci fıkrasının sonuna aşağıdaki hükümler eklenmiştir; "Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli ve milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir".

T.C.Anayasası'nın "Danıştay" kenar başlıklı 155. Maddesinin; "Danıştay, davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek, idari uyuşmazlıkları çözümlenmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir" hükmünü taşıyan ikinci fıkrası ise, aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir; " Danıştay, davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nca gönderilen kanun tasarıları, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek,

tüzük tasarılarını incelemek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir".

Böylelikle "Özelleştirme" kavramı ilk kez bir Anayasa hükmü haline getirilmiş, Danıştay'ın imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde sahip olduğu inceleme yetkisi alınarak Danıştay'ın konumu görüş bildirme durumuna indirgenmiş, ulusal tahkim yolu açılmış, uluslararası hakem müessesesi, yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için Anayasal bir yol olarak tanınmıştır.

Devlet ideolojisine yönelik önemli değişiklikler içeren bir Anayasa değişikliği yasası olmasına karşın, kamuoyunda "tahkim yasası" olarak bilinen yasa ile getirilen değişiklikler üzerindeki cılız tartışmalar, Cumhuriyet tarihinin en büyük felaketi olan 17 Ağustos 1999 depremi ile yerini derin bir sessizliğe bıraktı. Meslek Odaları ve sivil toplum örgütlerinin çabaları bir türlü geniş halk kesimleri ile buluşamadı. Köşe yazarlarının makaleleri ise, üzümlere belirtmek gerekir ki, sığ gazeteci incelemesi düzeyinde kaldı, bazen önemli yanlışlar içerdi, sorunun özüne yönelik tartışma ortamı yaratmaktan uzaktı. Toplumun bugünkü ve gelecekteki yaşamında son derecede önemli etkiler yaratacak bir konuda bilinmeyenler okyanusunda bilinenlerin "düşündürücü" yetersizliği ve bunların arasında hiç te küçümsenmeyecek bir "yanlış bilinenler" kümesinin varlığı, yalnızca Türkiye'ye özgü bir paradoks değildir. Bu makale ile amaçlanan, hiç olmazsa galat-ı meşhurlara (en yaygın yanlış bilinenler) dair gerçeklerin ortaya konması ve tahkimin, önemli bir parçası olduğu gerçek mekanizmanın açıklanmaya çalışılmasıdır.

Ekonomi alt yapısının belirlediği dünya siyasi tarihi incelendiğinde, feodalizmden ulus devlet'e geçiş aşaması, temel değişime yönelik bir ilk saptama ola-

* TMMOB ZMO Yönetim Kurulu üyesi, Ziraat Mühendisi, Hukukçu, İktisatçı.

rak öne çıkmaktadır. İnsanlığın eşitlik-özgürlük-kardeşlik temelinde kaydettiği mütevazı yol, ulus devletin köle ya da teba olmaktan yurttaş konumuna çıkardığı birey için, yine ulus devletlerin bireye değişik derecelerde tanıdığı yaşam alanı ile sınırlı kalmak kaydıyla bir anlam ifade etmiştir. Üretim faktörlerinden sermayenin güçlenerek diğer üretim faktörleri olan emek ve doğaya karşı ezici üstünlüğünü ortaya koymasından beridir, Dünya yeniden önemli bir kavşağa gelmiş durumdadır. Sermayenin sınırsızlık ve kontrol dışılık yolundaki engel tanımaz istemi, artık ulus devletlere dayanan düzenin kendisi için en iyi çözüm olmadığını düşünüyor. Bu nedenle yine ekonomi alt yapısının belirlediği yeni bir düzen kurulmalı ve düzene uyulmasını sağlamak için, bir üst yapı kurumu olan hukuk devreye sokularak yeni normlar oluşturulmalıdır. İkinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra oluşturulan kurumlar, bu yeni istem doğrultusunda dönüştürülerek, ya da gerekiyorsa yeni uluslararası kurumlar kurularak, çok taraflı veya daha az taraflı anlaşmalar çerçevesinde, Yeni Dünya Düzeni'nin, hem de bu kez tüm Dünya için değişik alanlarda uygulanacak yeni anayasaları oluşturulmaktadır.

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT: General Agreement on Tariffs and Trade), değişen aralıklarla düzenlediği Turlar ile Dünya'ya çoktaraflı anlaşmalar yoluyla yönetmeye aday bir mekanizmadır. Dünya'nın gördüğü en uzun ve en tartışmalı pazarlık olan Uruguay Turu, bu kapsamın en radikal çıkışı olarak saptanmalıdır. Süreç sonunda imzalanan nihai anlaşma (Final Act-1994) ile ilk kez tarım da dahil olmak üzere mal ve hizmet ticaretindeki sınırlar olabildiğince kaldırılmıştır. Hemen arkasından, 1995 Yılı'nda OECD tarafından çalışmaları başlatılan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI: Multinational Agreement on Investment) ise, yatırım ve üretim alanına ilişkin genel kurallar koyma iddiasını taşımaktadır. 28 Haziran 1998 tarihli MAI metni, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden gelen doğal tepkiler sonucunda, şimdilik imzalanmış bir uluslararası metin haline gelememiştir. Ancak "Millennium Round" adı altında başlatılacak yeni bir "müzakere" süreci ile MAI'nin de 2002 Yılı sonu itibarıyla, imzalı bir uluslararası hukuk metni haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

MAI, oniki ana bölümden oluşan bir metindir. Anlaşmanın asıl önemli bölümlerinden olan II. Bölümde "yatırım" ve "yatırımcı" tanımlandıktan sonra,

hukuk dilinin elverdiği en geniş tanımlama ile uygulamanın coğrafi kapsamı verilmektedir. Özelleştirme, Kamu İşletmeleri, Kamu Borçları vb. başlıklar içeren "Yatırımcılar ve Yatırımlara Uygulanacak Muamele" ana başlıklı III. maddede Uruguay Turu nihai metnine çok benzer ifadelere yer verildikten sonra, kapsamında Tahkimin yer aldığı IV. Madde ile yatırımların korunması başlığı altında hükümler getirilmektedir. MAI'nin diğer başlıklarında Finansal Hizmetler, Vergi, Diğer uluslararası anlaşmalar ile MAI arasındaki ilişki vb. düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi Tahkim, MAI Anlaşması'nın IV. Maddesinin yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu gerçek, yalnızca tahkim baz alınarak söylenilecek sözlerin, daha başlangıçta yetersizliğe mahkum olduğu olgusunun altını çizmektedir. Ancak Yeni Dünya Düzeni diye tanımlanan çerçevenin, bu makalenin temelini oluşturduğunu ve tüm saptamaların bunun üzerine yapıldığını belirtmekle yetinmek zorunda olunması da bir başka gerçektir.

İmtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri

Kamu hizmetinin ilgili idare ile aralarında imzalanmış bulunan bir sözleşmeye dayalı olarak, Türk hukuk düzenine göre anonim şirket statüsündeki bir özel hukuk tüzel kişisi tarafından görülmesine, "imtiyaz usulü" adı verilmektedir. İdarenin tek yanlı olmayan işlemlerinin en "tipik"i olan kamu hizmeti imtiyaz sözleşmelerinde, sermaye ve risk özel girişimciye aittir. Bu özellik, imtiyaz ile "müşterek emanet" arasındaki en önemli farktır. Kamu hizmetinin imtiyaz usulü ile görülmesinin diğer sonuçlarından biri ve onu "ruhsat"tan ayıran ise, aynı zamanda bir tekel oluşturmasıdır. Tekelden başka, aslında idareye ait olduğu kabul edilen yaptırım uygulama, lehine kamulaştırma yapılmasını isteme gibi, hizmetin yürütülmesi için gerekli fakat üstün yetkiler hep imtiyaz sözleşmesi sonucu özel hukuk tüzel kişisi şirketin yararlanabileceği ayrıcalıklar olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan, imtiyaz usulünde de kamu hizmetine egemen olduğu kabul edilen süreklilik, eşitlik, değişkenlik ve uyarlanma gibi tüm ilkelerin yükümlüsü yine özel hukuk tüzel kişisi şirket olmaktadır. Buna bağlı olarak idare, kamu hizmetinin gerçek sahibi nitelik ve sıfatıyla genel düzenlemeler yapabildiği gibi, yararlananlardan alınacak "bedel"e ilişkin tarifeler de onun tarafından yapılmakta ve şirkete yüklenilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 24.01.1995 günlü Resmî Gazete'de yayımlanan bir iptal kararı gerekçesinde kamu hizmeti şöyle tanımlanmaktadır; "Devlet ya da diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların denetim ve gözetimleri altında, genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliklerdir. Toplumsal yaşamın zorunlu gereksinmelerini karşılayan hizmetler, nitelikleri gereği kamu hizmeti olarak görülmüştür. Düzenlilik ve süreklilik kamu hizmetinin önemli öğelerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü bunun yokluğu, toplum yaşamını altüst eder". Anayasa Mahkemesi'nin aynı kararında, "Anayasa Yargısı alanında bir hizmetin kamu hizmeti olup olmadığı ve bir sözleşmenin de imtiyaz sözleşmesi olup olmadığı yasa ya değil, niteliğine bakılarak saptanabilir" görüşü ortaya konulmaktadır.

İşte toplum için yaşamsal öneme sahip ve imtiyaz sözleşmeleri yolu ile yürütülen kamu hizmetleri konusunda, Danıştay'ın 1961 Anayasası'ndan beri sahip bulunduğu "inceleme yetkisi" elinden alınarak bu yetki, niteliği anlaşılmaz bir "düşünce bildirme" biçimine dönüştürülmüş ve bunlardan doğan anlaşmazlıkların çözümünün, uluslararası tahkim alanında aranabileceği, yeni yasa ile düzenlenmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 47. maddesine yapılan ilave ile de, Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda belirtilen kararına karşın, hangi kamu hizmetlerinin özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılacağı veya devredilebileceğinin yasalar ile belirleneceği hükme bağlanmıştır.

Bu açıklamalardan sonra, mefhum-u muhalifinden gidilerek, yani tahkim konusunda yanlış bilinenlerden hareket edilerek, tahkimin ne olup ne olmadığı açıklanmaya çalışılacaktır.

SAV I - "TAHKİM ÜLKEMİZE YABANCI SERMAYE AKIŞINA NEDEN OLACAK, BU DA ÜLKE REFAHINI SONUÇLAYACAKTIR"

Genel hukuk düzenimiz ile çeliştiği görülen ve Ulusal Meclis'te ancak nitelikli çoğunluk ile gerçekleştirilebilecek bir Anayasa değişikliği konusunda, Türk siyasal yaşamında pek de kolay olmayan bir uzlaşmanın nasıl bu denli hızlı sağlanabildiği konusunda yorum yapmak, bu makalenin amaçları arasında değildir. Ancak bu Anayasa değişikliğinin te-

mel gerekçesi, getirilen düzenlemeler ile kabul edilen uluslararası tahkimin, ülkemize yabancı sermaye yönelimini sağlayacağı ve bunun da ülke ekonomisi ve refahı açısından olumlu sonuçlar ortaya koyacağı şeklindedir.

Kalkınma iktisadı öğretisinde, dış tasarrufla kalkınma arasında teorik bir ilişki olduğu belirtilir. Yabancı sermaye ve yatırımların ülkedeki sermaye birikimine olan katkısı yanında; istihdam sağlaması, ülkede üretilen hammaddeler kullanılarak üretilen ürünlerin ihraç edilmesi sonucunda döviz elde edilmesi, yüksek teknolojinin ülkeye getirilmesi vb. de diğer yararlar olarak sayılır.

Bu noktada, IV. Bölümünde Tahkim'e yer veren MAI Anlaşması'nın, III.Bölümünün "Performans Gereklileri" başlığını incelemek çok büyük bir önem taşımaktadır. Buna göre;

"Anlaşmaya taraf olan bir ülke kendi ülkesindeki bir başka anlaşma tarafı ülke yatırımcısının veya anlaşmaya taraf olmayan bir ülke yatırımcısının herhangi bir yatırımının kurulması, kazanç elde etmesi, yayılması, yönetimi, işleyişi, devamı, kullanımı, satışı veya diğer çeşit kullanma hakları ile bağlantılı olarak aşağıda belirtilen girişimlerden herhangi birine başvurmayacak ya da bu talepleri ileri sürmeyecektir".

Madde kapsamında uzun ve ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, ev sahibi devletler, ülkelerine gelen yatırımcılardan şu isteklerde bulunamayacaktır;

- Belli bir düzeyde mal veya hizmet ihraç etmek,

Ev sahibi ülkede üretilen mal ve hizmetlerin şirket üretiminde kullanılması, satın alınması veya tercih edilmesi veya Şirketin, gerek duyduğu satın almaları ev sahibi ülkede üretim yapan kişilerden tedarik etmesi,

- Sözkonusu yatırımla bağlantılı yabancı döviz girişleri veya ihracat veya ithalat hacmi gibi verilerin birbiri ile bağlantılandırılması,

- Teknoloji transferi, bir üretim süreci veya ev sahibi ülkedeki patent sahibi gerçek ve tüzel kişilere ait bilgilerin (bazı istisnalar dışında) talep edilmesi,

- Ev sahibi ülkede araştırma ve geliştirme konularında belli bir düzeye ulaşması gerekliliği,

- Ev sahibi ülkenin vatandaşlarından belli bir yüzdesini istihdam etmesinin talep edilmesi.

Görüldüğü gibi, MAI metninin ilgili kısmı, adeta,

kalkınma iktisadı öğretisinde yabancı sermayenin ev sahibi ülkeye olan yararları ile ilgili açıklamaların alınarak, tam tersi bir yazılıma gidilmesi şeklinde formüle edilmiştir. Bu da çok doğaldır aslında. Çünkü amaçlanan ulus devletin ya da ulusların çıkarı değil, şirketlerin kar maksimizasyonunun sağlanmasıdır.

Öte yandan, bu son derecede olumsuz tablo görmezden gelinse bile, daha önce de belirtildiği gibi, dış tasarrufla kalkınma arasındaki ilişki teoriktir. Türkiye başta olmak üzere bütün Orta Doğu ülkeleri (İsrail hariç), Hindistan, Güney Amerika ülkeleri, önemli oranda dış tasarruf kullandığı halde, aynı dönemde ekonomik kalkınma hızında önemli artışlar sağlamamışlardır. Buna karşın Yunanistan ve İsrail'de, dış tasarruf artışı ile kalkınma hızı artışı arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Dış tasarrufla kalkınma hızı arasında açık bir korelasyonun saptanamaması; dış tasarrufların niteliğine ilişkin özelliklerden kaynaklanabileceği gibi, ülkenin "dış tasarruf emme kapasitesi" ile de doğrudan bağlantılıdır. Bu kapasite ise, ülkenin ekonomik-sosyal-psikolojik yapısı tarafından belirlenir. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yönetiminin, bu alanda parlak bir karneye sahip olduğu söylenemez.

SAV II- 'TÜRKİYE'DE ZATEN TAHKİM VARDI, BU YENİ BİR DÜZENLEME DEĞİLDİR'

Gerçekten de, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK)'nun 516 ila 536. maddelerinde, tahkim, düzenledikleri sözleşmede uyuşmazlıkların giderilmesi için hakeme gideceklerini belirten iki taraf için, hukuki bir olanak olarak tanınmaktadır. Ancak 534. maddede hakem kararları aleyhine iade-i muhakeme talep olunabileceği belirtildikten sonra, 536. maddede, hakem kararlarının ancak, temyiz süresi geçtikten ve bu hakim tarafından onaylandıktan sonra uygulanabilir (kabil-i icra) olduğu hükme bağlanmaktadır.

Oysa MAI metninde yer alan tahkim düzenlemesi, nitelik ve kapsam açısından çok farklıdır. Öncelikle MAI, şirketten şirkete, devletten devlete, şirketten devlete olmak üzere tahkimi çeşitlendirmektedir. Buna göre bir devletin şirket aleyhine tahkime gitmesi olanaklı değil iken, doğası gereği kar amaçlı çalışan bir şirket, kamu yararını gözeten bir devleti, çıkarını engellediği/azalttığı gerekçesi ile uluslararası tahkime götürebilmektedir.

Amaçları çok farklı olan iki tüzel kişilikten, tüm ulusun yaşamına ilişkin olumlu düzenlemeler yapma görevini üstlenen devletlerin, yalnızca "suçlanabilir" olmaları ve şirket aleyhine hukuki bir süreç başlatamamalarını, mantık ile açıklamak olanaklı değildir.

Uluslararası tahkim (Arbitration) kurullarında yer alan hakemlerin, hukukçu olması gerekmemektedir. Uluslararası Ticaret Odası Tahkim Komisyonu (ICC), Birleşmiş Milletler Örgütü Tahkim Komisyonu (UNCITRAL) ve Dünya Bankası Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID), Dünya'da en çok işlem hacmine sahip hakemlik kurumları olup, herbirinin ayrı tahkim kurulları vardır. Uyuşmazlık tarafları, bu kurul içinden hakem seçmek zorundadırlar ve bu hakemlerin birçoğu, bizzat uluslararası ticari şirketlerde profesyonel olarak çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, sözleşme kapsamında inceleme yapıp karar veren hakemlerin, genel anlamda hukuki bir karar verdiklerini söylemek de olanaklı değildir.

SAV III- 'ULUSLARARASI HAKEM KURULLARINCA VERİLEN TAHKİM KARARLARININ TENFİZİ MÜMKÜNDÜR'

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakındaki Kanun'un 34 ve izleyen maddelerinde, yabancı ülke mahkemelerinden verilen kararların tenfizi ve tanınması düzenlenmiştir. Mahkeme kararlarının aksine, hakem kararlarının tanınma ve tenfizinde, tanımayı tenfizden farklı hükümlere tabi tutmayı gerektirecek bir nitelik farkı yoktur.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakındaki Kanun'a göre, "kesinleşmiş" ve "icra kabiliyeti kazanmış" yabancı hakem kararları Türkiye'de tenfiz edilebilir (m. 43-I). Yabancı hakem kararlarının tenfizi talebinin reddedileceği haller, ilgili kanunun 45. maddesinde sayılmıştır. Buradaki en önemli olgu, hakem kararının genel ahlaka ve kamu düzenine aykırı olmasıdır. Maddede sayılan diğer red sebepleri ise, usuli eksikliklere ilişkindir. Yabancı bir hakem kararı, red sebepleri bulunmuyor ve karşılıklılık ilkesi de gerçekleşmiş ise, Türkiye'de tenfiz olanağına sahip olabilir. Yetkili mahkemece verilecek tenfiz kararı ile yabancı hakem kararı, Türk mahkemesinden verilmiş bir ilam gibi icra olunma yeteneğini kazanır.

Bu bağlamda, tenfizin gerek uygulama alanının ve gerekse reddedilebilme koşullarının oldukça dar olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ICSID Sözleşmesi'nin 54. Maddesinde; "Her üye ülke bu sözleşmeye uygun olarak verilmiş her kararı bağlayıcı kabul edecek ve kararın parasal yükümlülüklerini kendi sınırları içinde kendi devleti mahkemesinin nihai bir kararı gibi yerine getirecektir".

Ayrıca uluslararası hakem kuruluşları, verdikleri kararın ülke mahkemelerince tenfizin reddini, sözleşmeye aykırılık kabul ederek geçerli saymamaktadırlar. MAI'den sonra bu eğilimin şiddet ve kesinlik kazanacağı da açıktır. Nitekim MAI metninin "tahkim" bölümünde, "Yatırımcıdan Devlete İşletilen Prosedürler" başlığı altındaki 16 c maddesinde aynen; "Bir tahkim kararı nihai karar olacak ve uyuşmazlık tarafları arasında bağlayıcı olacaktır. Bu hükme varılmasına karşı olan anlaşma tarafınca, ertelenmeksizin yerine getirilecektir".

SAV IV- "MAI METNİ KABUL EDİLDİĞİNDE, TAHKİM VE DİĞER KONULARDA ÜLKE ZARARINA GELİŞMELER SAPTANIRSA, ANLAŞMADAN ÇIKILABİLİR"

MAI metninin "XII- Nihai Hükümler" Bölümünün "Anlaşmadan Geri Çekilme" kısmında, anlaşma tarafının anlaşmadan çıkma konusundaki yazılı talebini, ancak anlaşmanın yürürlüğe girişinin 5. yılından itibaren bildirebileceği, bununla birlikte anlaşmanın hükümlerinin, ayrılmanın bildirildiği tarihte mevcut olan yatırımlar için bu tarihten başlayarak 15 yıl süre ile uygulanmaya devam edileceği belirtilmektedir.

Bu nedenle, MAI metnine atılacak bir imza, tahkim de dahil olmak üzere tüm uygulamaların en az 15 yıl süre ile devam etmesi sonucunu doğuracaktır.

Hukukun toplumsal fonksiyonuna ilişkin görüş bildiren Fechner, Del Vecchio gibi hukukçular, toplum ve hukukun aslında güç dağılımını yansıttığını ileri sürerler. Buna göre toplumsal düzen, gruplar arasındaki güç ilişkilerine uygun bir biçimde kurulur. Belli bir grubun sahip olduğu güç ne denli büyük olursa, kendi iradesini diğer gruplara o ölçüde kolaylıkla kabul ettirebilir. Sosyal düzen herşeyden önce hukukta sağlamlaşacağı ve güçlü grup iradesini, zorlayıcı karakterinden ötürü, en güvenilir bir biçimde hukuk yoluyla yürütebileceği için, hukuk, üstün bir araç ve sahip olunan gücün bir deyiimi olur.

Bu görüş aşırılığa vardırıldığında, hukukla güç arasındaki bağıllık sıkılaşır. Hukukla güç eşit, özdeş olarak kabul edilir. Hukukun içeriği, gücünün iradesinden başka bir şey değildir; tam olarak hukuk, gücünün sahip olduğu güce dayanarak kabul ettiği şeydir.

Hukukun toplumsal fonksiyonunda toplumsal güçlerin etkisini öne çıkaran yukarıdaki görüşler, uluslararası hukuk düzeni için düşünüldüğünde; özellikle 21. yüzyıl anayasaları olarak sunulan metinlerin içeriğinin gelişmekte olan ülkeler açısından olumlu hükümler taşımadığı gerçeği gözönüne alındığında, önemli oranda doğruluk payı taşımaktadır.

Objektif ve yasa üstü adalet, hukukun idesi ve idealidir. Bu tüm hukuk sistemlerine egemen olması gereken objektif ve salt bir değer niteliğindeki adalettir. İnsanlık tarihinin kat ettiği bunca yoldan sonra ve 21. yüzyıla girilirken, bu yeni yüzyılın düzeninin, 18. yüzyılın sonlarındaki eşitlik-özgürlük-kardeşlik temelinde gerçekleşmesini biraz umutsuzca da olsa talep etmek, tüm insanlık için hem en doğal hak, ama bununla birlikte ve ayrıca temel bir görevdir.

KAYNAKÇA

- ANAYASA ve ilgili diğer yasalar
 DİSK Birleşik Metal İş Sendikası- Türkiye MAI Karşıtı Çalışma Grubu, Çok Taraflı Yatırım Anlaşması MAI, İstanbul 1999
 ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI- Enerji Yapı Yol Sen, Uluslararası Tahkim, Ankara 1999
 ERDOĞAN ALKIN, İktisat, Filiz Kitabevi, İstanbul 1984
 ERGÜN NOMER, Devletler Hususi Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1990
 İLHAN F. AKIN, Kamu Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1990
 İLHAN ÖZAY, Devlet, İdari Rejim ve Yargısal Korunma, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990
 MUHTEŞEM KAYNAK, Ekonomik Kalkınma, Asena Matbaacılık, Ankara 1990
 SAİM ÜSTÜNDAĞ, Medeni Yargılama Hukuku, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1992
 TÜRK TABİPLER BİRLİĞİ, Tahkim, Ankara 1999
 VECDİ ARAL, Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları, Filiz Kitabevi, İstanbul 1984
 VURAL SAVAŞ, İktisadi Kalkınma, T.C. Anadolu Üniv. Yayınları No: 830, Eskişehir 1996
 WILLIAM J. BARBER, İktisadi Düşünce Tarihi, Şule Yayınları, İstanbul 1997

TARLA, BAĞ VE BAHÇE TEMİZLİĞİ NİÇİN VE NE ZAMAN YAPILMALIDIR?

Prof.Dr. Zeki ÖZER (*)

Kültür alanlarında yetiştirilen bitkilerin sonbaharda (hasat sonu) kalan artıklarının toplanarak temizlenmesi sağlıklı bir üretimin en önemli şartlarından birisini oluşturmaktadır. Sonbaharda tarla, bağ ve bahçe temizliğinin yararlarını belirtmeden önce bazı önemli konuların açıklanması gerekmektedir. Bu konulardan biri de bitki artıklarının kendilerine karşı oluşturduğu toksik etkidir. Bu etkiyi ÖZER 3-1 kurallıyla açıklayalım (ÖZER ve ark. 1998).

Bitkiler özümleme yaparken veya yaptıktan sonra besin maddelerini üç şekle (forma) dönüştürürler. Bunlar sırasıyla;

1. Vakuoller (Kofullar) de Artık Madde Şeklinde Birikir:

Bitkiler özümleme yaparken veya oluşmuş besin maddelerini yeniden kullanırken bir takım artık maddeler oluştururlar. Bu artık maddeler diğer canlılar için yararlı özellik taşıyabilir. Örneğin; insan dışkısı kendisi için toksik olurken tavuk için gıda özelliği taşıyabilmektedir.

Hayvansal canlılar vücutlarında oluşan toksik maddeleri (ter, idrar, dışkı şeklinde) dışarı atarak bunlardan kurtulurlar. Bitkiler bünyelerinde ter formunda oluşan artık maddeleri dışarı atarken, diğerlerini vakuoller içinde biriktirirler. Vakuoller hücrenin foseptik çukurlarıdır. Vakuoller bitki hücreleri genç iken küçük ve çok sayıda bulunurken, hücre yaşlandıkça artık madde miktarının artışı oranında bir birleriyle temas ettikleri noktalarda birleşerek, büyür ve sayıları azalır.

Sonuçta; bir hücre içerisinde 1-3 adet vakuol oluşur ve içerisinde tamamen doldurur. Hücre stoplaması azalarak çekirdeği ile birlikte hücre zarı etrafında ince bir tabaka halinde kalır ve ölür (Şekil 1).

Bu hücrelerden oluşan yaprak ve meyvelerin sapları bağlı buldukları dallarda ayırım tabakası

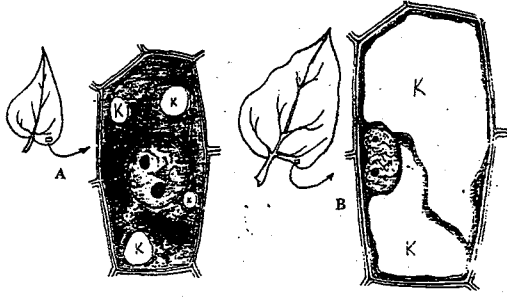
oluşturarak düşerler. Böylece; bitki kendi artıklarından kurtulmuş olur. Her dem yeşil olan Coniferler (Çamgiller)'de sonbaharda atlarında görülen yaprak topluluğu (pür) ve kozalaklar bitkinin kendi dışkısından kurtulma sonucu meydana gelir. Diğer taraftan, bazı odunsu bitkiler Huş (*Betula spp.*), Çınar (*Platanus Spp.*) Okalüptüs (sıtma ağacı)'de olduğu gibi kabuklar soyularak dökülür veya meşe ve çamlarda olduğu gibi kabuk kat kat dışarıya doğru itilerek bitki bundan kurtulmaya çalışır. O halde sonbaharda bitkilerin dökülen yaprak, meyve ile kabukları içerisi foseptik çukurla dolmuş ölü hücrelerden oluşmaktadır. Böylece bunların parçalanması sonucu toksik maddeler toprağa sızarak bitkileri olumsuz yönde etkilemektedirler (Şekil 2).

2. Ter Şekli (formu):

Bitkiler bünyelerine aldıkları suyu özümlemede veya oluşmuş besin maddelerinden tekrar enerji üretmekte kullanırlar. Su; ya toprak üstü organlarından ya da köklerin ile ter şeklinde dışarı atılır. Toprak üstü organlarından ya da kökleri ile ter şeklinde dışarı atılır. Toprak üstü organlarıyla atılan ter buharlaşarak önemli ölçüde kaybolur (Şekil 3). Terin bir kısmı da yapraklar üzerinde kalır. Yapraklar üzerinde kalan ter yağmur veya çiy ile yıkanarak toprağa geçer (Şekil 4). Böylece bitkinin toprak üstü organlarından yağışa bağlı olarak belli bir miktar ter kalır.

Terleme köklerde meydana gelir. Köklerde oluşan ter, kök çevresinde bulunan toprak zerreleri tarafından tutulur (Şekil 5). Daha sonra tutulan bu ter ya taban suyuyla yıkanır gider (Şekil 6.) veya yeterli su olmaz ise kök çevresinde kalır. Kök çevresinde kaldığı zaman bitki artığı olan teri kendisine zehir etkisi yaptığından yeniden bünyesine almamak için ya yanlara, ya da toprak derinliğine doğru uzar.

* G.O.P Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü 60100/TOKAT

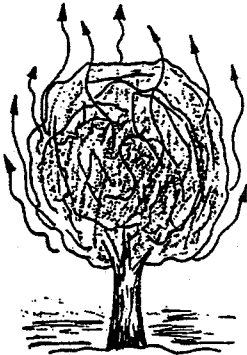
Şekil 1. (A) Genç bitki hücrelerinde kofullar (vakuol) çok sayıda ve küçük (B) Yaşlı hücrelerde ise hücre içini doluracak şekilde daha büyük kofullar b u l u - nur.

3. Enerji Şekli (formu)

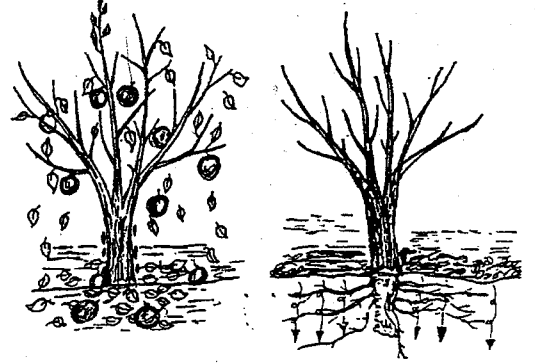
Bitkiler ihtiyacı olan enerjiyi özümleme sonucu oluşturdukları besin maddelerini tekrar parçalayarak elde ederler. Bu esnada bir taraftan enerji elde edilirken, diğer taraftan da artık maddeler oluşur. Artık maddelerin bir kısmı ter olarak dışarı atılırken, diğer kısmı hücreye zarar vermeyecek şekilde vakuollerde (Hücrenin foseptik veya tuvalet çukurlarında) biriktirilir (Şekil 1.)

Özer 3-1 kuralının pratik önemi nedir? Bu kuraldan bitki yetiştiriciliğinde ne şekilde yararlanmamız mümkündür?

Ülkemiz tarım alanlarında genellikle tarla, bağ ve bahçelerde bitki artıklarının temizlenmesi ilkbaharda yapılmaktadır. Bunun sonucunda da aşağıdaki ya-

Şekil 3. Ter yapraklardan buharlaşır.

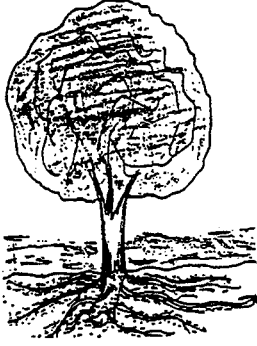
Şekil 2. (A) Sonbaharda bitkiler yaprak, meyve ve kabuklarını dökerler. (B) Kışın kar ve yağmur ile mikroorganizmaların etkisiyle bitki artıkları çürür ve zehirli maddeler toprağa karışır.

rarlarından faydalanılamamaktadır. Bunun için de tarım alanlarında bitki artıkları sonbaharda toplanmalıdır. Sonbaharda yapılacak bu işlemlerin yararları şunlardır.

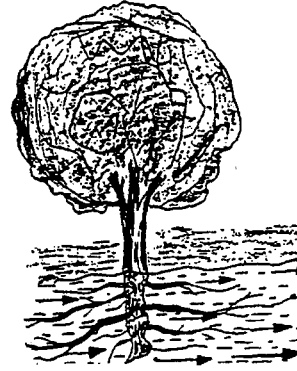
1. Toprak yorgunluğunu önler; Doğada toprak yorgunluğuna rastlanmaz. Zira, bitkiler doğada sosyal bir dayanışma içerisinde olduklarından birinin dışarıya verdiği zararlı artıkları diğerleri gıda olarak yararlanırlar. Halbuki; kültür alanlarında amaç, tek bir tür bitki yetiştirerek yüksek kalitede ve miktarda ürün almaktır. Ama bu olunca kültür bitkisinin kök ve gödesiyle oluşturduğu artık maddeleri kullanacak diğer bitkilerin yetiştirilmesine için verilmediğinden, toprak o bitki uygun olmayan şartları içerecektir. İş-

Şekil 4. Yapraklar üzerinde kalan terler

Şekil 5. Köklerde terleme kök bölgesinde kalır.

Şekil 6. Köklerde terleme su ile yıkanır.

te bir kültür bitkisinin yetişmesine uygun olmayan bu tip topraklara yorgun topraklar, bu olaya da toprak yorgunluğu denir. Toprak yorgunluğunu üç önemli faktör oluşturur.

1.1. Tek tür kültür bitkisi yetiştirilmesi sonucunda topraktaki besin elementlerinin dağılımı bozulmaktadır. Zira, her bitki türünün besin elementlerinden yararlanma miktarı farklılıklar göstermektedir.

1.2. Tek tür kültür bitkisi yetiştirilmesi durumunda; o bitki türüne özgü hastalık ve zararlılar artmaktadır. Sonuçta, o bitkinin ekonomik olarak yetiştirilmesi mümkün olmamaktadır.

1.3. Özer 3-1 kuralında bitki artıklarının ter formuna dönüşerek toprak üstü organları ve kökleriyle dışarı atıldığını, diğer bir kısmının ise vakuollerde biriktirildiğini açıklamıştık.

Ter formuna dönüşen artık maddeler toprak üstü organlarından özellikle yapraklar aracılığı ile buharlaşmayan kısımlarda yağmurlar veya çığ damlalarıyla yıkanarak toprağa geçerler. Kökler vasıtasıyla oluşan terlemelerde ise kök çevresindeki toprak zerrelere tarafından tutulur. Kurak bölgelerde bitkiler kendi artıkları olan ve toksik özellik taşıyan kök çevresindeki terden kurtulmak için ya yanlara doğru veya toprak derinliklerine doğru büyükler. Yağışlı bölgelerde ise kök çevresinde tutulan terler taban suyuyla yıkanarak uzaklaşırlar.

Artık maddelerin diğer kısmı vakuollerde toplandığını ve zamanla hücre içine tamamen doldurduğunu açıklamıştık. Sonbaharda hücre için vakuollerle daha doğrusu kendi dışkısıyla dolmuş olan hücrelerin oluşturduğu yaprak, meyve ve kabuklar etki altına düşer. Bu bitki artıkları kışın yağmur, kar, don-

ların ve toprak mikroorganizmalarının etkisiyle parçalanarak toprağa sızar (Şekil 2). Bitkiler topraktan besin elementlerini alırken kendi artıkları olan ve toprağa sızan toksik maddeleri de alır. Bunun sonucunda da kültür bitkisinin ekonomik ömrü önemli ölçüde azalır. Bu sebepten, bir çam ormanında milyonlarca kozalaktan çıkan tek bir tohum dahi çimlenemez. Zira, tohum çam bitkisinin kendi artıkları üzerine düşmüştür. Bu artıklarda tohumun çimlenmesini önleyen veya zehir etkisi yapan (ket vuruğu ve toksik) maddeler içermektedir. aynı örneği, meşe ve diğer orman ağaçları ile meyve ağaçları için de vermek mümkündür.

Sonuç olarak; Sonbaharda yapılacak tarla, bağ ve bahçe temizliği bitki artıklarının parçalanarak toprağı zehirleyemeyeceğı için toprak yoğunluğunu önemli ölçüde azaltacaktır. Buda, daha sağlıklı ve yüksek verimde ürün elde edilmesi demektir.

2. Sonbaharda tarla, bağ ve bahçe temizliği sonunda hastalıklar önemli ölçüde azalır.

Hastalık etmenleri genelde kışı bitki artıkları üzerinde geçirilir (Şekil 7.) Sonbaharda yapılacak tarla, bağ ve bahçe temizliği ile önemli ölçüde hastalıklı bitki artıklarının toplanması mümkün olacaktır. Böylece, hastalıkların kaynağı ve miktarları belli oranda azaltılacaktır. Geriye bir miktar hastalıklı bitki artıkları kalsa dahi, ikinci yıl epidemisi (salgın hastalık) yapma olanağı bulamayacak, hatta ekonomik savaş eşiğine ulaşamayacağı için herhangi bir kimyasal savaşıma ihtiyaç duyulmayacaktır. Böylece;

- Daha kaliteli ve daha çok ürün elde edilecek.
- Kimyasal savaşım sonu ürün üzerinde kalan ilaç kalıntıları ile tüketici zihirlenmeyecek.

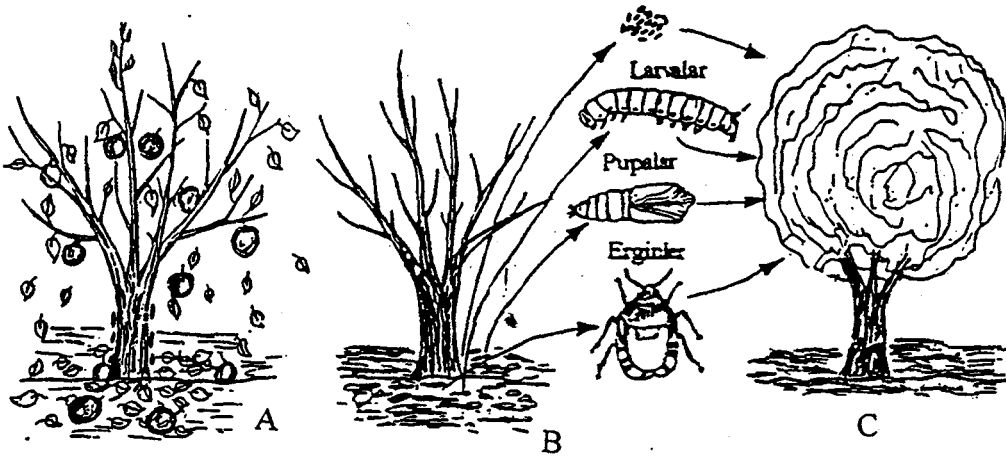

Şekil 7. (A) Sonbaharda hastalıklı yapraklar, meyveler ve kabullar dökülür. (B) Hastalık etmenleri kışı bitki artıkları üzerinde geçirir. (C) İlkbaharda bitki artıkları üzerinde kışı geçiren hastalıklı etmenleri yeni bitkilere gider.

- c. Kimyasal savaşım çok az veya hiç yapılmayacağından üretim masrafı azalacak.
 - ç. Tüketici daha çok, daha temiz ve daha ucuz tarımsal ürün alabilecek.
 - d. Kimyasal savaşım ile çevre kirlenmesi olmayacağından, doğal denge bozulmayacaktır.
3. Sonbahar tarla, bağ ve bahçe temizliği sonunda hayvansal zararlıların yumurta, larva, pupa ve erginlerin kışı geçirecekleri barınakları ortadan kaldı-

rırlar (Şekil-8). 2. madde'de belirtilen yararlar burada da geçerlidir.

Sonbaharda yapılacak tarla, bağ ve bahçe temizliği ile bitki artıkları üzerinde barınan hayvansal zararlıların yumurta, larva, pupa ve erginleri önemli ölçüde toplanacaktır. Ayrıca; kışı bitki artıkları arasında geçirecek zararlılarında barınakları ortadan kaldırılacağından bu yöntemle de yine belli miktarda zararlıların kışı geçirmeleri önlenecektir. İkinci yıl ilkbahara kadar canlı kalan zararlıların miktarı (popü-

Şekil 8. (A) Sonbaharda üzerinde zararlılar bulunan yapraklar, meyveler ve kabuklar dökülür. (B) Zararlı etmenler kışı bitki artıkları üzerinde veya içerisinde geçirir. (C) İlkbaharda yumurtadan çıkan larvalar ve pupa devresini tamamlayan erginler yeni bitkilere

lasyonu) ya daha az kimyasal savaşım gerektirecek veya savaşıma ihtiyaç duyulmayacaktır.

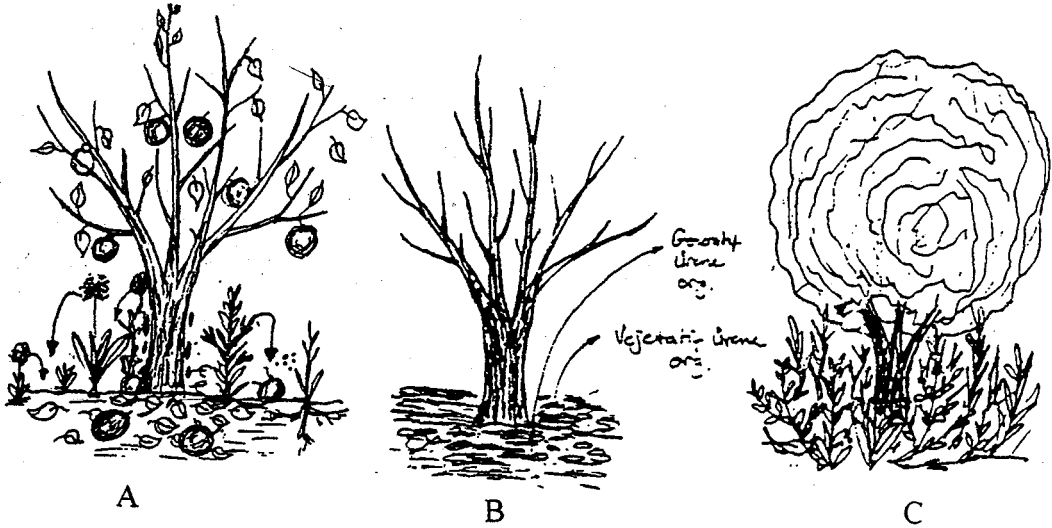
4. Sonbahar tarla, bağ ve bahçe temizliği sonunda yabancı otlar önemli ölçüde azalacağından tohum ve vejetatif üreme organlarıyla bulaşma daha az olacaktır (Şekil 9).

Sonbaharda yapılacak tarla, bağ ve bahçe temizliği ile sorun olan birçok yabancı otların tohumlarını dökmeden önce toplanmaları mümkün olacaktır. Ayrıca; çok yıllık yabancı otların rizom, stolon gibi vejetatif üreme organları da toplanacağından belli oranda yabancı otlarla da savaşılmış olacaktır.

5. Sonbaharda tarla, bağ ve bahçe temizliği sonunda toplanan bitki artıkları bir yerde bekletilerek kompost elde etmek mümkün olacaktır.

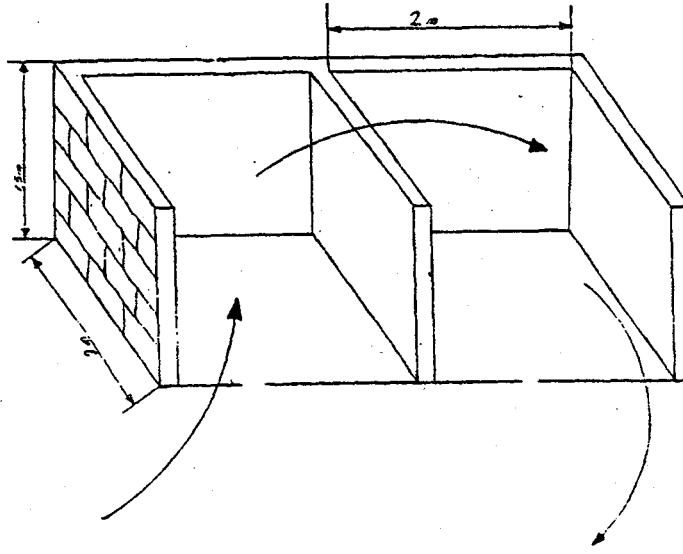
Bir toprağın verimliliği veya bitekliği içerisinde barındırdığı toprak faunası (hayvansal canlılar) ve florası (bitkisel canlılar)'nın oluşturduğu canlıların miktarına bağlıdır. Topraktaki bu canlıların beslenmeleri ve çoğalmaları içerdiği organik maddelerin miktarı ile özelliğine bağlıdır. Toprak içerisindeki organik maddeler barındırdığı canlıların yararlanmaları için ne kadar uygunsa, çoğalmaları da o kadar kolay ve çabuk olacaktır.

Sonbaharda yapılacak tarla, bağ ve bahçe temizliği sonunda toplanan bitki artıkları etrafı 3 duvarla çevrili 1.5-2 m yüksekliğindeki kabinlere yığılarak 2-3 yıl bekletilirse çok iyi bir kompost elde edilir (Şekil 10). Burada, birinci yıl birinci kabine yığılan bitki artıkları iyice sulanır ve bastırılır. Böylece, anaerop ortamda yaşayan ve organik maddelerdeki bağlı oksijeni kullanan mikroorganizmaların faaliyeti teşvik edilir. Bitki artıkları içerisinde elde edilecek kompostu zenginleştirmek için kimyevi gübre, ahır gübresi de belli oranda karıştırılabilir. Burada ikinci yılın sonbaharına kadar bekletilir. İkinci yılın sonbaharında bu bitki artıkları üst alta, alt üste gelecek şekilde ikinci kabine aktarılır. Böylece, bitki artıkları içerisinde aerop (serbest oksijenden yararlanan) mikroorganizmaların faaliyeti sağlanır. Üçüncü yılın ilkbaharında fermantasyon yeterli olmuş ise kompost tarlaya, bahçeye verilir ve hatta çiçek toprağı olarak dahi kullanılabilir. Kompost tam olgunlaşmamış ise üçüncü kabine tekrar aktarılarak gelecek yılın bitki artıklarına yer hazırlanır. Bu kompost dördüncü yılın ilkbaharında kullanılır. Bu işlem her yıl yapılmalıdır. Bitkisel üretimle uğraşan herkes bu konuda aydınlatılmalı hatta kanuni bazı zorunluluklar dahi getirilmelidir. Örneğin; Çukurovada pamuk ha-

Şekil 9. (A) Yabancı ot tohumları kültür bitkilerinin artıkları ile beraber toprağa dökülür. (B) Üreme organları kışı geçirir. (C) İlkbaharda bitki artıkları arasında ve altında kışı geçiren üreme organları yoğun olarak çimlenerek sorun oluştururlar.

2. yıl sonbaharda alt-üst edilerek II. göze aktarılır.

1. yıl sonbaharda toplanan

3. yıl (baharda) hazırlanan

Şekil 10. Sonbaharda bitki artıklarının yığılması amacıyla kullanılacak yığma yeri.

sadından sonra kalan bitkilerin pembe kurda karşı mutlaka tarladan uzaklaştırılma zorunluluğunda olduğu gibi.

Kompostun fermantasyonu esnasında vakuollerdeki artık maddelerin sızması toprağı zehirlemiyor mu?

Sorusu akla gelebilir. Cevabı ise; zehirlemiyor. Zira; bir patlayıcı (yanıcı) element olan H (Hidrojen) ve yakıcı özelliğı olan O (Oksijen) birleşerek nasıl hayat veren ($2H+O \rightarrow H_2O$) suyu meydana getiriyorsa; Matematikte, $(-) \times (-) = (+)$ oluyorsa; Farklı bitkilerin vakoul içerikleri birleştiğı zaman zehirlilik özelliğı kaybolarak bitkiler ve toprak canlıları için mükemmel bir besin kaynağı oluşturmaktadır.

Ülkemizin birçok yöresinde ve Tokat ilinde olduğu gibi tarla, bağ ile bahçelerdeki bitki artıkları ilkbahara bırakılmakta ve toplanıp yakılmaktadır. Bitki artıklarının ilkbahara kadar bırakılması durumunda vakuoller içerisindeki zehirli maddeler toprağı sızmakta, hastalık etmenleri ve hayvansal zararlılar kışı daha dayanıklı olarak geçirmektedir. Bitki artıklarının toplanıp yakılması ise; toprak verimliliğini sağlayan canlıların besin kaynaklarının ortadan kaldırılmasına neden olmaktadır. Böylece, gelişme ve çoğalmaları önleendiğinden toprak verimsizleşmektedir.

Konuyu özetleyecek olursak;

Özer 3-1 kuralıyla bitkilerin özümleme maddelerini sentezlerken veya sentezlenmiş besin maddelerini kullanırken üç şekilde dönüştürülürler.

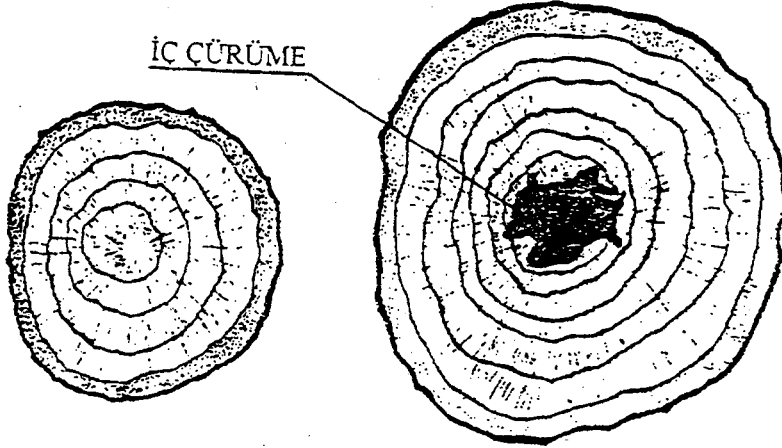
1. Ter şekli

2. Hücre içindeki vakuollerde artık madde (dışkı) biriktirme şekli

3. Enerji şekline dönüştürürler.

Bu kuralın tarımda uygulanması durumunda ülkemizin bir çok yöresinde ve de Tokat ilinde olduğu gibi, bitki artıkları tarla, bağ ve bahçeden ilkbaharda değil sonbaharda toplanmalıdır. Toplanan bitki artıkları da kesinlikle yakılmayarak kompost şekline dönüştürülmelidir. Kompost şekline dönüşmüş bu bitki artıklarının da tekrar tarla, bağ ve bahçeye verilmesi gerekmektedir. Toplanan bitki artıkları toprağın zenginlik kaynağı olan topraktaki canlılara tekrar verilmez ise toprak verimden düşecektir. Bu bakımdan sonbahar tarla, bağ ve bahçe temizliğı sonucu aşağıdaki yararlar sağlanır.

1. Bitki artıklarının içerdiği toksik maddelerin toprağı sızması diğer bir ifade ile toprak yorgunluğu önlenecektir. Böylece; kültür bitkilerimizin verimi artacak ve ekonomik ömrü uzayacaktır.

Şekil 11. Genç ve yaşlı odunsu gövdelerin boyuna kesitleri.

2. Bitki artıkları üzerinde veya içerisinde bulunan ve barınan hastalık etmenleri ile hayvansal zararlıların yumurta, larva, pupa ve erginlerin toplanır veya barınakları ortadan kalkınca kış donlarından zarar göyerek miktarları önemli ölçüde azalır. Bunun sonucunda;

- Daha kaliteli ve daha çok ürün elde edilecek.
- Kimyasal savaşım sonu ürün üzerinde kalan ilaç kalıntıları ile tüketici zehirlenmeyecek.
- Kimyasal savaşım çok aç veya hiç yapılmayacağından üretim masrafı azalacak.
- Tüketici daha çok daha temiz ve daha ucuz tarımsal ürün alabilecektir.
- Kimyasal savaşım ile çevre kirlenmesi olmayacağından, doğal denge bozulmayacaktır.

3. Sonbaharda yabancı otlar tohumları dökmeden toplanarak toprağın daha fazla bulaşmasını önlenecektir.

4. Sonbaharda toplanan bu bitki artıkları daha önce hazırlanmış kabinvari yerlerde bekletilerek içerisindeki toksik maddelerin parçalanması, hastalıklar, hayvansal zararlılar ve yabancı ot tohumlarının ortadan kaldırılması sağlanacaktır. Bunlardan arındırılmış kompost ise toprağımızın zenginlik kaynağı olan içerisindeki canlıların daha iyi yararlanacağı ve miktarının artıracığı şekle sokulmuş olacaktır. Sonuçta; ülkemizin tarımsal üretimi büyük oranda ve sağlıklı olarak artacaktır.

4. Özer 3-1 kuralından yaşlanmış meyve bahçeleri ile ormanlarda nasıl yararlanabiliriz?

Bitki artıklarının kendileri için toksik olduklarını yukarıda açıkladık. Ayrıca; yaşlı odunsu bitkilerde iç zehirlenme dediğimiz bir oluşum meydana gelir. **İç zehirlenme**; odunsu bitkilerin gödelerinde merkeze yakın kısımdaki yaşlı ve vakuole tamamen dolmuş bulunan hücreler öldükten sonra; çevredeki hücreleri de etkileyerek bozulmalarına ve çürümelerine sebep olurlar. Bu hücrelerde kendi çevrelerindeki diğer hücreleri etkileyerek yaşlı odunsu bitkilerin gödelerinde merkezden dışa doğru çürüme başlar. Zamanla bu çürüme sonunda ağacın gövdesinin iç kısmını tamamen boşaltır. Yaşlı çınar, meşe, kavak, söğüt ve meyve ağaçlarının gövde içlerinin çürüyerek boşalması bunun tipik örnekleridir (Şekil 11.)

Yukarıda açıklandığı ve şekil (11) de görüldüğü gibi yaşlı odunsu bitkilerin gövdeleri merkezden dışa doğru çürüyerek içleri boşalır. Bu sebepten orman ağaçlarının kerestelik değerlerini kaybetmeden kesilmeleri gerekir. Yine; gövde içleri boşalan meyve ağaçlarının ekonomik verimleri her geçen yıl artan oranda düşeceğinden, bunlar da sökülerek bahçelerden uzaklaştırılmalıdır.

KAYNAK

Özer, Z., Kadioğlu, İ., Önen, H. ve Tursun, N., 1998 Herboloji, (Yabancı Ot Bilimi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No: 20, Kitap serisi No: 10 Tokat

TÜRKİYE HAYVANCILIĞI GELİŞTİRME PROJESİNİN GENEL HATLARIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Nevin DEMİRBAŞ¹⁾

1. GİRİŞ

Türkiye'de planlı dönemin başlangıcından bu yana, tarım politikaları içinde yerini almasına rağmen hayvancılık sektörü bugün, arzu edilen üretim ve verim düzeyini yakalayamadığı gibi, bir çok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Her ne kadar mevcut sorunların kaynakları, öncelikleri ve görece önemleri alt üretim faaliyetleri itibariyle farklılıklar gösterse de, genel anlamda hayvancılık sektörüne ilişkin amaçlara, yeteri kadar ulaşılabildiğini ifade etmek güçtür. Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren sektörle ilgili hedeflere ulaşılmasında çeşitli çabalar gösterilmiş ve bu doğrultuda bir çok değerli çalışma da gerçekleştirilmiştir. Ancak görünen odur ki, tüm bu çabalar, nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi için, hayvansal üretim ve verim artışı şeklinde belirlenen temel hedeflere ulaşılmasında etkili olamamıştır.

Özellikle 1980 yılından sonra, uygulanan dış ticaret politikalarının hayvancılık ithalatını hızlandırması ve bu arada hem canlı hayvan hem de hayvansal ürünlere verilen desteklerin giderek azaltılması ve nihayet özelleştirme sürecinde SEK, EBK ve Yem Sanayi'nin kuruluş amaçları gözardı edilerek elden çıkarılması, sektörün gerileme sürecini hızlandıran etmenler olmuştur. Son yıllarda giderek yoğunlaşan sorunların çözümüne ilişkin önlemlerin geliştirilememesi, hayvancılığı ve bağlantıda olduğu sektörleri büyük bir çıkmaza süreklemiştir. İşte, bir bütün olarak hayvancılık sektörü ve başta süt ve et işleme sanayii olmak üzere bağlantılı diğer sektörlerin mevcut sorunlarını çözmek amacıyla geliştirilen **Türkiye Hayvancılığı Geliştirme Projesi**

(THGP), 31 Aralık 1998 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş; Hayvancılığın Geliştirilmesi Hakkında Kararın Uygulama esasları ise, 27 Şubat 1999 tarih ve 23624 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Bu çalışmada, 1999-2003 yılları arasında uygulanması kararlaştırılan ve sektörle ilgili tüm kesimler tarafından büyük bir umutla beklenen THGP, sektörün kronikleşmiş ve yıllardır gündemde olan sorunlarının ve bu arada da projede ayrı ayrı yer verilmiş olan üretim dalları ile ilgili konuların ayrıntısına girilmeden, genel hatlarıyla ve uygulama esasları çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. HAYVANCILIĞI GELİŞTİRME PROJESİNİN KAPSAMI ve AMAÇLARI

1999-2003 yılları arasında beş yıl süre ile uygulanacak Hayvancılığı Geliştirme Projesi bir ana proje kapsamında hazırlanacak alt projelere dayalı olarak; sığırcılık, koyunculuk (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda), tiftik keçisi yetiştiriciliği, mandacılık, ana arı, deve kuşu yetiştiriciliği, hindicilik, yem bitkileri üretimi ve silaj yapımı gibi üretim faaliyetleri ve ırk ıslahının sağlanmasına yönelik, suni ve tabii tohumlama ile hayvan sağlığı hizmetleri için açılacak yatırım ve işletme kredilerinden oluşmaktadır (6, s.51).

Projenin amaçları ise, **Sözleşmeli Çiftçi Modeli** kapsamında;

- 1- Damızlıklığı işletmelerin kurulması,

* EÜ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

- 2- Suni ve tabii tohumlama faaliyetlerinin desteklenmesi,
- 3- Yem bitkileri üretimi ve silaj yapımının teşviki,
- 4- Hastalıklarla mücadele;
- 5- Yetiştiricilerin teşkilatlandırılması,
- 6- Hayvansal ürünlerin desteklenmesi ve
- 7- Pazarlama organizasyonu kurulması gibi hizmetlerden oluşmaktadır (7, s.19).

Açılacak kredilerin dağılımı:

- a) Damızlık yetiştiriciliğine (sığır, manda) %69,
- b) Besi sığırcılığına %13,
- c) Küçükbaş hayvancılığa %10,
- d) Suni tohumlama ile hayvan sağlığına %5 ve
- e) Yem bitkileri ve silaj üretimi faaliyetlerine %3 şeklindedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, dikkati çeken ilk husus, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yanısıra, görece olarak yeni sayılabilecek hindi ve devekuşu yetiştiriciliği gibi üretim faaliyetlerinin kapsamda yer almasına rağmen, diğer kümes hayvanları ve özellikle tavukçuluk sektörünün kapsam dışı bırakılmış olmasıdır.

Projenin kapsamında yer verilen üretim faaliyetlerinin ve bunlarla ilgili proje amaçlarının ve kullanılacak kredilerin dağılımı birlikte incelendiğinde ise, önceliğin damızlık yetiştiriciliğine ayrılmış olduğu görülmektedir. Türkiye hayvancılık sektöründe tavukçuluk gibi, küçük ve büyükbaş hayvancılığın da en önemli sorunlarından birinin damızlık materyal temini olması nedeniyle, krediler için ayrılacak kaynağın en büyük kısmının damızlık yetiştiriciliğine (sığır, manda) ayrılmasının ve yine suni tohumlama için, ayrı bir kredilendirmenin öngörülmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

2.1. Damızlık Hayvan Yetiştiriciliği ile İlgili Esaslar ve Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi Türkiye, hayvan varlığı bakımından sahip olduğu olanaklara karşın, hayvan başına elde edilen ürünler açısından istenen düzeye ulaşamamıştır. Oysa, hayvansal üretimi arttırmanın başlıca yollarından biri, birim hayvan başına verimi arttır-

mak, diğeri ise; hayvanların mevcut yüksek verimlerini koruyup, sürekliliğini sağlamaktır. Türkiye'de de bu konu ile ilgili çalışmalar uzun yıllar devam etmiş; ve özellikle son yıllarda ve büyükbaş hayvancılıkta bu amaçla başvurulan yöntemlerden biri de, damızlık hayvan ithalatı olmuştur.

Damızlık kültür ırkı gebe düve ithalatıyla, mevcut hayvan varlığının genotipinin iyileştirilmesi yanında, damızlık hayvan üreten nüve işletmelerinin kurulması ve bunların ülke geneline yaygınlaştırılması da hedeflenmiştir. Ayrıca, yetiştiricilerin büyük bir kısmının yeterli teknik bilgi ve tecrübeye sahip olmamaları nedeniyle, istenilen düzeyde uygulanamayan soykütüğü tutma ve suni tohumlama faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, yetiştirici dernek ve birlikleri kurularak, çiftçilerin bu örgütlenmelere katılımının sağlanması da öngörülmüştür. Bir yandan ithal edilen hayvanlara dayalı damızlık nüve işletmelerinin kurulması için çeşitli önlemler alınırken; diğer yandan da melezleme çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Ancak, bu önlemlere rağmen dünyada hayvancılıkla ilgili ıslah çalışmaları sonucu elde edilen yüksek verimli hayvan ırklarının, ülkelerin ekolojik yapıları, ekonomik ve sosyal durumları gözönüne alınarak geliştirilmiş olduğu gerçeği ihmal edilmiştir. Bu nedenle, Türkiye'de damızlık hayvan ithal edilerek ülke hayvancılığını geliştirme çabalarında birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Nitekim, ithal edilen damızlık gebe güveler, Türkiye'ye geldikten sonra, adaptasyon güçlüğü çekmiş ve gerekli çevre koşullarının da oluşturulamaması sonucu verimlerinde azalma olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, Türkiye'deki yetiştiricilerin hayvancılık konusunda yeterli teknik bilgi ve eğitim düzeyinde olmamaları ve işletmelerde kaba yem açığı bulunması, hayvanların bakım ve beslenmesinde sorunlar oluşturmuş, ya yetersiz beslenme sonucu hayvanların verim ve hastalıklara karşı dayanıklılıkları azalmış ya da aşırı besleme neticesinde hayvanlar yağlanarak normal fizyolojik faaliyetlerini yürütemez ve istenilen verimi veremez duruma gelmişlerdir. Bunun yanında, ithal edilen damızlık hayvanların pedigrilerindeki bilgilerin doğruluğunun tartışılmasına neden olması, hayvan seçimi konusunda da sorunlara neden olmuştur.

Damızlık kültür ırkı gebe düve ithalatı 6 Şubat 1996 tarih ve 22546 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "İthal Malların Kalite ve Sağlık Yönünden Kont-

rolüne ilişkin Tebliğ" gereğince ve sığır vebası hastalığı sebebiyle geçici olarak durdurulmuştur. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'nın 23.12.1996 tarihli ek yazısı ile, 25.11.1996 tarihinden itibaren damızlık ve kasaplık hayvan ithalatını 3 ay süre ile durdurma kararı alınmış; bu karar bundan sonraki üçer aylık dönemlerde uzatılmış ve son olarak Bakanlığın 05.05.1999 tarihli yazılarıyla 01.08.1999 tarihine kadar tekrar uzatılmıştır (1 ve 2, s.9).

İşte, Türkiye Hayvancılığı Geliştirme Projesi'nde öncelik verilen ve **yurt içinden veya yurt dışından sağlanacak hayvanlar ile kurulacak işletmelerin her türlü yatırım ve işletme giderleri için temin edilen dış krediler** (6, s.51) ifadesi, damızlık yetiştiriciliğine ayrılması düşünülen kaynakların yeniden büyük ölçüde damızlık hayvan ithalatına kanalize edilmesi konusunu ve geçmiş deneyimlerden kaynaklanan bazı endişeleri gündeme taşımaktadır. Alt yapısı hazırlanmadan sadece kredi kullanımını çerçevesinde başlatılan uygulamaların maliyeti, belirlenen amaçlar ve seçilen araçlar ne kadar isabetli olursa olsun, başlangıçta hesaplananın da ötesinde gerçekleşebilmektedir. İşte bu nedenle, ülke hayvancılığının geliştirilmesinin, yüksek verimli ve ancak, çevreye uygun ırkların oluşturulmasına bağlı olduğu gerçeğinden hareketle, yıllardır uygulanan damızlık gebe düve ithalatı sonucunda, ülke içerisinde üretilen erkek yavruların damızlık boğa olarak kullanımına bu projede de öncelik verilmesinin damızlık hayvan talebinin maliyetini düşürebileceği düşünülmektedir.

Bu arada, Proje çerçevesinde açılacak kredilerin doğrudan çiftçi yerine, **Uygulayıcı Kuruluşlar** olarak tanımlanan, özel ve tüzel kişiler ve kamu kuruluşları aracılığıyla kullandırılması son derece isabetlidir. Her şeyden önce, yetiştiriciye her türlü teknik ve sağlık hizmeti ile girdiyi götürerek, ürünlerinin pazarlanmasını sağlama ön koşulu aranan **Uygulayıcı Kuruluşlar**, üreticinin girdi tedariği ve pazarlama başta olmak üzere, tek başına çözmekte yetersiz kaldığı diğer sorunlarının çözümünde etkili olabilecektir.

2.2. Uygulayıcı Kuruluşlarla İlgili Esaslar ve Değerlendirilmesi

Hayvancılık sektörünün çeşitli alt sektörleri itibarıyla ve kredi politikası aracılığıyla desteklenmesinde, daha önce denenmemiş bir yöntem olan ve ye-

tiştirici ile bugüne kadar sorunlarla karşılaştığı girdi temini, teknik destek ve ürün pazarlaması konularında **entegre** olması öngörülen **Uygulayıcı Kuruluşlar** ve bunlarda aranan koşullar "Hayvancılığın Geliştirilmesi Hakkında Kararın Uygulama Esasları Tebliği'nin 3. Maddesi'nde" belirtilmiştir. Buna göre, **Uygulayıcı Kuruluşlar**;

- 560 sayılı KHK ile verilen yetki çerçevesinde kırmızı et ve ürünleri ile ilgili olarak hazırlanan ve 19/8/1996 tarihli ve 22732 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Kırmızı Et ve Et Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" çerçevesinde kurulmuş tesisler,
- Tek vardiyada yılda asgari 1000 ton çiğ süt işleme kapasitesine sahip olan ve aynı zamanda tesislerinde plakalı pastörizatör ve/veya UHT sistemi veya çift cidarlı kaynatma kazanı bulunan süt işleme tesisleri,
- Hayvancılıkla organik bir bağı bulunan ve yetiştiricilere projenin yürütülmesinde yardımcı olmak ve belirlenen hizmetleri vermek üzere Bakanlıkça belirlenecek özelliklere sahip diğer özel, tüzel (örneğin sığır yetiştiricileri birlikleri) ve kamu kuruluşlarıdır.

Uygulayıcı Kuruluşlar;

- Hizmet vereceği faaliyet alanına göre; örneğin damızlık süt sığırcılığı konusunda faaliyet göstermek istediğinde, yukarıda belirlenen kriterler çerçevesinde süt işleme tesisine sahip veya ortak olmalı veya proje süresince süt alımını gerçekleştirecek şekilde sözleşme yapmalı, damızlık dağıtımını süt toplama ağını dikkate alarak planlamalıdır. Süt yada besi sığırcılığında olduğu gibi, diğer faaliyet alanlarında da yine faaliyetin özelliğine göre firma, girdi temini-ürün pazarlaması dengesini kuracak şekilde çalışmalıdır.
- Uygulayıcı kuruluşlar yetiştiriciye götürülecek hizmetler için uygulama alanı ile uyumlu olacak şekilde, özel faaliyet alanlarında uzmanlaşmış Ziraat Mühendisi, Veteriner Hekim ve Teknisyen istihdam etmekle yükümlüdür.
- Bu projede görev almak isteyen uygulayıcı kuruluşlar; firmanın tecrübesi, bu konuda da-

ha önce yaptığı çalışmalar, kapasite durumu, çiftçiye götürülecek hizmetlerin nasıl planlandığı, hizmetlerin hangi yöntem ve bedellerle gerçekleştirileceği, araç-gereç imkanı, vergi numarası ve adresi gibi bilgileri içeren ayrıntılı bir dosya ile Tarım Bakanlığına başvuracaklardır.

- d) Uygulayıcı Kuruluşlar, karar ve uygulama esaslarında belirlenen kriterlere göre seçilecek, görev ve taahhütlerini yerine getirmemeleri halinde, bu görevden azledilerek kendilerine çeşitli hükümler ve müeyyideler uygulanacaktır (7, s.20-21).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, bu proje ile kredi desteği verilirken aynı zamanda, yetiştiricinin içinde bulunduğu yapısal, ekonomik ve her şeyden önemlisi pazarlama sorunlarıyla baş başa ve çözümsüz bırakılması önlenmeye çalışılmıştır.

Buna göre, uygulayıcı kuruluşlar, Karar'ın 3. Maddesinde yeralan ve aşağıda belirtilen görevleri proje uygulama sürecince (2-8 yıl) ve Bakanlıkça belirlenen koşullarda yerine getirmekle yükümlüdür. Bunlar;

- a- Yetiştiricilerin belirlenmesi,
- b- Yetiştiricilerle sözleşme yapılması,
- c- Yetiştiricilerin eğitilmelerinin sağlanması,
- d- Yem bitkileri ekilişlerinin yapılmasının sağlanması,
- e- Canlı hayvan dahil üretimle ilgili girdilerin temini ve yetiştiricilere intikali,
- f- Kredilerin, yerinde ve amacına uygun olarak aynı ve/veya nakdi olarak kullanılmasının sağlanması ve kontrol edilmesi,
- g- Soy kütüğü kayıtlarına esas olacak verilerin toplanması ve değerlendirilmesi,
- h- Suni tohumlama hizmetlerinin yapılması veya yaptırılması,
- i- Koruyucu hayvan sağlığı hizmetleri ile teknik kontrollerin yerine getirilmesi,
- j- Ürünlerin pazarlanması,
- k- Kredinin geri ödenmesi ve/veya ödenmesinin sağlanmasıdır.

Görüldüğü gibi, yetiştirici kredi olanaklarından belli bir proje çerçevesinde ve uygulayıcı kuruluşun destek ve gözetiminde yararlanacaktır. Kredinin etkin kullanımı için gerekli olan teknik destek uygulayıcı kuruluşlar tarafından üstlenilecek, konu uzmanlarının denetiminde yapılacak üretim için gerekli olan girdiler, yeteri kadar ve gerektiği şekilde sağlanacaktır. Belki de üretici açısından en önemlisi, bu sürecin sonunda emeğinin karşılığını alma güvenmesine kavuşturulmasıdır.

Projenin öngörülen uygulama esasları ile oluşturulmaya çalışılan sistemde, üreticinin sahip olacağı avantajların yanısıra, uygulayıcı kuruluşların da elde edeceği bir çok avantaj bulunmaktadır. Nitekim, **Uygulayıcı Kuruluşların** et ve süt üretim ünitelerine sahip olmaları yada ortak olmaları yada sözleşme yapmış olmaları koşulu, bugüne kadar hammadde teminindeki güçlükler nedeniyle, kapasite kullanımı başta olmak üzere bir çok sorunlar yaşayan hayvansal ürünler işleme sanayiinin de sorunlarını çözme konusunda atılmış önemli bir adımdır. Çünkü projenin uygulama esaslarıyla oluşturulmaya çalışılan bir **entegrasyondur** ve yöntemi ne olursa olsun böylesi bir yapı doğası gereği zaten çift yönlü işlemektedir. Yani, yetiştiriciler (tarım sektörü) desteklendiğinde, sanayi (gıda sanayii) gelişecek, bu gelişim ise yetiştiricinin gelişimine ivme kazandıracaktır. Çünkü, üretim aşamasında teknik ve ekonomik destek alan ve ürettiğini pazarlayabilen yetiştirici daha fazla ve daha nitelikli üretme eğilimi gösterecektir. İşletme ölçeklerinin büyümesi ile başlayıp, ihtisaslaşma, teknoloji kullanımı ve büyük miktarlarda üretim ile sonuçlanması beklenen bu süreç daha önce bir çok gelişmiş ülkede yaşanmıştır. Bunun en güzel örneği ise, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde görülebilmektedir. Ancak, belirtilmelidir ki, Türkiye ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde oluşturulan hayvancılık politikaları amaç ve uygulama esasları birbirinden farklıdır. Her şeyden önce, örneğin AB'de, hayvancılık sektörüyle ilgili olarak oluşturulmuş Ortak Piyasa Düzenleri (OPD) çerçevesinde uygulanan fiyat ve pazar mekanizmaları ulusal düzeydeki ortak politikalar tarafından yönlendirilmektedir. Farklı üretim dalları itibarıyla uygulanma biçimleri bazı farklılıklar gösterse de, OPD çerçevesindeki mekanizmalar aracılığıyla ulaşılmak istenen, hayvansal ürünlerin fiyatının belli bir düzeyin altına düşmesidir. Bu açıdan bakıldığında, THGP'de üretici ile uygulayıcı ku-

ruluş arasında imzalanacak sözleşmede, girdi ve ürünlerin fiyatlandırılmasındaki yöntem (süt/yem, et/yem paritesine göre), yetiştiricilere götürülecek hizmetler karşılığında alınacak ücret her uygulayıcı kuruluş ile bunların sözleşme yaptığı yetiştiriciler arasında bağımsız olarak belirlenecektir. Her ne kadar, uygulamaların denetlenmesi ve belli müeyyidelerin uygulanması sözkonusu ise de, girdi teslim ve ürün alım fiyatlarının belirlenmesi bu projede üzerinde hassasiyetle durulması ve işleyiş mekanizmasının net bir şekilde belirlenmesi gereken son derece bir husus olarak değerlendirilmektedir. Üreticinin belli bir düzeyin altında gelir elde etmesini engelleyici bir fiyat politikasının benimsenmesi ve uygulanması sistemin sağlıklı bir şekilde işlemlerini destekleyebilecektir.

Hayvancılık sektörü ve hayvansal ürünler işleme sanayii ile entegrasyonda başarılı olmuş, gelişmiş ülkelerden oluşan AB'nin bu başarısında, ciddi ve istikrarlı bir şekilde uygulanan fiyat ve pazar politikalarının yanısıra, hayvancılığın desteklenmesinde kooperatiflerin ve kooperatif birliklerinin önemli rollelere sahip olması da etkili olmuştur. Bu anlamda, THGP'de de üretici örgütleri için bazı teşviklerin öngörülmüş olması sevindiricidir. Ancak doğaldır ki, üretici örgütlerinin, oluşturulmaya çalışılan yeni destek sistemindeki yeri ve önemi, Türkiye'de genel olarak tarım sektöründe ve özellikle hayvancılık faaliyetinde yaşanan örgütlenme sorunları nedeniyle, üzerinde özenle ve önemle durulması gereken bir diğer önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. Uygulayıcı Kuruluşlar Çerçevesinde Üretici Birlikleri ile İlgili Esaslar ve Değerlendirilmesi

Daha önce de sözü edildiği gibi, THGP'nin Uygulayıcı Kuruluşları arasında, Bakanlıkça belirlenecek özelliklere sahip özel, tüzel ve kamu kuruluşları bulunmakta ve tüzel kuruluşlar arasında örnek olarak sığır yetiştiricileri birlikleri gösterilmektedir.

Aslında, Birlikler yetiştiricilerin kendi aralarında teşkilatlanarak üstün verimli hayvanlar yetiştirmek, bunların, soykütüğü ve verim kayıtlarını tutmak, üyelerine teknik, sağlık ve eğitim hizmetlerini sunmak, ucuz girdi temin etmek, ürünlerini yurt içi ve yurt dışında pazarlamak, hayvan ıslahı çalışmaları-

na katılmak veya bu çalışmalarını yürütmek vb. amaçlarla kurulmuş sivil toplum örgütleridir. Türkiye'de 1995 yılı sonlarına doğru kurulmaya başlayan Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri'nin sayısı bugün, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, ANAFİ ve Türk Alman Teknik İşbirliği Çerçevesinde, proje çalışması yapılan illerin önderliğinde kurulan olmak üzere 40'a ulaşmıştır. İl Birliklerinden koşulları yeterli olan 16'sı bir araya gelerek Merkez Birliği kurmuşlardır. Kasım 1998 itibarıyla Merkez Birliği'ne üye il Birliği sayısı 17'ye ulaşmıştır (4, s.48). Son yıllarda yaşanan bu gelişmelere rağmen, mevcut hayvan potansiyeli gözönünde bulundurulduğunda, Türkiye'de hayvan yetiştiricilerinin örgütlenmesinin son derece yetersiz olduğu ortadadır. Kuruluşlarında geç kalınması ve sayısal yetersizliklerinin yanısıra, teknik ve ekonomik güçlükler, hayvancılık sektörü adına bu kuruluşlardan yeteri kadar yararlanılmasını engellemektedir.

Bu gerçeklerin ışığında bakıldığında, THGP esasları içinde yer verilen ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri üyelerine proje süresince üyelik yükümlülüklerini yerine getirmeleri kaydıyla, süt sığırıcılığı konusunda projede belirlenen faiz oranlarının 5 puan eksik uygulanması hususu konuya verilen önemi göstermesi açıdan dikkate değer bulunmaktadır. Ancak, Yetiştirici Birliklerinin kredilendirmede Bakanlıkça aranan koşullara, örneğin belirli teknik özellikteki süt işleme ünitesine sahip olma, kiralama yada sözleşme yapma gibi koşulları yerine getirmede zorlanacağı açıktır. Bu nedenle, kredi kullanımında uygulayıcı kuruluş sıfatıyla yer alabilecek Yetiştirme Birliği sayısının son derece sınırlı kalacağı düşünülmektedir. Oysa, gelişmiş ülkelerde ve bu arada AB'de hayvancılığın desteklenmesinde olduğu kadar, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasında da kooperatiflerin payı %50-100 arasında değişmektedir. Hatta, konunun önemi nedeniyle AB'de, düzeyi yeterli görülmeyen ülkelerde, hayvansal ürün kooperatifçiliğini geliştirmek üzere, destekleyici özel fonlar oluşturulmuştur (3, s.17).

Türkiye genelinde, böyle bir projenin gerçekleştirilmesi sırasında, sadece sınırlı olanaklara sahip üretici örgütlerinin devreye sokulmasının yeterli olmayacağı kabul edilebilir. Ancak, üretici örgütlerinin hayvancılık sektörünün gelişmesindeki rolü ve öne-

mi gözönüne alındığında, üyeliği teşvik etmek amacıyla verilen 5 puanlık teşviğin ötesinde, projede özellikle, sözleşmeli çiftçi modeli çerçevesinde yer alacak üreticilerin Birliklere üyeliklerinin zorunlu tutulmasının, orta ve uzun vadede sektöre katkı sağlayacak bir çok iyileştirmeyi (kayıt ve verim denetimlerinin yapılması konusunda yetiştiricilerin teknik desteğe olan gereksiniminin yetiştirici örgütleri sayesinde sağlanması ve/veya bu konuda Birlik'lerin uygulayıcı kuruluşlarla ortaklaşa çalışması gibi) beraberinde getireceği düşünülmektedir.

2.3. Projenin Uygulanması ile İlgili Diğer Bazı Esaslar ve Değerlendirilmesi

Projeye ilişkin olarak buraya kadar yapılan genel değerlendirmelerin dışında, üzerinde durulması gereken diğer bazı unsur ve ayrıntılar da bulunmaktadır. Projenin hayata geçilmesi sürecinde ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak farklı bir çok görüş ve değerlendirmeler de gündeme gelebilecektir. Bununla birlikte, bu çalışmanın sınırları doğrultusunda değerlendirilmesinde fayda görülen diğer bazı önemli hususlar aşağıda kısaca belirtilmiştir. Bunlar;

a-Sözleşmeli Çiftçi Modeli: Proje çerçevesinde, sadece damızlık düve yetiştiriciliği, tiftik keçisi ve manda yetiştiriciliği, yem bitkileri ve silah yapımı, suni ve tabii tohumlama ile hayvan sağlığı konularında ferdi projeler yapılabilecektir. Bunların dışındaki her tür faaliyet için Sözleşmeli Çiftçi Modeli uygulanacak, ferdi projeler değerlendirilmeyecektir (7, s. 32.). Bu madde aslında, besi ve süt sığırı yetiştiriciliği ile, et ve süt sanayii arasındaki entegrasyona olan gereksinimi açıkça göstermektedir. Üstelik entegrasyonda yer alabilecek et ve süt işleme sanayii tesislerine ilişkin aranan teknik ve hijyen niteliklerin belirlenmiş olması, dünya piyasasının standartları konusundaki duyarlılığı dikkate alındığında son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

b- Destekleme Uygulamaları: Uygulama esasları çerçevesinde yer verilen destekleme konu ve esaslarına ilişkin 17. madde "et, süt, tiftik ve koza üretimi ile suni tohumlama, soy kütüğü kaydına esas verim kayıtları tutulan ve yurt içinde yetiştirilen pedigri damızlık düveler destekleme yardımlarından yararlandırılır" "destek şekli ve miktarları, her yıl bütçede bu amaçla ayrılmış ödeneği aşmamak üze-

re, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın önerisi ve Tarımsal Destekleme Kurulu'nun kararıyla yürürlüğe konulacak esaslar ile belirlenir" şeklindedir(7, s. 31).

Uygulayıcı Kuruluşlar ya da ferdi bazda kredi desteği verilen hayvancılık sektörünün destekleme yardımlarından yararlandırılması elbette son derece isabetlidir. Ancak, 17. Madde'de sözü edilen unsurların, farklı biçim ve zaman dilimlerinde olmakla birlikte, daha önce de desteklenmeye çalışıldığı ve fakat pek de başarılı olunamadığı unutulmamalıdır. Bu nedenle hayvancılık faaliyetinde bugüne kadar uygulanan destekleme politikalarının titizlikle ve bilimsel kriterlere göre değerlendirilmesi ve amaç, araç yada uygulama esasları itibarıyla aksayan yönlerin ciddi bir şekilde ıslah edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla şimdiye kadar üniversitelerde yapılmış konu ile ilgili çeşitli çalışmalardan yararlanılabileceği gibi, proje esasları doğrultusunda, Tarım Bakanlığı ve Üniversite işbirliğinde (hatta sanayii sektörü ve üretici temsilcilerinin de katkılarıyla) yeni bazı çalışmalar da yapılabilir.

c- Uygulamaların Kontrolü: Bu karar kapsamında, uygulayıcı kuruluş olarak görev yapanların faaliyetleri ile yetiştiriciye her türlü teknik ve sağlık hizmetlerinin düzenli olarak götürülmesinin kontrolünden, ayrıca ferdi işletmelere hizmet götürülmesinden ve bu işletmelerin kontrolünden Tarım İl Müdürlükleri sorumludur. İl Müdürlükleri proje faaliyetleri ile ilgili olarak her üç ayda bir Bakanlığa rapor göndermek durumundadırlar (7, s. 34).

Gerçekten de bugüne kadar, diğer bazı projeler çerçevesinde kredi kullanımı konusunda ve sözleşmeli tarım modelinin uygulandığı diğer üretim faaliyetlerinde yaşanan birtakım sıkıntılar, kontrol mekanizmasının etkin çalışması hususunun ne denli önem taşıdığını göstermiştir. Bunun için, özellikle başvuruların yoğun olduğu illerdeki Tarım İl Müdürlüklerine bu anlamda ciddi görevler düşmektedir.

İl bazında gerçekleştirilecek denetimlerin dışında, oluşturulacak **Proje Koordinasyon Kurulu** Bakanlık koordinatörlüğünde çiftçi ve/veya çiftçi örgütleri temsilcileri, Uygulayıcı Kuruluş ve/veya sektör örgütleri temsilcilerinden oluşacaktır. Bu kurulun görevleri, gerek duyulduğunda bir araya gelerek projenin yürütülmesi sırasında karşılaşılan sorunların çözümlenebilmesine yönelik hakemlik yapmak,

görüş oluşturmak, sözleşmelerle ilgili olarak taraflardan gelebilecek şikayetleri değerlendirmek, sözleşme kapsamına giren ürünlerin girdi-çıkıtı paritesini tesbit ederek (süt/yem, et/yem, v.b.) taban-tavan fiyatların oluşması ile ilgili tavsiye kararları almaktır (7, s. 36).

Proje Koordinasyon Kurulu temsil edildiği taraflar itibariyle, uygulamaların karşılıklı değerlendirilmesine olanak tanıyacak nitelikte görülmektedir. Kurul'un bu proje ile ilgili olarak en önemli işlevi, daha önce de belirtildiği gibi, uygulanmaya çalışılan sistemde kilit noktalardan birini oluşturan **girdi/çıkıtı paritelerinin** tesbitidir. AB'de olduğu gibi, hayvansal ürünlerde ulusal düzeyde oluşturulan bir fiyat ve pazarlama mekanizmasının bulunmayışı, yetiştiricinin belli bir gelir seviyesinin altına düşmemesi yönünde, dikkatli ve özenli hesaplama ve kararları gerekli kılmaktadır.

3. SONUÇ

Türkiye'de hayvancılık faaliyeti varolan yapısal sorunların yanısıra, özellikle 1980 yılından sonra izlenen politikaların isabet derecelerindeki olumsuzluklar nedeniyle oldukça önemli bir darboğaza girmiştir. Yaşanan sıkıntıların çözümü ve mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi için çok kısa bir süre önce, işletme ve yatırım kredisi kullandırılması esasına dayalı olan **Türkiye Hayvancılığı Geliştirme Projesi** yürürlüğe girmiştir. Bu projenin uygulama esasları itibariyle ve genel olarak değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz eleştiriler aşağıda kısaca özetlenmiştir.

1- Türkiye Hayvancılığı Geliştirme Projesi ile İlgili Olumlu Eleştiriler:

- Projede üretim faaliyetleri arasında önceliğin damızlık yetiştiriciliğine verilmesi,
- Kredilerin dağılımının, yetiştiriciye her türlü teknik ve ekonomik desteği verecek uygulayıcı kuruluşlar aracılığıyla sağlanması,
- Özellikle süt ve besi sığırcılığında sözleşmeli çiftçi modelinin öngörülmesi,
- Proje çerçevesinde ürünler itibariyle desteklemenin öngörülmesi,

- Proje ve uygulamalarının denetimine önem verilmesi ve Tarım Bakanlığı'nın İl Müdürlükleri vasıtasıyla kontrol mekanizmasının işleyişini sağlayacak olması ve
- Sektörle ilgili tüm kesimleri biraraya getiren bir Proje Koordinasyon Kurulu'nun oluşturulmasıdır.

2- Türkiye Hayvancılığı Geliştirme Projesi ile İlgili Olumsuz Eleştiriler:

- Üretici Birlikleri ve kooperatiflerin güçlenmesini ve THGP'den uzun vadede beklenen yararın sağlanmasını teşvik edecek önemli bir desteğe yer verilmemesi,
- Hayvansal üretim faaliyetleri arasında görel olarak daha olumlu bir gelişme trendi gösterse de, damızlık temini konusunda büyük ölçüde yurtdışına bağımlı ve yem temini konusunda sorunları olan tavukçuluk sektörünün kapsam dışı bırakılmış olması,
- Hayvansal ürünler bazında yapılması düşünülen desteklemenin nitelik ve uygulama esaslarının belirlenmemiş olması ve
- Her ne kadar, projenin hazırlık ve kaynak arayışları konusu uzun bir süredir gündemde olsa da, proje başvurularının 27 Şubat tarihinden itibaren 45 gün içinde tamamlanması zorunluluğunun bulunmasıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Anonim (1999). Hypertext. "http://www.tarim.gov.tr/private/icraat/hayvan ithalatini kisitladik.htm".
- Erkan, A. ve R. M. Ekim, Türkiye'de Damızlık Hayvan İthalatının Değerlendirilmesi ve Sorunlar, E.Ü.Z.F. Tarım Ekonomisi Bölümü, Lisans Tezi, Temmuz 1999.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (1988). AT ile İlişkiler Açısından Türkiye Hayvancılığı Simpozyumu Değerlendirme ve Öneriler Raporu, İzmir, 4-6 Nisan 1988.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (1998). I. Hayvancılık Kongresi Sonuç Raporu, Ankara, 4-5 Kasım, 1998.
- T.C.Resmi Gazete (1996), 6 Şubat 1996 Tarih ve 22546 Sayılı.
- T.C.Resmi Gazete (1998), 31 Aralık 1998 Tarih ve 23570 Sayılı.
- T.C.Resmi Gazete (1999), 27 Şubat 1999 Tarih ve 23624 Sayılı.

TRAKYA'DA ÜRETİCİLERİN TARIMSAL KURULUŞLARA ÜYELİK DURUMLARI VE GİRDİ TEMİNİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Dr. Arif SEMERCİ (*)

1. GİRİŞ

Kırsal kesimde yaşayan ve tarımsal faaliyetlerle uğraşan üreticilerin girdi temininde önemli sayılabilecek düzeyde sorunları bulunmaktadır. Uygulanan ekonomik sistemin tarıma yansımaları hem üretici hem de devlet açısından birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Oluşan sorunların temelinde yatan gerçek ise tarımsal girdi ve ürün desteklemelerinin ülke hazinesine getirdiği ağır yüküdür.

Tarım, ülke GSMH'indeki yeri oransal olarak azalmakla birlikte mutlak değer ve sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı öneminden bir şey kaybetmemiştir. Uzun yıllardır yaşanan yüksek enflasyonlu ortam tarımı da derinden etkilemiş ve sanayi ile hizmetler sektörlerinin gösterdiği yapısal değişimi tarım kesimi hem üretici hem de kuruluşlar bazında gerçekleştirilememiştir. Varılan bu gerçek ise üreticilerin tarımsal açıdan bilinçli olarak örgütlenememesi, var olan örgütlerin çoğunun demokratik yapıda olmayışı ve devletin tarıma bakış açısında ciddi olarak bir değişimin olmamasının doğal bir sonucudur.

Gelişmiş ülkelerde ise girdi temininden ürünün pazarlanmasına kadar geçen aşamada üreticiler doğrudan etkindirler ve devlet de sadece kontrol mekanizmasını işletmektedir.

Dünyanın neresinde olursa olsun tarım kesimi mevcut yapısı gereği desteklenmeye muhtaçtır. Uygulanan destekleme politikaları da ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretim değerleri gelişmiş ülkelerle rekabet edememektedir. Buradaki temel faktör ise gelişmiş ülkelerin enflasyon düzeylerinin %5'ler civarında seyretmesi ve tarım kesiminde yaşayan nüfusun toplama oranının %5-6 düzeyinde olması, tarımsal üretim değerlerinin toplam YİGSH'da önemli bir

ağırlığının olması ve tarımsal örgütlenmenin gerçek anlamda pratiğe yansımış olmasıdır.

Türkiye'de tarım kesiminin örgütlenmesinde; kamu kesimi, kooperatifler, ziraat odaları ve hizmet birlikleri esas yapıyı oluşturmaktadır. Bu çalışmada; Trakya'da çeltik, buğday ve ayçiçeği üretiminde bulunan üreticilerin tarımsal örgütlenme durumları ile girdi temininde başvurdukları kurum ve kuruluşlar incelenmiş, tarıma girdi sağlayan kurum ve kuruluşların daha etkin yapılabilmeleri için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada örnek köy ve işletme sayılarının belirlenmesinde tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi (Neyman) kullanılmıştır (Erkan ve Çiçek, 1996). Anket uygulanacak yerleşim birimlerinin saptanmasında %95 güven aralığı ve %10 ortalamadan sapma, anket sayısının belirlenmesinde ise %99 güven aralığı ve %5 ortalamadan sapma dikkate alınmıştır.

Araştırmanın birincil üreticilerle yüzyüze yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Yapılan hesaplamalar neticesinde çeltik üretiminin yapıldığı Edirne'de 3 ilçeye bağlı (İpsala, Meriç, Uzunköprü) 10 köyde 97 anket, buğday üretiminin yapıldığı Kırklareli 'de 3 ilçeye bağlı (Babaeski, Merkez ve Lüleburgaz) 10 köyde 74 anket ve ayçiçeği üretiminin yapıldığı Tekirdağ'da 3 ilçeye bağlı (Hayrabolu, Malkara ve Merkez) 14 köyde 100 anket uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan ikincil veriler ise bölgede bulunan tarım il müdürlükleri, ziraat odaları, tarım kredi kooperatifleri, tarım satış kooperatifleri ile Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı tarafından yayınlanan 'Komisyon Raporları'ndan elde edilmiştir.

* Tarım İl Müdürlüğü, TEKİRDAĞ.

Çalışmada üreticilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu ve girdi kullanımında başvurdukları kurum ve kuruluşlar incelenmiş, sonuçlar çizelgeler haline getirilerek oransal dağılımları incelenmiş ve gerekli yorumlarda bulunulmuştur.

3. TARIMDA ÖRGÜTLENME

Türkiye'de 1997 yılı itibariyle tarım ve tarım dışı kooperatiflerin varlığı ve üye sayıları Çizelge 1'de verilmiştir. Yaklaşık 76 500 civarında olduğu belirlenen toplam kooperatif varlığı içerisinde tarımsal amaçlı olanların oranı sadece %13,76'dır.

Mevcut kooperatiflerin üye sayılarına bakıldığında tarımsal amaçlı kooperatiflerde bu oranın %55,72 civarında olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1991 yılı verilerine göre tarım işletmesi sayısının 4 milyon civarında olduğu dikkate alındığında her hanelenin en azından bir kooperatife üye olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunun tersine olarak bir üreticinin birden fazla kooperatife de üye olabilecekleri de unutulmamalıdır.

Tarımsal amaçlı kooperatifler yedi farklı tipte

olup, dört farklı kanuna göre faaliyette bulunmaktadır. Belirtilen kooperatifler ve üyelik durumları Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Tarım kesimine hizmet veren kooperatifler içinde tarımsal kalkınma kooperatifleri ilk sırayı almaktadır. Ortak sayıları incelendiğinde tarım kredi kooperatifleri ve pancar ekicileri kooperatiflerinin ilk sıraları aldıkları görülmektedir. Belirtilen iki kooperatifin ortak sayıları tarımsal amaçlı kooperatiflere ortak olanların yaklaşık %68'ini oluşturmaktadır.

Üreticiler açısından teşkilatlanmış bir kredi kuruluşu büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de tarımsal kredi sağlayan tek kuruluş Ziraat Bankası'dır. Bu kurum üreticilerin kredi ihtiyacının doğrudan ya da dolaylı olarak %99,9'unu karşılamaktadır (TZYMB, 1997).

Değişik kalkınma düzeyinde bulunan ülkelerin her birinde tarımsal üretimin artırılması ve üreticilerin hayat standartlarının yükseltilmesi için yeterli oranda örgütlenme ve sermayeye sahip olunmasına rağmen bu yapı Türkiye'de çeşitli nedenlerden dolayı oluşturulamamıştır. Burada en önemli etken küçük işletme genişliğine sahip üreticilerin yıllık gelirlerinin düşük olması ve yeterli sermaye birikimine ulaşamamasıdır (TKK, 1997). Bu aşamada tarıma kredi sağlamada en önemli kuruluşlardan birisi de Tarım Kredi Kooperatifleri'dir.

Çizelge 1. Türkiye'de Kooperatif Çeşitleri ve Üyelik Durumu.

Kooperatif Çeşitleri	Adet	Üye Sayısı
Tarımsal Amaçlı Kooperatifler	10 537	4 589 533
Tarım Dışı Kooperatifler	66 061	3 647 847
Toplam	76 598	8 237 380
Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Oranı (%)	13,76	55,72

Kaynak: TZYMB (1997), 'Komisyon Raporları-Tarımda Örgütlenme-', Cilt No:5,s.2, Ankara.

Çizelge 2. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Ortak Sayıları.

Tarımsal Amaçlı Kooperatif Türleri	Tabi Olduğu Kanun	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Ortak Sayısı Oranı (%)
Tarım Kredi Koop.	1581	2 538	1 571 397	34,24
Pan. Ek. Koop.	1163	28	1 558 788	33,96
Tar. Sat. Koop.	3186	409	714 330	15,56
Tar. Kalk. Koop.	1163	4 957	557 128	12,24
Sulama Koop.	1163	2 212	152 417	3,32
Tüt. Tar. Sat. Koop.	1196	45	19 150	0,42
Su Ür. Koop.	1163	348	16 323	0,36
Toplam	-	10 537	4 589 533	100,00

Kaynak: Semerci, A. (1998), 'Trakya'da Tarımsal Yapı ve Başlıca Tarım Ürünlerinde Verimlilik Analizleri', Trakya Ün. FBE., TEABD, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne.

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kuruluş ve işleyişleri 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı Kanun'a göre yürütülmektedir. Bu kooperatiflerin asıl amacı; üreticilerin ihtiyacı olan çeşitli girdileri (gübre, tarımsal alet-makine ekipmanları, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, tohumluk, damızlık, düve vb.) ihale yoluyla toptan ve ucuza temin edilip ortaklarına dağıtmaktır (TZYMB, 1997).

Tarım satış kooperatifleri çalışmalarının temelini 1985'te yürürlüğe giren 3186 sayılı Kanun'dan almaktadır. Bu kooperatiflerin işlevi; ortaklarının ürünlerini satın alarak en iyi şekilde değerlendirmek, tarımsal üretimde bulunan ortaklarına girdi temin etmek ve Bakanlar Kurulu'nun ya da yetkili bakanlığın kararı ile devlet adına ya da kendi hesabına alımlarında bulunmaktır (TZYMB, 1997).

Trakya Bölgesinde uzun yıllardır faaliyet gösteren ve ayçiçeği alımlarında önemli bir fonksiyonu da yerine getiren kuruluş Trakyabirlik'tir. Uzun yıllar destekleme alımı yapan Trakyabirlik 1997 yılından bu yana alım faaliyetlerini destekleme dışı olarak

yürütmektedir. Ürünlerin bedelleri 'Destekleme Fiyat ve İstikrar Fonu' kaynaklı %50 basit faizli kredi, sermaye, fon ve yapılan borç tahsilatları neticesinde yaratılan kaynaklar ile satış hasılatlarının ürün bedeli ödemelerinde kullanılması şeklinde ödenmektedir (Trakyabirlik, 1998).

Tarımsal örgütlenmede diğer bir kuruluş da 'Ziraat Odaları'dır. Ziraat odalarının temel görevleri 6964 sayılı Kanun'un 3. maddesinde: 'Çiftçi kütükleri tutmak, kayıtlı üyelerine girdi temin etmek ve dağıtmak, biçerdöver kayıt ve tescil işlemleri yapmak, diğer tarım kuruluşları ile ortaklaşa tarım kursları düzenlemek, tarımsal toplantılar yapmak veya bu tür toplantılara katılmak ve sosyal amaçlı çalışmalara destek olmak' şeklinde sıralanmıştır. Türkiye'de ve Trakya'da ziraat odaları sayısı ve üyelik durumu Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Türkiye'de ziraat odalarına kayıtlı yaklaşık 3 milyon üretici bulunurken; Trakya'nın toplamdan aldığı pay ise %3,74 civarındadır. Belirtilen bu oran bir bakıma küçük bulunabilir. Ancak asıl önemli olan ziraat odalarının çalışmalarında göstermiş olduğu etkinlik düzeyidir.

Trakya'da etkin olan kooperatifler ve üyelik durumları Çizelge 4'te verilmiştir. Türkiye genelinde olduğu gibi Trakya'da da tarım kredisi kooperatifleri diğer kooperatiflerden daha fazla üyeye sahiptir. Türkiye'de ayçiçeği üretiminin yaklaşık %65'ini oluşturan Trakya'da ürün alım-

Çizelge 3. Trakya'da Ziraat Odası Sayısı ve Üyelik Durumu (1997).

İller	Oda Sayısı	Üye Sayısı
Edirne	8	50 465
Kırklareli	7	31471
Tekirdağ	8	39 710
Toplam	23	121 646
Türkiye	471	3 255 451
Trakya'nın Oranı (%)	4,88	3,74

Kaynak : TZOB(1998), 'Ziraat Odaları Birliği Kayıtları', Ankara.

Çizelge 4. Trakyadaki Başlıca Tarımsal Örgütler ve Üyelik Durumu (1997).

Kuruluş Adı	Edirne		Kırklareli		Tekirdağ	
	Adedi	Üye Sayısı	Adedi	Üye Sayısı	Adedi	Üye Sayısı
Tarım Kredi Koop.	37	25 919	33	17 465	54	27 354
Yağ. Toh. Tar. Sat. Koop.	9	25 835	8	20 250	8	26 856
Sulama Koop.	59	7 185	28	2 319	23	1 122
Su Ür. Koop.	8	704	3	148	5	246
Tar. Kalk. Koop.	93	12 652	89	12 661	49	4 525
Pan. Ek. Koop.(*)	-	-	1	108 459	-	-
Dam. Sığ. Yet. Birl.	1	196	1	280	1	120

(*): Trakya'daki pancar ekicileri kooperatifine ortak olan toplam üye sayısını gösterir.

Kaynak: Semerci, A. (1998), 'Trakya'da Tarımsal Yapı ve Başlıca Tarım Ürünlerinde Verimlilik Analizleri', Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Ün. Fen Bil. Enst. TEABD, Edirne.

ları açısından en önemli kuruluş tarım satış kooperatifleridir. Bu kooperatiflere üyelik sayısı da T.K.K.'lerine oldukça yakın düzeydedir.

Çizelge 4 incelendiğinde pancar ekicileri kooperatifin 100 000'in üzerinde ortağı olduğu görülmektedir. Pancar üretiminde ise ekim alanı kontenjani uygulamaları nedeniyle üyelerin önemli bir kısmı aktif konumda değildir. Ayrıca belirtilen rakam araştırma alanı dışındaki iki ili de kapsamaktadır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma alanı olarak seçilen Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde sırayla çeltik, buğday ve ayçiçeği üretimi yapan işletmelerin tarımsal örgütlere üyelik durumu, girdi temin noktaları ve girdi bedellerini ödeme şekli çizelgeler haline getirilmiş ve ürünler bazında yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan yöntemle göre toplam 271 üretici ile yüzyüze yapılan anketler sonucunda üreticilerin büyük bir kısmının (%97,4) ziraat odalarına üye oldukları belirlenmiştir (Çizelge 5).

Bölgede önemli görülen ve tarıma hizmet götüren diğer kuruluşlar ise yağlı tohumlar kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri ve pancar ekicileri kooperatifleridir. Üreticilerin bu kooperatife üyelik oranları da aynı sıralamayı izlemektedir.

Tarımsal üretimde kullanılan tohumluğun taşıdığı nitelikler verimi büyük oranda etkilemektedir. Bununla birlikte yapılan araştırmada özellikle çeltik ve buğday üretiminde kullanılan tohumluğu üreticilerin kendi işletmelerinden elde ettikleri saptanmıştır. Bu durum bölgede sertifikalı ve kaliteli tohumluk üretiminin ve dağıtımının yeterli düzeyde olmadığına bir göstergesidir.

Belirtilen ürünlerin yetiştirilmesinde kullanılan tohumluklar başlıca dokuz kaynaktan temin edilmiştir. Tohumluk alımında başvuru kaynakları ve toplamdaki oranları Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Tohumluk temininde çeltik üretiminde %75,26, buğday üretiminde ise %47,30 oranında kullanılan tohumluk işletme içinden sağlanmaktadır. Ayçiçeğinde ise alımlar daha çok bayiler kanalı ile gerçekleşmiştir (%58).

Tarımsal kuruluşlardan tohumluk temin eden üretici sayısı ise çeltikte 24, buğdayda 32, ayçiçeğinde ise 41'dir. Tohumluk bedelini ödeme şekli ağırlıklı olarak çeltikte peşin (%58,33), diğer ürünlerde ise vadeli olarak yapılmaktadır (Çizelge 7).

Tarımsal kuruluşlar tarafından buğday ve çeltik üretiminde kullanılan tohumluğun genellikle üç ya da dört yılda bir değiştirilmesi önerilmektedir. Ayçiçeği üretiminde ise hibrit tohum kullanılması nede-

Çizelge 5. Tarımsal Kuruluşlara ve Örgütlere Üyelik Durumu.

Ürün Adı	Üretici Sayısı	Yağ. Toh. Koop.	Tarım Kredi. Koop.	Pan. Ek. Koop.	Ziraat Odası
Çeltik	97	71	54	71	97
Buğday	74	57	49	45	72
Ayçiçeği	100	75	81	40	95
Toplam	271	203	184	156	264
Oran (%)	-	74,91	67,90	57,56	97,4

Çizelge 6. Tohumluk Alımında Tercih Edilen Kuruluşlar.

Ürün Adı	T.K.K	Kendisi	Bayi	T.T.A.E	Yağ. Toh. Koop.	Komşu ve Diğ.	Tar İşlet. Müd.lüğü	Tar. İl Müd.'leri	Ziraat Odası
Çeltik	10	73	-	7	-	7	-	-	-
Buğday	17	35	4	-	-	3	1	10	4
Ayçiçeği	26	-	58	-	7	1	-	-	8
Toplam	53	108	62	7	7	11	1	10	12
Oran (%)	19,56	39,85	22,88	2,58	2,58	4,06	-	3,69	4,43

niyle her yıl tohumluğun yenilenmesi gerekmektedir. İşletmelerin büyüklükleri ve sermaye yapıları da tohumluk bedelinin peşin ya da vadeli olarak ödenmesinde büyük bir önem taşımaktadır.

Tarımsal üretimde ve birim alana verimde kullanılan gübre miktarı da en önemli faktörlerden birisidir. Araştırmada üç ürünün yetiştirilmesinde de birim alan kullanılan gübre miktarlarında özellikle fosforlu gübrenin önerilen miktarın %40-50 altında, çeltikte ise azotlu gübrenin önerilenden %25 daha fazla kullanıldığı saptanmıştır (Semerci, 1998). Gübre kullanım düzeyindeki farklılıklar nedeniyle araştırma alanındaki toprak tahlili yaptırma düzeyinin bilinmesine ihtiyaç göstermiştir.

Üreticilerin toprak tahlili yaptırma yeterince bilinçli olmadıklarını; toprak tahlili yaptırırsalar dahi,

Çizelge 7. Tohumluk Bedelini Ödeme Şekli.

Ürün Adı	Peşin	Oranı (%)	Vadeli	Oranı (%)	Toplam
Çeltik	14	58,33	10	41,67	24
Buğday	12	32,48	25	67,57	37
Ayçiçeği	35	35,00	65	65	100
Toplam	61	37,89	100	62,11	161

Çizelge 8. Üreticilerin Toprak Tahlili Yaptırma Durumu.

Ürün Adı	Evet	Oranı (%)	Hayır	Oranı (%)	Toplam
Çeltik	16	16,49	8	83,51	97
Buğday	9	12,16	65	87,84	74
Ayçiçeği	12	12,00	88	88,00	100
Toplam	37	13,65	234	86,35	271

Çizelge 9. Toprak Tahlili Sonucuna Göre Gübre Kullanma Düzeyi.

Ürün Adı	Evet	Oranı (%)	Hayır	Oranı (%)	Toplam
Çeltik	9	56,25	7	43,75	16
Buğday	5	55,56	4	44,44	9
Ayçiçeği	5	41,67	7	58,33	12
Toplam	19	51,35	18	48,65	37

Çizelge 10. Gübre Temininde Tercih Edilen Kuruluşlar.

Ürün Adı	T.K.K.	Pan.Ek.Koop	Bayi	Yağlı Tohumlar Koop.	Toplam
Çeltik	48	8	38	3	97
Buğday	41	14	16	3	74
Ayçiçeği	30	6	54	10	100
Toplam	119	28	108	16	271
Oranı (%)	43,91	10,33	39,85	5,91	100

analiz sonuçlarına ve önerilen gübre miktarlarına pek de önem göstermediklerini Çizelge 8'deki veriler ortaya koymaktadır. Zira veriler genel olarak üç ürün yetiştiriciliğinde de tahlili yaptırma oranının %14 civarında olduğunu göstermektedir.

Üreticilerin yarısı toprak tahlili sonuçlarına göre önerilen gübre miktarlarını dikkate almamaktadırlar (Çizelge 9). Güvensizliğin ise; daha önce yaptırılan tahlil sonuçlarının ya da aynı anda farklı laboratuvarlarda yaptırılan analizlerin farklı sonuçlar vermesinin üretici üzerinde oluşturduğu olumsuz etkinin bir sonucu olarak da yorumlanabilir.

Çeltikte üreticilerin %49,48'i, buğdayda %55,41'i, ayçiçeğinde ise %30'u gübre temininde tarım kredi kooperatiflerini tercih etmektedirler. Çizelge 10'a genel olarak bakıldığında kullanılan gübrenin %43,91'inin T.K.K.'lerinden,

%39,85'inin de bayilerden alındığı anlaşılmaktadır (Çizelge 10).

Gübre temininde pancar ekicileri ve yağlı tohumlar kooperatiflerinin %16 oranında ağırlığı bulunmaktadır. T.K.K.'lerinin bu orandaki ağırlığını ise kuruluş tarafından izlenen fiyat politikalarına ve üreticileri davranışlarına bağlanabilir.

Gübre bedellerinin ödenmesinde vadeli kısmın payı yaklaşık %30 civarındadır (Çizelge 11). Özellikle çeltik üretiminde önerilen miktarın üzerinde (azotlu gübrede) gübre kullanımı hem ürünün miktarında hem de kalitesinde azalmaya neden olurken, di-

ğer yandan da kaynak israfına yol açmaktadır.

Birim alana kullanılan gübrenin diğer girdilerden daha fazla bedele sahip olması, işletmede önemli bir yüke neden olmakta; işletme sermayesinin de yetersiz olması durumunda gübre bedellerinde vadeli ödemeyi ön plana çıkarmaktadır.

Tarımsal üretimde kullanılan önemli girdilerde birisi de tarımsal mücadele ilacıdır. Ülkemizde tarımsal mücadelede en yaygın kullanılan yöntem 'Kimyasal Mücadele'dir.

Yapılan araştırmada çeltik üretiminde yedi farklı etkili maddeye sahip tarımsal mücadele ilacının kullanıldığı belirlenmiştir. Kullanılan ilaç grupları içinde özellikle molinate, propronil ve paraquat'lı ilaçların kullanımları önerilen miktarların oldukça üzerindedir. Tarımsal mücadelede kullanılan ilaçların temin noktaları Çizelge 12'de verilmiştir.

Üretimde kullanılan zirai mücadele ilaçları çoğunlukla (%54,25) bayilerden temin edilmektedir. İkinci sırayı ise T.K.K.'leri almaktadır (%31,77). Çizelge de önemli görülen diğer bir nokta da ziraat odalarının payının diğer iki kuruluştan daha fazla olmasıdır. Tarımsal ilaç bedellerinde genel olarak peşin ve vadeli ödeme oranları birbirine yakın bulunmuştur (Çizelge 13).

Çizelge 11. Gübre Bedelini Ödeme Şekli.

Ürün Adı	Peşin	Oranı (%)	Vadeli	Oranı (%)	Toplam
Çeltik	37	38,14	60	61,86	97
Buğday	15	20,27	59	79,73	74
Ayçiçeği	30	30	70	70	100
Toplam	82	30,26	189	69,74	271

Çizelge 12. Tarımsal Mücadele İlacı Temin Noktaları.

Ürün Adı	T.K.K.	Pan.Ek.Koop	Bayi	Ziraat Odası	Yağlı Toh. Koop.	Toplam
Çeltik	26	3	54	14	-	97
Buğday	31	-	38	5	-	74
Ayçiçeği	20	2	42	5	7	76
Toplam	77	5	134	24	7	243
Oran (%)	31,77	2,03	54,25	9,72	2,83	100

Çizelge 13. Tarımsal İlaç Bedelini Ödeme Şekli.

Ürün Adı	Peşin	Oranı (%)	Vadeli	Oranı (%)	Toplam
Çeltik	43	44,33	54	55,67	97
Buğday	33	44,59	41	55,41	74
Ayçiçeği	42	55,26	34	44,74	76
Toplam	118	47,77	129	52,23	247

Ayçiçeği üretiminde kullanılan zirai mücadele ilacına ait bedelin ödenmesinde diğer iki üründen farklı olarak peşin ödeme daha çok ön plana çıkmaktadır. Çeltikte vadeli ödeme oranının daha fazla olmasının sebebi de üretim maliyetinde ilacın diğer faktörlere göre gübre ile birlikte önemli bir ağırlığının olmasından kaynaklanmaktadır.

Kullanılan girdilerin bedellerini ödeme şekli; işletmelerin sermaye yapılarına ve yeterlilik düzeylerine, girdi kullanımında önerilen düzey ile üreticinin kullandığı miktar arasındaki farkın tarımsal üretim yöntemlerine bağlıdır.

Araştırma alanındaki işletmelerde belirtilen ürünlere ayrılan ortalama arazi miktarının düşük olması sermaye birikimini azaltmakta ve sonuçta işletmelerin girdi temininde vadeli alımlara yönelmesine neden olmaktadır. Zira yapılan araştırma sonucunda buğday üretimine ayrılan ortalama arazi miktarı 70 da iken, bu oran çeltikte 17 da, ayçiçeğinde ise 37 da olarak bulunmuştur.

Çeltik, buğday ve ayçiçeği üretiminde kullanılan girdilerin temininde en önemli kuruluş T.K.K.'leridir (Çizelge 14). Diğer kuruluşlara olan talep ise oldukça küçük boyutlarda kalmaktadır.

Türkiye'de enflasyonun yüksek olması tarım kesiminde kullanılan girdilerin maliyetlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Enflasyonun yükselmesi ya da düşmesi tarımsal amaçlı kredilere doğrudan yansıtılmaktadır. Örneğin 1998

yılı ilk altı aylık dönemde Ziraat Bankasının belirlediği oran %70 iken, ikinci altı aylık dönemde bu oran %65'e düşürülmüştür. Bununla birlikte tarımsal üre-

timde (Ziraat Bankası aracılığıyla) kuruluşlar ve kooperatifler tarafından kullanılan kredilerde ilgili kuruluşlar Ziraat Bankası'nın uyguladığı faize birkaç puan daha ekleme yapmaktadırlar. Bu oran ise kuruluştan kuruluşla değişiklik gösterebilmektedir.

Üreticilerin tarım kredi kooperatiflerinden girdi temin etmede bazı avantajları bulunmaktadır. Bunda en önemli etken ise uygulanan faiz oranlarıdır. 1998 yılında Ziraat Bankası'nın bitkisel üretimi geliştirmede kullandığı krediye uyguladığı faiz oranı %65 düzeyinde iken bu oran tarım kredi kooperatiflerinde %67, yağlı tohumlar kooperatiflerinde ise %73 düzeyindedir. Ayçiçeği üretiminde kullanılan girdilerin yağlı tohumlar kooperatiflerinden temin edilmesi halinde uygulanan faiz oranı diğer iki kuruluşla göre daha yüksek olması, üreticilerin tarım kredi kooperatiflerine yönelmelerinde önemli bir faktör olarak kabul edilebilir.

Bölgede yapılan araştırmalarda pancar ekicileri kooperatifinin kendi ortakları haricinde hem diğer üreticilere hem de diğer ürünlerde kullanılacak tarımsal girdileri pazarladığı da belirlenmiştir. Pancar ekicileri kooperatifine ait mağazalarında girdi satışlarının peşin olarak yapılması üreticilerin diğer kuruluşlarla ilişki kurmasına yol açmıştır. Ziraat odalarında ise faiz oranı yıllık %70-75 arasında değişiklik göstermekle birlikte vade mümkün oldukça kısa tutulmaktadır.

Üreticilerin tarım kredi kooperatifleri, yağlı tohumlar kooperatifleri, pancar ekicileri kooperatifleri, ziraat odaları, Ziraat Bankası kanalıyla kullandıkları girdiler dört grupta değerlendirilebilir. Bunlar; tohum, gübre, tarımsal ilaç ve diğerleridir (Çizelge 15).

Belirtilen kuruluşlar kanalıyla temin edilen girdiler içinde en önemli sırayı gübre almakta (%30,62), bunu tarımsal mücadele ilacı (%43,17) izlemektedir. Tohumluk temininde farklı bir özellik bulunmaktadır. Çeltik ve buğday üretiminde kullanılan tohumluğun önemli bir kısmını üreticiler kendi işletmelerinden karşılamaktadırlar. Ayçiçeği tohumluğunda ise üreticilerin %58'i bayiden alımları tercih etmektedir. Bu nedenle her üç üründe de tohumluk üretimi ve dağıtımında tarımsal örgütlerin payı oldukça düşük kalmakta; buğday ve çeltik gibi ürünlerde üreticilerin niteliğinden şüphe edilebilecek tohumlar kullanılmasına müdahale edebilecek bir mekanizma oluşturulamamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de diğer sektörlerle birlikte tarım sektörünün de gelişebilmesi ve GSMH'daki payının artırılabilmesi öncelikli olarak enflasyonun önemli düzeyde aşağıya çekilmesine bağlıdır.

Tarım kesiminde gelir düşüklüğüne neden olan bazı özellikleri vardır. Bunlar kısaca; tarımsal işletmelerin 4 milyon civarında olması, işletmelerde ortalama arazi varlığının 60 da, parsel sayısının da 6 civarında olması nedeniyle işletmelerin oldukça parçalı ve düşük arazi genişliğine sahip olması, ülkenin çoğu bölgesinde kuru tarım yapılması, sulama alt yapısını oluşturacak çalışmaların yetersiz olması nedeniyle sulu tarıma geçilememesi ve belki de en önemlisi bağımlılık oranının (hanede çalışanların çalışmayanlara oranı) yüksek olması şeklinde özetlenebilir. Tarımsal yapıdaki bu çarpıklık kesimdeki

Çizelge 14. Girdi Temin Edilen Kuruluşlar.

Ürün Adı	T.K.K	(%)	P.E.K.	(%)	Yağ.Toh.	(%)	Zir.Od.	(%)	Zir.Bank.	(%)
Çeltik	51	71,83	8	12,67	3	4,23	8	11,27	-	-
Buğday	61	82,43	14	18,92	2	2,70	6	8,11	9	12,50
Ayçiçeği	46	76,67	8	13,33	17	28,33	12	20	10	16,67
Toplam	158	-	30	-	22	-	26	-	19	-

Çizelge 15. Kullanılan Girdi Çeşitleri.

Ürün Adı	Tohum	(%)	Gübre	(%)	İlaç	(%)	Diğerl.	(%)
Çeltik	19	26,76	59	83,10	51	71,83	9	12,68
Buğday	22	29,73	58	78,39	34	45,95	11	14,86
Ayçiçeği	39	39,00	47	47,00	32	32,00	16	16,00
Toplam	80	29,52	164	60,52	117	43,17	36	13,28

verimliliği düşürmekte, modern teknoloji kullanımını kısıtlamakta ve kişi başına geliri diğer sektörlerle oranla düşük kılmaktadır.

Ancak tarımsal üretimde verimlilik ve kârlılık üreticinin tarım bilgisi, girdi kullanım düzeyi ve maliyet ile örgütlenme durumuna oldukça bağlıdır. Üreticilerin örgütlenmesi tarımsal girdilerin daha ucuza temin edilmesi yanında pazarlanmasını da büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde tarım kesiminde yaşayanların gelirleri diğer sektörlerde çalışanlara oranla daha düşük düzeyde değildir.

Türkiye'de tarım kesiminin örgütlenmesinde; kamu kesimi, kooperatifler, ziraat odaları ve hizmet birlikleri esas yapıyı oluşturmaktadır. Araştırma konusu olarak seçilen çeltik, buğday ve ayçiçeği üretiminde üreticiler kullandıkları girdileri temin etmede özellikle kooperatiflere ağırlık vermektedirler.

Tarımsal amaçlı kooperatifler bilindiği üzere dört farklı kanuna göre (1163, 1196, 1581, 3186) faaliyette bulunmaktadır. Belirtilen kooperatiflerin daha etkin çalışabilmeleri için öncelikle aynı kanun altında birleştirilmeli, orta ya da uzun vadede çalışma alanları saptanmalı ve kooperatiflerin ortak hedefler doğrultusunda entegrasyonu sağlanmalıdır (TKB, 1997).

Kooperatiflerin kredi kaynağını ise Ziraat Bankası karşılamaktadır. Ziraat Bankasının kredi faizleri tarımsal işletmeler için yüksek olup; üreticiler açısından kredi kullanımında sorunlar olduğu gibi bankanın işlevini yerine getirebilmesi açısından da sıkıntılar bulunmaktadır (TKB, 1997). Bu nedenle kooperatiflerin finansmanını sağlayacak Kooperatifler Bankası kurulmalıdır. Kurulması halinde bu banka sadece tarım kesimine hizmet götürmelidir.

Tarımsal alt yapı hizmetlerini yürüten kamu kurum ve kuruluşları arasında iş birliği ve koordinasyonunun kısa vadede sağlanması ve uzun vadede bu hizmetlerin tek elden yürütülmesi, özelleştirmeye uygun olan hizmetlerin özzerleştirilmesi ya da özelleştirilmesidir (TKB, 1997). Üreticilere girdi temin etmede o kadar fazla kuruluş yetkili olmasına rağmen ağırlık tarım kredi kooperatiflerinde yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında en azından tohum, gübre ve tarımsal mücadele ilacı temin ve dağıtımının tek elden yürütülmesi bir çok problemin de ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır.

Ziraat odaları 6964 sayılı Kanun'un üçüncü maddesinde belirtilen görevlerini yerine getirmekten oldukça uzaktır. Bunun nedeni ise ziraat odalarına verilen görevlerin fazla olmasıdır. İlgili kanunda belirtilen görevler yerine daha basit ve pratikte uygulanabilecek çalışmaların ziraat odalarına yürütülmesi çalışmaların daha verimli olmasını sağlayacaktır.

Ürün alımlarında devletin gereğinden fazla piyasaya hakim olması; alım fiyatlarının dünya fiyatlarının çok üzerinde seyretmesine neden olmuştur. Araştırma kapsamındaki üreticilerin çeltikte %34,02'si, buğdayda %62,16'sı ürünlerini TMO'ya, ayçiçeğinde ise %42'sinin Trakyabirlik'e ürünlerini sattıkları belirlenmiştir (Semerci, 1998). Bununla birlikte girdi fiyatları ve ürün alımlarında devlet desteği ile hazineye oldukça ağır bir yük getirilmiştir ve ürün borsalarının da gelişmesinde gecikmeye neden olmuştur.

Birlikler; destekleme kapsamına giren ürünleri devlet adına satın alarak değerlendirmekle görevlendirilmişlerdir. Ancak bu görevlendirme kapsamı sabit olmayıp yıldan yıla değişiklikler yaşanmıştır. '5 Nisan Kararları' çerçevesinde alınan önlemler arasında, birliklerin destekleme alımlarıyla görevlendirilmesi konusuna son verilmesinin de yer almasının nedeni, yapılan görevlendirme sonucunda destekleme alımlarında finansman yükünün had safhada olmasıdır (TKB, 1995).

Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak 1997 yılından bu yana Trakyabirlik ürün alımlarını destekleme dışı yürütmüş ve ürün bedellerinin ödenmesi 'Destekleme Fiyat İstikrar Fonu' kaynaklı %50 basit faizli kredi, sermaye, fon ve diğer kaynaklar kanalıyla yapılmıştır (Trakyabirlik, 1998).

Tarımsal üretimde ve pazarlamada karşılaşılan birçok sorun üreticilerin doğrudan yönetim ve denetiminde bulunduğu 'Üretici Organizasyonları' tarafından çözülebilir. Başarılı bir üretici örgütlenmesi, ülke tarım kaynaklarının daha rasyonel kullanılmasını gerçekleştirirken, sonuçta oluşturulacak tarım politikaları ile hem devlete verilen yükün hafifletilmesi sağlanabilecek hem de tarımın ülke ekonomisine katkısının artırılması mümkündür (TKB, 1997).

Günümüzde tarım kesiminin her açıdan güçlü olabilmesi önemli ölçüde örgütlenme olgusuna bağlıdır. Tarımda örgütlenme yapısı ve kuruluşlara ortaklık ya da üye olma yüzeysel bir boyut içermektedir. Elde edilen verilere göre Trakya'da özellikle tarım kredi ve yağlı tohumlar kooperatiflerine ortaklık oranı oldukça yüksektir. Ancak bu durum üyelerin belirtilen kuruluşlarla olan ekonomik ilişkilerini tam yansıtamamaktadır. Araştırma alanında tarımsal kooperatifler ve odalarla yapılan yüzyüze görüşmelerde ortak sayısının fazla olmasına rağmen faal üye sayısının toplamdaki payının ancak %25-30 düzeyinde olduğu ifade edilmektedir. Bu gerçek ise başka bir olguyu doğurmaktadır. O da; üreticilerin öncelikle kredi faiz oranları düşük olan kuruluşlarla ya da ticari müesseselerle ilişkiye girmeleridir. Tarımsal girdi temininde tek bir faiz oranının uygulanması, girdi temininde bir kuruluşun yetkili olması sorunun çözümünde önemli bir etken olarak düşünülebilir. Bu durum ise ülke çapında faaliyet gösteren kuruluşların aynı çatı altında toplanması veya benzer kuruluşların bir araya getirilmeleri ile mümkündür.

Gerçekte üreticiler kanalıyla kurulacak ve üyelerin denetiminde olacak 'Üretici Birlikleri' ile tarımsal üretimde girdi temininin sağlanması ve tarımsal ürünlerin pazarlanması tek bir kanalla gerçekleştirilebilir. Böylece üreticiden tüketiciye ve dev-

lete uzanan zincir en kısa yoldan oluşturulmuş olacağından; üretici daha ucuza girdi temin edebilecek ve ürününü makul fiyatlardan satabilecek; tüketici malı daha ucuza alabilecek; devlet ise tarım sektörünün hazineye oluşturduğu yükten en alt düzeyde etkilenmiş olacaktır. Çünkü, gelişmiş ülkelerde tarım kesiminin diğer sektörlerle paralel gelişmesi serbest rekabet ortamında rahatlıkla yarışabilmeleri, devletlerin tarım bakış açılarının farklı olması ile birlikte üretici örgütlerinin başarılarının doğal bir sonucudur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Erkan, O. ve Çiçek, A. (1996), 'Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri', GOP Ün., Zir. Fak. Yay. No:12, DNSN: 6, Tokat.
- TKB (1995), 'Tarımda Yeniden Yapılanma 1995-2005', APK Baş.İği. Ankara,
- TKB (1997), '7. Olağan Genel Kurul', TKK 1. Bölge Müd.'lüğü, Tekirdağ.
- TKB (1997), '1. Tarım Şurası-Sonuç Raporu-', Ankara.
- TZYMB (1997), 'Komisyon Raporları-Tarımda Örgütlenme-', Cilt No:5, Ankara.
- Trakyabirlik (1998), '1996-1997 İş Yılı Genel Kurul Toplantısı'- Edirne.
- TZOB (1998), 'Ziraat Odaları Birliği Kayıtları', Ankara
- Semerci, A. (1998), 'Trakya'da Tarımsal Yapı ve Başlıca Tarım Ürünlerinde Verimlilik Analizleri', Trakya Ün. FBE., TEABD, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne.

İstanbul Airlines

ÜYELERİMİZE İNDİRİM UYGULUYOR

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI BAŞKANLIĞI - ANKARA

Değerli ODA çalışmalarına ve üyelerinize destek olmak amacıyla, Sayın Üyelerinize, ODA'nız üyesi olduklarını ibraz etmeleri halinde, İstanbul Havayolları ile yapacakları iç ve dış hat uçuşlarında %25 oranında, ODA'nız Merkez ve Şube Başkanlıklarında görev yapan yöneticilerinize ise %50 oranında indirim yapılmasına 2000 yılında da devam edilecektir. Sizleri uçuşlarımızda ağırlamaktan memnunluk duyacağımızı belirtir, çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Saygılarımızla,
Safi ERGİN
GENEL MÜDÜR

Not: Ayrıntılı Bilgi ODA Genel Merkezi, Şube Başkanlıkları ve İl Temsilciliklerinden Alınabilir.

KIRSAL ALANDA KADIN VE KALKINMADAKİ ROLÜ

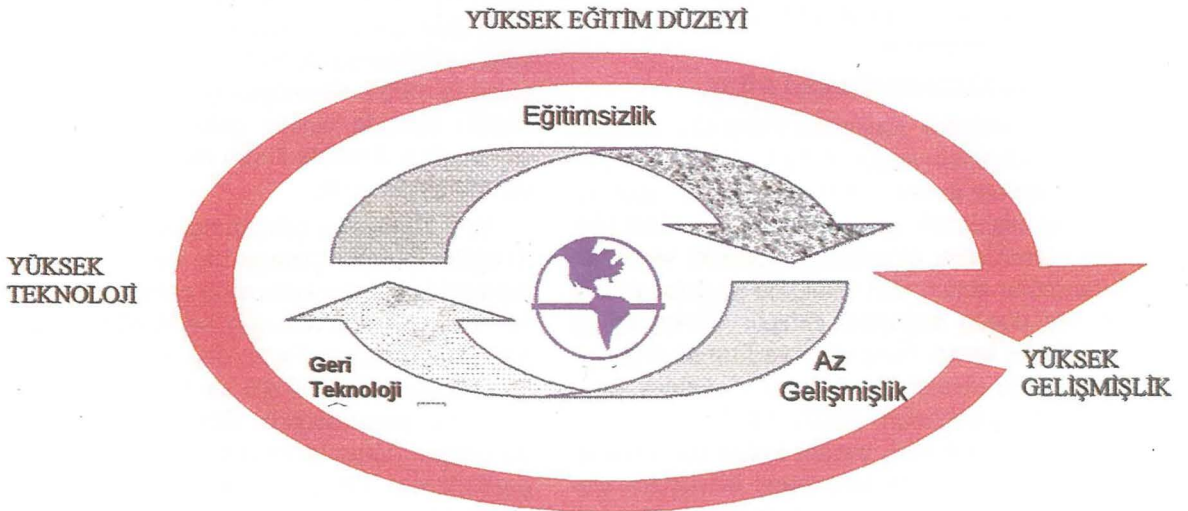
Yrd.Doç.Dr. Orhan ÖZÇATALBAŞ (*)

GİRİŞ

Üretilen bilginin her noktaya ulaşabilir hale gelmesi dünyayı adeta küçülmüş, mesafeleri ortadan kaldırmıştır. Bu durum bilgi ve iletişim teknolojilerinin sınır tanımaz gelişiminin sonucudur ve tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de çok düşük değişmelere neden olmuştur ve olmaktadır. İşte küresellik kavramının çok kullanılabilir olmasının ve yaşadığımız çağa "Bilgi Çağı" denilmesinin temel nedeni budur. Ancak tüm bu olanaklardan farklı coğrafyalarda veya kırsal-kentsel alanlarda yaşayanların, farklı yaş ve cinsiyet gruplarında bulunanların aynı anda ve ölçüde yararlandığını söylemek mümkün değildir (Özçatalbaş ve Gürgen, 1998). Teknolojinin ulaştığı gelişme düzeyine rağmen bugün çok sayıda toplum yaşam savaşı vermeye devam etmektedir. Aslında bugün 2 farklı dünya vardır. Birincisi az gelişmişliğin kuşattığı, eğitimsizliğin ve geri teknolojinin etkisi altında bulunan ve kısır bir döngü içinde dolaşıp duran ve yaşadıkları kısır döngüden çıkabil-

meleri çok güç görünen yoksul taraf. İkincisi ise; bu kısır sarmalın dışında yüksek gelişmişlik, yüksek eğitim ve yüksek teknolojik düzeye sahip zengin taraf. Ancak yüksek teknoloji ve değerler, adeta birbirine karışmayan farklı özgül ağırlığa sahip iki sıvı gibi beklenen hızda yaygınlaşmamakta, birbirine karışmamaktadır (Şekil 1).

Bununla birlikte yoksulların zenginlere ulaşma yönündeki çabaları, dün olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Bu çaba, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasını ifade etmektedir. Kalkınmada ise insan kaynaklarının miktar ve nitelikleri önemli etmenlerdir. Ekonomik büyümeyi, kalkınmadan ayıran temel faktör ise üretim artışı yanında, kalkınmanın sosyo-kültürel yapıdaki değişimi ve insan kaynaklarının niteliklerinin geliştirilmesini içermesidir. Yani büyüme nicel, kalkınma nitel göstergeleri dikkate almaktadır. Dolayısıyla kırsal kalkınma yalnızca tarımsal problemleri değil aynı zamanda sosyal ve kurumsal problemleri de kapsar ve

Şekil 1. Yüksek ve Az gelişmişlik Değerleri (Yoksul ve Zengin Dünya)

* Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 07058-ANTALYA

bunları çözmeye çaba gösterir (Oakley ve Garforth, 1988). Mevcut insan kaynağını kalkınmanın itici gücü haline getirmenin en önemli aracı ise eğitimidir. Eğitim yatırımları, çoğunlukla fiziki sermaye yatırımlarını tamamlamakta ve onları daha üretken hale getirmektedir. Ayrıca eğitim hem sosyal değişimlere olanak hazırlar, hem de bireyin sosyal değişimlere uymasını kolaylaştırır. Bu nedenledir ki hangi gelişmişlik grubunda olursa olsun tüm ülkeler, sınırlı kaynakların bir bölümünü insan sermayesine yatırmak durumunda kalmaktadırlar. İnsan sermayesine yatırım hem bireyin kendisine, hem de yaşadığı topluma fayda sağlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde kırsal nüfus kentsel nüfusa göre pek çok konuda olduğu gibi eğitim olanaklarından da daha az yararlanmaktadır. Oysa ki fiziki sermaye unsurlarını kullanan insandır ve bu kitlenin özelliklerinin geliştirilmesi çiftçi verimliliği üzerinde etkili olmaktadır. Tarımsal üretim faaliyetinde bulunan nüfusun niteliklerini geliştirmek, yeni becerilerle donatmak ve etkinliklerini artırmak için örgün ve yaygın eğitim ve özellikle yetişkinler için tarımsal yayım üzerinde durmak gereklidir. Çünkü halen tarımsal üretime yön veren, üretim kararını alan ve uygulayan yetişkinlerdir. Dolayısıyla tarımsal yayımla, kırsal alandaki üretim biçimine ve üretim ilişkilerine müdahale ederek, kırsal toplum kalkınma yönünde harekete geçmiş olabilir.

1. Kadın Nüfusa Niteliklerini Geliştirme Olanaklarının Tanınması

1.1. İnsani Kalkınma Endeksi (HDI)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Kalkınma Endeksi (Human Development Index); optimal bir yaşam standardına sahip olabilmek için gereken kaynaklara ulaşabilme olanaklarını ölçmektedir. Endeks verilerine göre veri bulunabilen tüm ülkelerde kadınlar erkeklerden hep düşük değerlere sahiptir. Farkın en az olduğu ülkeler İsveç, Finlandiya ve Fransa olup, en yüksek olduğu ülkeler ise Swaziland, Güney Kore ve Kenya'dır (Jacobson, 1993). UNDP tarafından hazırlanan raporda HDI; yaşam beklentisi, okullaşma ve okuryazarlık oranları, temel ihtiyaçlara ulaşım, yaşam standartları ve milli gelir dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Türkiye 1997'de 84. sıradan 74. sıraya yükselmiştir. Çizelge 1'de kadın ve erkekler için endeks değerleri verilmiştir. Buna göre kadın ve

erkeklerin en az farklılığa sahip olduğu il Kocaeli olup, farkın en yüksek olduğu il Artvin'dir. Örneğin Akdeniz Bölgesi illerinden farkın en az olduğu iller İçel ve Antalya'dır.

1.2. Kadınlarda Eğitim Düzeyi

Eğitimin kalkınma için ne kadar önemli bir değer olduğu yadsınamaz. 1950 yılında 2.5 milyar olan dünya nüfusu 5.6 milyara ulaşmıştır. Ancak bugün yaklaşık 1 milyar insan okuma yazma bilmemektedir. Toplam nüfusun % 55'i ise kırsal alanlarda yaşamaktadır.

Türkiye nüfusu ise aynı dönemde 21 milyondan 65 milyona yükselmiştir. Bugün okuma yazma çağındaki 49 milyon kişinin 9.6 milyonu okuma yazma bilmemektedir. Bunların 6.8 milyonu kadın ve 2.8 milyonu ise erkektir.

Dünya ve Türkiye'de yetişkin nüfusun okuryazarlık oranı Çizelge 2'de verilmiştir. Buna göre gelişmiş ülkelerde kadın ile erkek nüfus arasında fark sınırlanmışken, gelişmekte olan ülkelerde kadınlar aleyhine bir yapı söz konusudur.

1927 yılında Türkiye nüfusunun % 75.8'i kırsal alanda yaşarken, 1997 yılında bu değer oransal olarak % 35.5'e (2.2 kat) gerilemiştir. Ancak mutlak değer olarak artış devam etmiştir (2.2 kat).

Türkiye'de 7 yaş ve üzerindeki nüfusun okuryazarlık durumu incelendiğinde 1935 yılında kadınların % 89.5'i, erkeklerin ise % 11.2'si okuma yazma bilmezken (genel ortalama % 79.6), 1990 yılında kadınlarda okuma yazma bilmeme oranı % 28.0'e erkeklerde ise % 11.2'e ve Türkiye ortalaması ise % 19.5'e düşmüştür (DİE, 1993). Bu gelişme olumlu olmakla birlikte gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında özellikle kadın nüfusu için çok yetersiz olduğu söylenebilir.

Yine Türkiye'de çalışan nüfusun (12 yaş ve üzeri) eğitim durumu Çizelge 3'te verilmiştir. Buna göre tarımsal faaliyetler kollarında çalışan erkek nüfusun % 19.1'i ve kadın nüfusun ise % 40.8'i okuma yazma bilmemektedir. Tarım dışı alanlarda çalışan erkek nüfusun ise % 3.4'ü ve kadınların yalnızca % 5.6'sı okuryazar değildir. Görüldüğü gibi kırsal alanda çalışan nüfus tarım dışı alanlara oranla 6.7 kat (kadınlarda 7.3 kat, erkeklerde 5.6) daha az okuryazardır. Dolayısıyla bu değerler Türkiye'de tarım kesiminde yaşayan ve çalışanların eğitim olanaklarından daha fazla yararlandırılması gerektiğini göstermektedir.

Çizelge 1. Türkiye'de Cinsiyete Göre İnsani Kalkınma Endeksi Değerleri.

İLLER	Toplam	Erkek	Kadın	Fark (Erkek-Kadın)
Artvin (en yüksek)	0.783	0.835	0.626	0.209
Kocaeli (en düşük)	0.845	0.865	0.818	0.047
İçel	0.817	0.838	0.675	0.162
Antalya	0.831	0.849	0.686	0.163
Hatay	0.752	0.801	0.609	0.192
Adana	0.187	0.844	0.652	0.193
Türkiye Ortalaması	0.804	0.839	0.640	0.199

Kaynak: UNDP, 1997b.

1.3. Tarımsal Yayım Birimlerinin Kadınlara Ayırdığı Kaynaklar

Bir önceki bölümde kadınların örgün eğitim olanaklarından erkeklere oranla çok daha az yararlandıkları ortaya konulmuştu. Burada yayım eğitimindeki durumu da ortaya koymakta fayda vardır. Çünkü tarımsal yayım eğitimi, kırsal alandaki bireylere okul dışında etkinliklerini artırmak, gelir düzeyini yükseltmek ve yaşam koşullarını iyileştirerek, genel refah düzeyinin artırılmasını amaçlayan eğitim hizmetidir.

Kadınlara yönelik tarımsal yayım çalışmalarının gerekliliği 1970'li yıllarda önem kazanmaya başlamış ve artan bir şekilde ilgi görmüştür. Tarımsal yayım çiftçi ve ailesinin bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflerken, daha çok erkek çiftçilere yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Buna karşın kadınlara tarım dışı yayım programları (ev ekonomisi) uygulanmıştır (Özçatalbaş ve Güngen, 1998). Bu ayırım, kadınların hiç tarımsal faaliyet içinde yer almadığı veya erkeklere ulaştırılan bilginin verimliliği artırmada yeterli olacağı gibi yanlış bir düşüncenin

ürünü olabilir.

Yayım, cinsiyet ve yaş grubu ayırımı yapmaksızın kırsal alandaki tüm bireyleri kucaklamasına rağmen yayım birimlerinin zaman ve kaynaklarının yalnızca % 5 gibi çok küçük bir bölümünü kadın çiftçilere ayırmaktadır.

Görüldüğü gibi tarımsal yayım hizmetlerinin sunulmasında da kadınlara ayrılan zaman ve kaynaklar çok sınırlı ve düşüktür (Çizelge 4).

2. Cinsiyet Ayırımı

2.1. Cinsiyet Ayırımının Kadınların Rolüne Etkileri

Bugün özellikle gelişmekte olan ülkelerde erkek ve kadınlara ait veriler incelendiğinde kadınlar aleyhine var olan bir yapı hakkında bilgi vermektedir. Bu değerler cinsiyet ayırımının (gender disparity) boyutlarını rakamsal değerlerle ortaya koymakta olup az gelişmişlikle bağlantılıdır. Bu durum kadınların üretim faaliyetine katılımları ve katkıları dikkate alındığında önemli bir gelişkiyi ifade etmektedir.

Çizelge 2. Türkiye ve Dünya'da Yetişkin Nüfusta Okuryazarlık Oranları (%) (1994).

Ülke ve Ülke Grupları	Kadın	Erkek
Yüksek İnsani Kalkınma Grubu (64 ülke)	96.6	97.4
Orta İnsani Kalkınma Grubu (65 ülke)	76.1	88.9
Düşük İnsani Kalkınma Grubu (45 ülke)	35.8	61.8
Gelişmiş Ülkeler	98.5	98.5
Gelişmekte Olan Ülkeler	60.3	78.4
Dünya Ortalaması	70.8	83.5
TÜRKİYE	71.1	91.7

Kaynak: UNDP, 1997a.

MAKALE

Çizelge 3. Türkiye'de Çalışan Nüfusun (12 yaş ve üzeri) Eğitim Durumu (%) (1990).

Cinsiyet	Tarım Sektöründe Okuma Yazma		TARIM-DIŞI Sektörde Okuma Yazma	
	Bilmeyenler	Bilenler	Bilmeyenler	Bilenler
Kadın	40.8	59.2	5.6	94.4
Erkek	19.1	80.9	3.4	96.6
Ortalama	30.0	70.0	4.5	95.5

Kaynak: DİE, 1993.

Çizelge 4. Yayım Birimlerinin Zaman ve Kaynaklarını Ayırdığı Üretici Grupları (%).

Üretici Grupları	Afrika	Asya- Pasific	Avrupa	Latin Amerika	Kuzey Amerika	Yakın Doğu	Dünya (132 ülke)
Kadın Çiftçiler	7	3	3	5	1	9	5
Ev Ekonomisi	1	2	4	-	9	1	1
Ticari ve Pazar için							
Üretim Yapan İşletmeler	46	50	74	66	49	65	58
Geçimlik İşletmeler	31	28	2	18	1	14	22
Topraksız Çiftçiler	1	4	1	2	1	5	2
Genç Çiftçiler	8	6	5	4	4	2	5
Kırsal Gençlik	2	2	2	1	12	-	2
Diğer Gruplar	4	2	9	4	23	4	5
Toplam 100	100	100	100	100	100	100	

Kaynak: Swanson, 1990.

Bir örnek vermek gerekirse:

→ "Hindistan'ın Andhra Pradesh eyaletindeki Sikan-dernagar Köyü kadınları günde üç vardiya çalış-maktadırlar. Sabahın saat dördünde uyanırlar, ateş yakarlar, su taşırlar, mandaları sağlarlar, yerleri silerler ve ailelerini beslerler. Saat sekiz-den onyediyeye kadar çok düşük bir ücret karşılı-ğında (aynı işi yapan erkeklerin yarısı kadar üc-rete) tarlalarda çalışırlar. Akşamın erken saatle-rinde ocak yakmak için çalı çırpı, çocuklarına ye-dirmek için yabancı sebze ve mandaları beslemek için ot toplarlar. Ve nihayet, yemek pişirip işlerini tamamlamak için evlerine dönerler. Bu kadınla-rın çalışma saatleri aynı köyde yaşamakta olan erkeklerden bir kat daha fazladır. Fakat üzerinde çalıştıkları toprağa sahip olamazlar. Ve bütün ça-lışmalarına rağmen her geçen yıl sonunda, ken-dilerini daha fakir ve ailelerine daha az destek olabilir bir durumda bulmaktadırlar."

Yirminci yüzyıl sona ererken, dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan 3 milyar insan, ya-şamlarını üçüncü dünya ülkelerinin dar geliri top-

lumlarında sürdürmektedir. Bunların büyük bir kısmı kendilerini Hindistan'ın yukarıda adı geçen köyünde yaşayan kadınlarla aynı durumda görmektedirler (Jacobson, 1993).

2.2. Ayırımın Nedeni ve Sonuçları

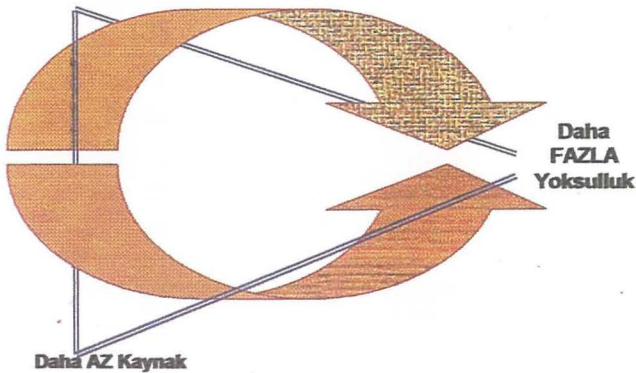
Ekonomik değer in yalnızca parasal ölçülere gör-e ele alınması ve kadınların yaptığı iş karşılığı para alamamaları nedeniyle yapılan iş ekonomik sayıl-mamaktadır. Kadınlar devlet istatistikçileri, ekono-mistler, kalkınma uzmanları ve hatta eşleri tarafın-dan "verimsiz" olarak değerlendirilmektedirler. Bu nedenle kadınların, aile ve ülkenin refahına sağla-dıkları katkılar gözden kaçmaktadır. Bunun sonucu olarak cinsiyet ayırımı ailelerden, uluslararası kalkın-ma programlarına kadar her sosyal kuruluşta rastla-nan bir hastalıktır. Bir görüşe göre; "Kadınların geri plana itilmeleri ve aile gelirlerine çok az katkıda bu-ldukları izlenimi, toplum içindeki yerleri ve kendi geleceklerinin güvenliği ve belirsiz bir geleceğe ka-rşı güvence olduğu için çocuğa ihtiyaç duyacaklar-dır" şeklindedir. Bu durum ise dar geliri nüfusun gi-

derek artması, yani daha fazla insan, daha az kaynak ve daha fazla yoksulluk demektir (Jacobson, 1993). İşte bu yoksulluk üçgenini ve sarmalını oluşturmaktadır ve kadınların çocuklara olan bağımlılığını ifade etmektedir (Şekil 2). Bunun önüne geçmek için kadınların verimliliklerinin artması ve ekonomik özgürlüklerine kavuşmalarının önemli rol oynayacağı söylenebilir.

Kalkınma planları genellikle "erkekler için iyi olan, kadınlar için de iyidir." prensibi üzerine kurulmuştur. UB doğaldır ki bakul edilemez ve kadınları ekonomik katkılarının hiç dikkate alınmaması, büyük ölçüde kalkınma hedeflerine ulaşmayı da engellemektedir. (Jacobson, 1993).

Kadın faaliyetlerinin küçümsenmesi, gelişmekte olan ve toprak sahibi olmanın güçlü olma anlamına geldiği ülkelerde, kadınların gelir getirecek işlerden çok yemek pişirmek, yakacak bulmak, hayvanlara yiyecek toplamak gibi ücret karşılığı olmayan günlük işleri yapmalarından kaynaklanmaktadır. İşte kadının görünmeyen veya göze çarpmayan katkıları, onların toplumda üretici olmaktan çok, bağımlı oldukları imajını yaratmaktadır. Oysa ki bu tür ihtiyaç giderici faaliyetler son derece önemlidir. Örneğin : "Nepal köylerinde yapılan bir çalışmada, elde edilen ücretlere göre yapılan değerlendirmelerde kadınların ailelerine katkısı ancak % 20 iken, diğer faaliyetleri de dikkate alındığında % 53'e çıkmaktadır. Tahminlere göre kadınlar dünya üzerindeki ailelerin dörtte biri ile üçte birinde aile reisidirler. Geri kalan ailelerin en az dörtte birinin ailenin toplam gelirinin % 50'si veya fazlası kadınlar tarafından sağlanmaktadır (Jacobson, 1993). Bu değerler kadınların aile gelirinin oluşturulmasındaki katkısının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Daha FAZLA İnsan

Şekil 2. Yoksulluk üçgeni ve sarmalı.

3. Tarımsal Kalkınmaya Katkı

3.1. Dünyada Kadınların Tarımsal Kalkınmaya Katkıları

Dünya nüfusunun ve kırsal alan nüfusunun yarısını kadınların oluşturması, doğal olarak üretimin yarısının kadınlar tarafından üretilmesi veya üretime destek olunması anlamına gelmektedir. Afrikanın Üst Sahra bölgesi ve Karayip'lerde temel gıdanın % 80'nini, Asya'da pirinç yetiştiriciliğinde kullanılan işgücünün % 50-%90'nını kadınlar sağlamaktadır (TKB, 1998).

Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümünde, toprağın hazırlanmasından hasata kadar ve çiftçilik için gerekli işgücünün büyük bir bölümünü kırsal alan kadınları oluşturmaktadır. Hasat sonrası depolama, bakım, satış ve işleme gibi pazarlama sürecindeki işlerin neredeyse hepsi kadınların sorumluluğu altındadır. Ayrıca, tabii ki daha önce de belirtildiği gibi annelik, besleme vd. gıda güvencesine karşılıksız katkılar da mutlaka dikkate alınmalıdır.

Bu kadar sosyal ve ekonomik katkıya rağmen kadınların kalkınmaya katkıları üzerinde fazlaca durulmamıştır. Burada temel neden kalkınma planlarının erkek merkezli olmasıdır. Buna bağlı olarak, kadınların yaptıkları işlerin istatistiklere kaydedilmemiş veya raporlarda yer almamış olması, yapılan işlerin ev veya aile ekonomisine katkılarının dikkate alınmayarak bu işlerin eş ve anne olarak kadının zaten yapması gereken işler olarak görülmesi, ücretsiz çalışmanın yaygınlığı ve yapılan işin ücretlendirilmemesi sayılabilir. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığı da kırsal kadınların kalkınmadaki gerçek katkılarının ortaya konulamamasında önemli bir etkidir (TKB, 1998).

3.2. Kadınların Toplam Gelir ve İşgücündeki Önemi

Çizelge 5'te görüldüğü gibi dünya ortalaması olarak elde edilen gelirin % 33.3'ü kadınlar tarafından oluşturulmaktadır. Yine toplam yetişkin işgücünün % 40'ını kadınlar oluşturmaktadır. Bu değerler Türkiye için sırasıyla % 32.2 ve % 33'tür.

Buraya kadar verilen tüm değerler, özellikle Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde kadınlar aleyhine bir yapının vanlığını ortaya koymaktadır. Bu veriler kırsal kentsel alan ayrımı yapılarak incelendiğinde kadınların çok daha olumsuz koşullara ve olanaklara sahip olduğunu göstermektedir.

3.3. Dünyada Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımları

Yapılan bir çalışmada, gelişmekte olan 82 ülkenin % 63'ünde toplam tarımsal işgücününün % 40'ından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. Yine bu ülkelerin % 29'unda ise işgücününün % 50'sinden fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (Çizelge 6).

Çizelgede verilen değerler, kadınların dünya ölçeğinde toplam tarımsal işgücü içinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

3.4. Türkiye'de Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımları

Doğal olarak bölgelere, illere, hatta il içinde farklı üretim sistemlerinin yoğunluğuna ve farklı gelenek ve göreneklere sahip olma durumuna göre, kadınların tarımsal üretim faaliyetine katılım oranlarında da farklılık olmaktadır. Çizelge 7'de Türkiye'ye ait bazı veriler bölgeler itibarıyla verilmiştir. Buna göre Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde kadınların tarımsal üretim faaliyetine katılımı en yüksek orandadır.

Görülebileceği gibi kadınlar önemli ölçüde tarımsal faaliyetler içinde yer almakta ve fiilen tarımda çalışmaktadır. Bu durum erkeklerle yönelik yürütülen faaliyetlerden ve haklardan kadınların da yararlandırılmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle kadının kal-

kınmadaki rol ve işlevlerinin ortaya konulması yönünde girişimlerde bulunmak gereklidir.

4. Kadınların Statülerinin Geliştirilmesi

Kadınların toplumdaki statülerinin geliştirilmesi için kadınların verimliliğini kısıtlayan tutum ve politikardan uzaklaşılmalıdır. Dolayısıyla hedef, cinsiyet ayrımı konusu üzerinde durularak, kadın ve erkeklerin beraberce gelişebilecekleri bir ortam hazırlamak olmalıdır. Bu ortam;

- kadınların kendi ekonomik özgürlüklerini kazandıkları,
- ailelerinin gelir ve giderleri üzerinde söz sahibi oldukları,
- verimliliklerini artırdıkları, sosyal ve yasal haklarına sahip çıktıkları,
- sosyal ve ekonomik saçımlarını serbestçe yapabildikleri bir yaşam tarzının ortaya konulması anlamına gelmektedir.

Bu hedeflere ulaşabilmek için hem kırsal, hem de kentsel alandaki kadınların gelir ve verimliliklerini artırmak gereklidir (Jacobson, 1993).

Özellikle tarımsal faaliyetler içinde yer alan ve fiilen çalışan kadınların, tarım dışı konulardaki etkinlikleri de dikkate alınarak (Röling, 1988), erkek çiftçiler kadar tarımsal yayımdan yararlandırılmaları

Çizelge 5. Elde Edilen Gelir ve Toplam İşgücü İçinde Kadının Payı (%)

Ülke ve Ülke Grupları	Ortalama HDI	Ortalama GDI (1)	Elde Edilen Gelirin Dağılımı (%)		Kadınların Toplam (2) Yetişkin İşgücü İçindeki Payı (%)
			Kadın	Erkek	
Yüksek İnsani Kalkınma Grubu (64 ülke)	0.907	0.874	37.4	65.4	36
Orta İnsani Kalkınma Grubu (65 ülke)	0.667	0.643	35.7	64.4	42 (3)
Düşük İnsani Kalkınma Grubu (45 ülke)	0.403	0.391	27.9	72.3	35 (4)
Dünya Ortalaması	0.764	0.637	33.3	66.9	40
Gelişmiş Ülkeler	0.911	0.856	31.7	68.4	44
Gelişmekte Olan Ülkeler	0.576	0.555	37.7	62.4	39
TÜRKİYE	0.772	0.737	32.2	66.8	33

Kaynak: UNDP, 1997a.

(1) Gender Development Index: Cinsiyete Dayalı Kalkınma Endeksi (2) 15 yaş üzeri (1990)

(3) Çin dahil edilmediğinde %35 (4) Hindistan dahil edildiğinde % 40

Çizelge 6. Kadınların Toplam Tarımsal İşgücündeki Payları (%).

Ülke Grupları	Kadınların Payı
52 Ülkede (*)	40
24 Ülkede (*)	50
Afrika (Aşağı Sahra)	46
Kuzey Afrika	31
Orta Doğu	31
Asya	45
Karayipler	40
Latin Amerika	20

Kaynak: TKB, 1998

üzerinde önemle durulmalıdır. Bu şekilde kadınlara yönelik düzenlenecek tarımsal yayım çalışmaları, öğrenilen bilgileri işletmelerinde uygulamalarına olanak tanıyacaktır. Bu ise kadının aile içindeki rolünün artmasına ve gelişmesine yardımcı olacaktır.

SONUÇ

Kadınların kalkınmaya katkıları her ne kadar somut değerlerle ifade edilememiş, yaptıkları iş ücretlendirilmemiş olmasına rağmen, yapılan iş ekonomik anlamda bir değerdir. Bu nedenle kadınların kalkınmaya çok önemli katkıları olmuştur ve bu katkı devam etmektedir. Bu katkıları bir kez daha tekrarlayarak özetlemek uygun olacaktır.

Kadınlar;

- tarımda işgücü
- tarım dışında işgücü
- ev, aile içinde işgücü
- ev ekonomisine katkı
- tasarruf oluşturmaya katkı
- sermaye oluşumuna katkı
- sağlıklı kuşakların hazırlayıcısı
- yeni ve genç çiftçilerin yetiştirilmesi
- sosyo-kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımı
- ailenin devamlılığının sağlanması ve
- aile mutluluğu

gibi hem sosyal ve hem de ekonomik konularda mikro düzeyde aileye ve çevresine, makro düzeyde ise ülkesinin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

Çizelge 7. Türkiye'deki Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımı (%).

Bölgeler	Kadınların Katılım Oranı
Akdeniz	27
Ege	32
Marmara	32
Karadeniz	32
Orta Anadolu	18
Doğu Anadolu	14
Güneydoğu Anadolu	14
Genel Ortalama	24

Kaynak: TKB, 1998

KAYNAKLAR

- DİE, 1993 a. Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1990. DİE Yayınları No: 1616. Ankara.
- OAKLEY, P.C. GARFORTH, 1988. Yayım Eğitim Rehberi. FAO Serileri . No: 11. TOK Bşkl. TYUAP Yayınları : 294/2 Ankara (184)s
- JACOBSON. J.L.1993. Kalkınmada Cinsiyet Ayrımının Kaldırılması. Dünyanın Durumu 1993. Worldwatch Inst. Raporu. Çev: Y.F. Köseoğlu Tema Vakfı Yayınları No: 4 ISBN 975 716900 5. İstanbul, (s.67-88).
- ÖZÇATALBAŞ, O., 1994 GAP Bölgesinde (Şanlıurfa'da) Tarımsal Yayımın Analizi ve Etkin Bir Yayım Çalışması İçin Gerekli Koşulların Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi Adana (257)s
- ÖZÇATALBAŞ, O.,Y.GÜRGEN, 1998. Tarımsal Yayın ve Haberleşme. Baki Kitabevi, Yayın No: 8 ISBN : 975-72024-02-3 Adana S. (385).
- RÖLİNG, N., 1988 Extension Science. Cambridge University Press 1988. ISBN 0521 34437 9 - ISBN 0521 34887 0 England. (228) p
- SWANSON, B.E., B.J.FARNER, R.BAHAL, 1990. The Current Status of Agricultural Extension Worldwide. Global Consultation on Agricultural extension. 4-8 Dec. 1989. Rome-Italy. s.43-76
- TKB, 1998 Tarım ve Köy Dergisi, Sayı: 123, ISSN : 1300-8331 (FAO Broşüründen çeviri: Dünyayı Kadınlar Besliyor). Ankara.
- UNDP, 1997 a. Human Development Report 1997. New York-Oxford, Oxford University Press. ISBN 0-19-511996-7 (cloth), ISBN 0-19-511996-7(cloth), ISBN 0-19-511996-7 (paper)
- UNDP. 1997 b. Human Development Report, Turkey 1997. Boyut Publishing Group.ISBN 975 - 8112-04.

YİTİRDİKLERİMİZ

Prof. Dr. Turan GÜNEŞ
1930 - 1999

Mehmet Kemal GÖKÇORA
1914 - 1999

Prof. Dr. Emin MUTAF
1912 - 1999

H. Nahit TEOMAN
1929 - 1999

Şazi AVCIER
1929 - 1999

Gürhan GÜRLER
1939 - 1999

Adnan AKER
- 1999

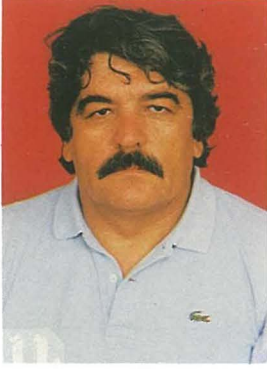

Önder ÖZOKUMUŞOĞLU
1941 - 1999

Celal ÖZDEMİR
1941 - 1999

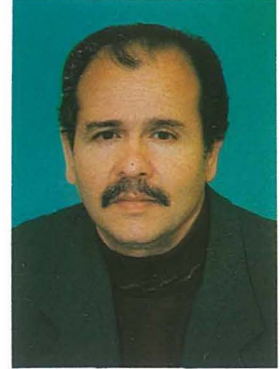
YİTİRDİKLERİMİZ

Hasan DEĞİRMENCİ
1946 - 1999

Mehmet Altay GÜMÜŞ
1947 - 1999

Hikmet VAROL
1950 - 1999

Ahmet AKALIN
1953 - 1999

Selçuk ŞAHNA
1958 - 1999

Ali ŞENTÜRK
1962 - 1999

Birsen OYMAK
1964 - 1999

*Yitirdiğimiz tüm
meslektaşlarımıza Tanrı'dan
rahmet, yakınlarına ve
meslektaş topluluğumuza
başsağlığı ve sabır dileriz.*

Novartis

Tohum Sektörü;

tohumluk üretiminde, satış ve satış sonrası hizmetleri, geliştirdiği

Ayçiçeği + Mısır

Şeker pancarı

Sebze + Çiçek

kaliteli tohumlukları ile tohum sektöründeki gelişmelerin ilk adımını atmaktan gurur duyar.

Bitki Koruma Sektörü;

“Tarımsal Üretimde Süreklilik” prensibi ile geliştirdiği, insana ve çevreye duyarlı;

İnsektisit

Fungisit ve

Herbisitleri

çiftçinin ve tarım sektörünün yararına sunar.

Novartis Sağlık, Gıda ve Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.
Tohum Sektörü: Tekfen sitesi, Birlik Apt. B Blok D: 9/11 80600
Ulus Etiler / İstanbul Tel: (0212) 257 77 25 Faks: (0212) 263 24 16

Novartis Sağlık, Gıda ve Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.
Bitki Koruma Sektörü: Yıldız Posta Caddesi Dedeman İşhanı No:48 Kat:4
80700 Esentepe-İstanbul Tel: (0212) 274 88 60 Faks: (0212) 275 82 64

ISO-9002

**Kalite Güvence Sistem Sertifikası
sahibi olan Novartis
çiftçimizin memnuniyetini hedeflemektedir.**

 NOVARTIS